

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

Διπλωματική εργασία
Πολιτισμική ταυτότητα και δράση.
Η ομάδα Κενό Δίκτυο. Μια εθνογραφική μελέτη.

Φυλακτού Μαργαρίτα
Α.Μ.: 4104Μ009

Συμβουλευτική επιτροπή:
Σκαρπέλος Γιάννης (επ.κ.καθηγητής)
Καββαθάς Διονύσης (λέκτορας)
Ροζάνης Στέφανος (407/80)

Φεβρουάριος 2006

Η εργασία αυτή είναι αποτέλεσμα συνεργασίας και κυρίως φιλίας με τους ανθρώπους του Κενού Δικτύου. Θα ήθελα να τους ευχαριστήσω για τις πληροφορίες και το υλικό που μου παρείχανε και ιδιαίτερα για το ενδιαφέρον που έδειξαν σε όλη τη διάρκεια αυτής της προσπάθειας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

σελ. 5

ΜΕΡΟΣ Α

Νομάδες και φυλές στη μετανεωτερικότητα

σελ. 9

1. Πολιτισμός, κουλτούρα, υποκουλτούρα: όροι και ορισμοί

σελ. 9

2. Το παρόν στη διαπασών

σελ. 11

α) άρση της γραμμικότητας

σελ. 11

β) διάχυση της νεότητας: όραμα ή σύμπτωμα;

σελ. 12

γ) ο χρόνος της ηλεκτρονικής μουσικής

σελ. 14

δ) ταυτότητα: οι μεταμορφώσεις του εαυτού

σελ. 14

3. Η πλάνηση και το σώμα

σελ. 15

α) από τη φύση στον κοσμοπολιτισμό

σελ. 15

β) η πλάνηση στο 19^ο και τον 20^ο αιώνα

σελ. 16

γ) επανένωση με το πνεύμα

σελ. 17

δ) από την απελευθέρωση στον έλεγχο του σώματος

σελ. 18

ε) στον τόπο του εγκλήματος

σελ. 18

4. Από τη μάζα στη φυλή και από τη φυλή στο νομάδα

σελ. 19

α) από τη μάζα στη φυλή

σελ. 19

β) από τη φυλή στο νομάδα

σελ. 20

5. Διαδικασίες συγκρότησης ταυτότητας: «εγώ», «άλλος», «εμείς»

σελ. 21

α) συνθήκες πολυπλοκότητας

σελ. 21

β) πολλαπλή ταυτότητα και ετερότητα

σελ. 23

γ) η ταυτότητα στον ύστερο καπιταλισμό

σελ. 24

6. Περιεχόμενα και κίνητρα δράσης

σελ. 25

ΜΕΡΟΣ Β

Το Κενό Δίκτυο

Θεωρία Ουτοπία Συναίσθηση Εφήμερες Τέχνες

σελ. 28

1. Η Ομάδα στον Τρόμο του Κενού ή το Κενό Δίκτυο

σελ. 30

2. Διοργάνωση, προετοιμασία, προβολή και νόημα εκδηλώσεων

σελ. 33

α) πρωτοβουλία	σελ. 33
β) κοινωνικά και πολιτικά γεγονότα	σελ. 34
γ) χώροι, χρηματοδότηση και συνεργασίες	σελ. 34
δ) προβολή εκδηλώσεων: flyers και αφίσες	σελ. 35
ε) συμμετοχή στις «εργασίες» των εκδηλώσεων: δέσμευση και ευθύνη	σελ. 36
ζ) περιεχόμενο εκδηλώσεων: μουσική, εικόνα, λόγος	σελ. 38
στ) οι εφήμερες αυτόνομες ζώνες	σελ. 38
3. Indie free festival: ανοιχτοί χώροι και συγκρούσεις	σελ. 40
4. Περιβάλλοντα λέξεων: ήχοι λόγου και μουσικής	σελ. 42
5. Ambientrancedelica και κοινωνικές σημασίες της μουσικής	σελ. 44
α) σύντομη ιστορία της ηλεκτρονικής μουσικής	σελ. 45
β) «οι γιορτές και η επιθυμία του ανθρώπου»	σελ. 47
γ) μέθεξη και ετερότητα	σελ. 49
6. Διαλέξεις και συζητήσεις	σελ. 51
7. Πολιτισμός και πολιτική στο Κενό Δίκτυο	σελ. 55
8. Η έννοια της ατμόσφαιρας	σελ. 58

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ουτοπία στην ταυτότητα και τη δράση	σελ. 62
--	---------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

σελ. 64

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

σελ. 73

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται ζητήματα που αφορούν την πολιτισμική ταυτότητα και δράση. Αφορμή της στάθηκε η πεποίθηση ότι αυτό που ονομάζεται κυρίαρχο μοντέλο πολιτισμού και επίσημες πρακτικές -επιχορηγήσεις, χορηγίες από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς, μεγάλα πολιτιστικά έργα, εκθέσεις, συναυλίες και φεστιβάλ- δεν αποτελούν το «παράδειγμα» του πολιτισμού. Ότι, αντίθετα, υπάρχουν «χώροι» και ομάδες που δραστηριοποιούνται έξω από αυτά τα πλαίσια, δίνοντας διαφορετικό νόημα τόσο στην πολιτισμική πράξη όσο και στον εαυτό τους. Πρακτικές, δηλαδή, που ενεργοποιούνται από ταυτότητες οι οποίες συγκροτούνται αποστασιοποιημένα από τις επίσημες δομές (κρατικοί μηχανισμοί, οικογένεια, εργασία, εκπαίδευση κτλ) χωρίς να βρίσκονται στο περιθώριο αυτών των δομών.

Μια τέτοια ομάδα είναι το Κενό Δίκτυο. Δημιουργήθηκε πριν από 15 χρόνια με αρχική ονομασία «Ομάδα στον Τρόμο του Κενού» από μια παρέα φίλων που επιχείρησαν να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους -μουσικές, καλλιτεχνικές, ποιητικές, κοινωνικές- πέρα από τα στενά όρια της παρέας.

Για τη μελέτη της ομάδας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης. Συλλέξαμε πληροφορίες και δεδομένα, μέσω της παρατήρησης της ομάδας, αλλά και μέσω της προσωπικής μας εμπειρίας από τη μικρή συμμετοχή σ' αυτήν. Η επιλογή αυτής της μεθόδου θεωρούμε ότι ήταν η καταλληλότερη για να γίνει κατανοητό το πώς λειτουργεί η ομάδα τόσο σε στενά όσο και σε ευρύτερα πλαίσια, στο «φυσικό» κοινωνικό περιβάλλον εντός του οποίου κινείται και λαμβάνουν χώρα οι δραστηριότητές της.

Τα βασικά ερωτήματα της έρευνας είναι το πώς συγκροτείται η ταυτότητα του Κενού Δικτύου και πώς αυτή ενεργοποιεί τις δράσεις του. Για να απαντηθεί, το ενδιαφέρον μας επικεντρώθηκε στον τρόπο διοργάνωσης των εκδηλώσεων και κυρίως στη νοηματοδότηση τους από την ομάδα, που είναι ταυτόχρονα το νόημα που αποδίδει στον κόσμο, αλλά και στον ίδιο της τον εαυτό.

Προκειμένου να εντάξουμε το Κενό Δίκτυο και τα εμπειρικά δεδομένα σε ένα ευρύτερο κοινωνιολογικό πλαίσιο, θεωρήσαμε απαραίτητο να προηγηθεί μια αναφορά πάνω στις συνθήκες που διαμορφώνουν τις σύγχρονες ταυτότητες και ενεργοποιούν δράσεις. Η μετανεωτερική κοινωνία επέφερε αλλαγές στις βιωματικές εμπειρίες των ατόμων που σχεδόν επέβαλαν τον συνεχή προσδιορισμό της

ταυτότητάς τους καθορίζοντας εκ νέου τις σχέσεις μεταξύ τους και ενίσχυσαν την ανάγκη ομαδοποιήσεων.

Η εργασία, έτσι, χωρίζεται σε δυο μέρη, ένα θεωρητικό και ένα εμπειρικό. Το πρώτο μέρος ξεκινάει σημειώνοντας, στο πρώτο κεφάλαιο, τα προβλήματα που έχουν οι ορισμοί του πολιτισμού, της κουλτούρας και της υποκουλτούρας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, επικεντρώνεται στις εμπειρίες του χρόνου στη μετανεωτερικότητα: την άρση της νεωτερικής γραμμικότητας και την κυριαρχία του παρόντος που περικλείει παρελθόν και μέλλον, την ριζωμένη στο παρόν ταυτότητα που θέτοντας διαρκώς το ερώτημα «ποιος είμαι» ωθεί τα υποκείμενα σε διαρκή μεταμόρφωση, τη διάχυση της νεότητας και το χρόνο της ηλεκτρονικής μουσικής.

Το τρίτο κεφάλαιο ασχολείται με την εμπειρία του χώρου, της φύσης, την έννοια του κοσμοπολιτισμού, κάνει μια σύντομη αναδρομή στην πλάνηση από τον 19^ο στον 20^ο αιώνα, αναφέρεται στο σώμα ως τόπο και στη σχέση του με το πνεύμα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο συζητούνται οι έννοιες της φυλής και του νομάδα, όπως ορίζονται από τον Maffesoli και τον Melucci αντίστοιχα. Και οι δύο χρησιμοποιούνται ως αναλυτικά εργαλεία, η πρώτη για τις ομάδες, η δεύτερη, κυρίως, για τα υποκείμενα. Πρόκειται για τις έννοιες που αν και χρησιμοποιούνται σε ολόκληρο το πρώτο μέρος, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αντιμετωπίζονται κριτικά και επιχειρείται η μεταξύ τους σύγκριση: η αντιμετώπιση του υποκειμένου σε σχέση με τη δομή, τα όρια, δηλαδή, της βούλησης και δράσης του μέσα στις συγκεκριμένες προσεγγίσεις.

Το πέμπτο κεφάλαιο συζητά θεωρίες ταυτότητας: πώς συγκροτείται η ταυτότητα στις σύγχρονες συνθήκες πολυπλοκότητας, σύμφωνα με τον Ψημίτη και γιατί μιλάμε σήμερα για πολιτισμική και όχι για κοινωνική ταυτότητα.

Το πρώτο μέρος κλείνει με το περιεχόμενο και τα κίνητρα της δράσης, το ιδιαίτερου τύπου πολιτικό στοιχείο που εκφράζει και τον αυτοαναφορικό της χαρακτήρα.

Το δεύτερο μέρος αφορά το Κενό Δίκτυο και αποτελείται από οκτώ κεφάλαια. Το πρώτο είναι μια εισαγωγική παρουσίαση της ομάδας: πως δημιουργήθηκε και γιατί, ποιοι οι στόχοι, ποιο το είδος των εκδηλώσεων, η εξέλιξή της, οι επιρροές που δέχτηκε, οι πολιτικές και κοινωνικές της κατευθύνσεις, ο «χάρτης ιδεών» και ο «χώρος» στον οποίο κινείται

Το δεύτερο αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο προετοιμάζει, οργανώνει, προβάλλει τις δραστηριότητές του και το νόημα που τους αποδίδει. Η «πρωτοβουλία»

και η «συμμετοχή» είναι τα απαραίτητα στοιχεία κάθε δραστηριότητας, μικρής ή μεγάλης εμβέλειας και η δεύτερη βιώνεται ως ευθύνη, αλλά και ως δέσμευση. Τα flyers και οι αφίσσες λειτουργούν όχι μόνο ως μέσα προβολής μιας συγκεκριμένης εκδήλωσης αλλά και ως μέσα κοινωνικοποίησης ιδεών, προβληματισμών και ευρύτερων στόχων. Τέλος θα συζητήσουμε την έννοια της «προσωρινής αυτόνομης ζώνης» στη νοηματοδότηση των εκδηλώσεων.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένες από αυτές: το «indie free festival» (φεστιβάλ ανεξάρτητης μουσικής), το «ambientrancedelica», (πάρτυ ηλεκτρονικής μουσικής), τα «περιβάλλοντα λέξεων», (ποιητικές βραδιές) οι συζητήσεις και οι διαλέξεις.

Μέσα από αυτά τα τέσσερα κεφάλαια μας δίνεται η αφορμή να μιλήσουμε και για ζητήματα που αφορούν το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο κινείται το Κενό Δίκτυο, όπως είναι τα «επεισόδια» βίας που κατά καιρούς συμβαίνουν στην Αθήνα και οι σύγχρονες σημασιολογήσεις της μουσικής και του ήχου. Επίσης, εξετάζουμε τις έννοιες της έκστασης, της ψυχεδέλειας, την κατάσταση μέθεξης από την οποία αναδύονται και η σχέση εαυτού και ετερότητας σ' αυτήν.

Στο έβδομο κεφάλαιο συζητάμε τη σχέση πολιτιστικού, κοινωνικού και πολιτικού. Θα δούμε πως φαινομενικά πολιτιστικές εκδηλώσεις (πχ. μουσικές συναυλίες και πάρτυ) είναι καταρχήν πολιτικές, πως το πολιτιστικό νοηματοδοτείται μέσα από πολιτικούς όρους, πως ο πολιτισμός γίνεται πολιτική και πως μια εκδήλωση αποτελεί κριτική στον κόσμο και πρόταση για αλλαγή.

Στο τελευταίο κεφάλαιο κάνουμε μια σύνοψη των όσων προηγήθηκαν και επικεντρωνόμαστε στην έννοια της «ατμόσφαιρας», στην κατηγορία εκείνη που κατά τη γνώμη μας αποτελεί το συνδετικό κρίκο και δένει τα στοιχεία που αποτελούν το Κενό Δίκτυο. Πρόκειται για την έννοια που χρησιμοποιεί η ίδια η ομάδα για να περιγράψει αυτό που κάνει. Είναι, δηλαδή, *emisc/ ημική* κατηγορία. Ο τρόπος με τον οποίο το Κενό Δίκτυο αναφέρεται σ' αυτήν και οι σημασίες που κάθε φορά της αποδίδει αφορούν όχι μόνο την ομάδα, τις σχέσεις μεταξύ τους και τις εκδηλώσεις τους, αλλά και τη στάση του απέναντι στον κόσμο.

Για να δοθεί μια όσο το δυνατό πιο ολοκληρωμένη εικόνα του Κενού Δικτύου, το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει αρκετά αποσπάσματα από κείμενά του ενώ στο παράρτημα βρίσκονται φωτογραφίες από εκδηλώσεις και flyers.

Κλείνουμε, συνοψίζοντας όσα προηγήθηκαν στο θεωρητικό και το εμπειρικό μέρος και εισάγουμε, σε μορφή ερώτησης περισσότερο παρά ανάλυσης, εκείνο το

στοιχείο που κατά τη γνώμη μας προσπαθεί να πραγματώσει το Κενό Δίκτυο: την ουτοπία.

Μέρος Α

Νομάδες και φυλές στη μετανεωτερικότητα

Σ' αυτό το μέρος θα παρουσιαστούν ορισμένες πρόσφατες προσεγγίσεις στην ανάλυση της μετανεωτερικής κοινωνίας. Κάθε απόπειρα τέτοιας ανάλυσης, βέβαια, αποτελεί μια ολική οπτική, ένα *πανόπτικον* απ' το οποίο ο εκάστοτε μελετητής παρατηρεί τα πάντα.

Καθώς σκοπός μας εδώ δεν είναι να περιγράψουμε το όλον, αλλά να εντοπίσουμε στοιχεία του και να δούμε το μερικό, θα επικεντρωθούμε μόνο σε εκείνες τις πλευρές που θα μας βοηθήσουν να εξετάσουμε πιο προσεχτικά τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες συγκροτούνται ταυτότητες και παράγονται δράσεις. Ζητήματα, δηλαδή, που θα προλειάνουν το έδαφος για το δεύτερο μέρος.

Ξεκινώντας από τις εμπειρίες του χρόνου και του χώρου, αλλά και του ρυθμού, της φαντασίας και της μεταμόρφωσης, θα δούμε πώς με την άρση της νεωτερικής γραμμικότητας, το σώμα και ο εαυτός περνάνε διαδοχικά από τη συνέχεια στην ασυνέχεια, από την ενότητα στη διάσπαση, από το ανοιχτό στο κλειστό, μέσα από διαδικασίες αυτοπραγμάτωσης και αναζήτησης μιας νέας συνείδησης. Θα βοηθήσουν σ' αυτό αναφορές σε ορισμένες πλευρές της καθημερινής ζωής και κουλτούρας, όπως η διάχυση της νεότητας που την καθιστά γενικευμένη στάση ζωής και η σύγχρονη ηλεκτρονική μουσική. Θα δείχτεί επίσης το ζήτημα του μη πολιτικού ή της απάθειας απέναντι στο πολιτικό στο οποίο πολλοί στηρίζουν το κατηγορώ τους προς τη σύγχρονη κοινωνία. Εμείς θα το εξετάσουμε ως μια διαφορετική ενασχόληση με το πολιτικό, αλλαγή του νοήματός του.

Πρωταγωνιστής σ' αυτό το μέρος θα είναι ένα είδος (ή το νέο είδος) μετανεωτερικού ανθρώπου που κάποιοι ονομάζουν νομάδα, άλλοι πλάνητα κι άλλοι νεο-φυλή, όλοι όροι που εμπεριέχουν ως κοινό παρονομαστή την κίνηση.

Πριν ξεκινήσουμε, όμως, είναι απαραίτητο να οριστεί ο τρόπος με τον οποίο θα χρησιμοποιηθούν εδώ οι έννοιες του πολιτισμού και της κουλτούρας.

1. Πολιτισμός, κουλτούρα, υποκουλτούρα: όροι και ορισμοί

Οι έννοιες του πολιτισμού και της κουλτούρας τις τελευταίες δεκαετίες έχουν αποτελέσει αντικείμενο συζητήσεων και έντονης κριτικής που κατέληξαν στη

διαπίστωση ότι οι ίδιοι οι όροι και οι σημασίες που τους αποδίδονται είναι προϊόν ιεράρχησης των κοινωνιών που βασίζεται στη διάκριση δυτικού/ εμείς και μη δυτικοί/ άλλοι.

Ο όρος πολιτισμός δηλώνει συχνά το μη φυσικό, τις αξίες, τα έθιμα, τις πρακτικές και «την προσπάθεια του ανθρώπου να υπερβεί την κατάσταση του απλού έμβιου όντος ... να χτίσει σταθερές και διαρκείς κοινωνικές σχέσεις» (Βερνίκος, Δασκαλοπούλου 2002: 22).

Αντίθετα, χωρίς οικουμενικό χαρακτήρα, ο όρος κουλτούρα αναφέρεται στην ιδιαιτερότητα του μερικού και αφορά ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής, τις σχέσεις που αναπτύσσονται σ' αυτόν και την εκφραστική μορφή που παίρνουν (Hebdige 1998: 18, 111).

Οι παραπάνω ορισμοί, ωστόσο, έχουν το μειονέκτημα ότι παρουσιάζουν τα άτομα περιχαρακωμένα σε κλειστές και διακριτές ομάδες που τις χαρακτηρίζει ομοιογένεια (Γκέφου-Μαδιανού 1999: 173) και έτσι παράγουν έναν «άλλο» που τοποθετείται μέσα σε «κλειστά πολιτισμικά σύνορα» (ό.π. 188).

Στα ίδια πλαίσια ο όρος υπο-κουλτούρα, σε συνδυασμό με την έννοια της παρέκκλισης, αποτελεί τη «μικρο- κοινωνική μεταγραφή μιας καταπιεσμένης κουλτούρας» (Μπουμπάρης 2000: 257-258, Αστρινάκης, Στυλιανούδη 1996: 16-17), της εργατικής τάξης που τοποθετείται στο χαμηλότερο, σκαλοπάτι στην πυραμίδα του κυρίαρχου πολιτισμού.

Αποφεύγοντας, εδώ, τέτοιου είδους ιεραρχήσεις και ορισμούς, θα προσπαθήσουμε να δείξουμε όψεις της κουλτούρας, ως διαδικασίες και πρακτικές που χρησιμοποιούν οι δράντες για να δώσουν νόημα στον κόσμο και να συγκροτήσουν την ταυτότητά τους. Θα δοθεί, έτσι, ιδιαίτερο βάρος στη ρευστότητα, την αστάθεια και την ασυνέχεια των σύγχρονων πολιτισμικών και κοινωνικών εκφάνσεων της πραγματικότητας, ως διαδικασίας που συνεχώς βρίσκεται σε κίνηση.

Η αναφορά στην κίνηση συνυφαίνεται με δυο κύριους άξονες: του χώρου και του χρόνου. Ακολουθώντας την οπτική του Geertz, βλέπουμε ότι ο τόπος του πολιτισμού βρίσκεται στη συνεχή νοσηματοδότηση από τα άτομα που διαντιδρούν μεταξύ τους, στους ιστούς σημασιών που το πλέγμα των δι- υποκειμενικών σχέσεων εξυφαίνει (Γκέφου- Μαδιανού 1999: 143-146). Ο τόπος του πολιτισμού, έτσι, αλλά και ο ίδιος ο πολιτισμός χαρακτηρίζονται από συνεχή αλλαγή, αστάθεια και ρευστότητα.

Αφήνοντας προς το παρόν τον τόπο και έχοντας κατά νου τις παραπάνω επισημάνσεις θα ξεκινήσουμε με τον χρόνο, καθώς όπως σημειώνει ο Agamben (2003: 13) «κάθε κουλτούρα είναι πάνω απ' όλα μια συγκεκριμένη εμπειρία του χρόνου, και καμιά νέα κουλτούρα δεν είναι δυνατή χωρίς κάποια μεταβολή αυτής της εμπειρίας».

2. Το παρόν στη διαπάσών

α) άρση της γραμμικότητας

Αν το πριν και το μετά δηλώνουν τα δυο άκρα του χρόνου που ορίζουν την αρχή/ παρελθόν και το τέλος/ μέλλον του, το ενδιάμεσο σήμερα, το παρόν της μετανεωτερικής κοινωνίας, μοιάζει να είναι ο κυρίαρχος χρόνος της.

Οι διεργασίες που οδήγησαν στην κεντροποίηση του παρόντος έχουν τις ρίζες τους στην άρση της γραμμικότητας του χρόνου της νεωτερικής κοινωνίας.

Η νεωτερική γραμμικότητα έχει δυο σημεία αναφοράς: το ρολόι, ένα τεχνητό προϊόν, μια μηχανή συνυφασμένη με την ορθολογική και οικουμενική μέτρηση κι ένα τελικό σημείο. Ο χρόνος, έτσι, αποκτά νόημα για τα άτομα και βιώνεται ως αδιάσπαστο συνεχές με αρχή, μέση και κυρίως τέλος. Είναι ορθολογικός, τελεολογικός, προβλέψιμος, ενιαίος και ομοιόμορφος. Οι εσωτερικές και εξωτερικές διαστάσεις του αποτελούν μια αρμονική ενότητα (Melucci 1989: 103-104).

Γραμμικότητα χαρακτηρίζει, επίσης, την αντίληψη για τις ηλικίες. Στην περίοδο του διαφωτισμού και της βιομηχανικής επανάστασης, η νεότητα αποτελεί το στάδιο εκείνο όπου το άτομο πρέπει να αποκτήσει γνώσεις με σκοπό την αύξηση της παραγωγικότητας. Οι προσδοκίες που έχει η νεωτερική κοινωνία από τη νεότητα συνδέονται με μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου, καταστολής και πρόβλεψης των κινδύνων που αυτή φέρει αφού ακόμα δεν έχει ενσωματώσει τον ορθολογισμό του ενήλικου συστήματος (Μπουμπάρης 2000: 68-69).

Η νεότητα θεωρείται προπαρασκευαστικό στάδιο σε αναμονή προς την ενηλικίωση, ενδιάμεση κατηγορία μεταξύ παιδιού και ενήλικα. Στη φυσιοκρατική αυτή πεποίθηση που ταυτίζει τη βιολογική με την κοινωνική υπόσταση του ατόμου, η ηλικία αποτελεί κριτήριο απόδοσης δικαιωμάτων, ρόλων και ανάληψης υποχρεώσεων ως προϋπόθεση κοινωνικής συνοχής, συνέχειας και προόδου (ό.π.: 65-66).

Η ιδέα της προόδου το 19^ο αιώνα συνυφαίνεται με το βασικό χαρακτηριστικό της νεότητας, το ρίσκο, τη διακινδύνευση του ατόμου κατά την προσπάθεια απεγκλωβισμού του από τους φυσικούς όρους που θέτει η γέννηση και τους ρόλους που προσδοκά το κοινωνικό σύνολο (ό.π.: 94-95). Μιας αντίληψης που θέτει ως προορισμό την πρόοδο με όχημα το πέρασμα από τη φύση στον πολιτισμό ή κατά τους όρους του Levi-Strauss από το «ωμό» στο «ψημένο» ή κατά τους όρους της αποικιοκρατικής φαντασίωσης της δύσης του 19^{ου} αιώνα, το πέρασμα από την αγριότητα στον πολιτισμό.

Η αντίφαση μεταξύ προόδου ως γραμμικότητας/ συνέχειας και ως ρίσκου/ ασυνέχειας ενεργοποιεί τις συγκρουσιακές διαδικασίες που θα οδηγήσουν στη μετανεωτερικότητα. Αποτέλεσμα αυτών των διεργασιών είναι η τελική υπερίσχυση του ρίσκου έναντι της γραμμικότητας (ό.π.: 95). Αστάθεια και ασυνέχεια χαρακτηρίζουν έτσι ένα μεγάλο κομμάτι της εμπειρίας και αντίληψης του χρόνου στη μετανεωτερικότητα με πρωταρχικό εκφραστή τη νεότητα όχι τόσο ως βιολογική κατηγορία αλλά ως διευρυμένη στάση ζωής, ιδιαίτερα μετά το β' παγκόσμιο πόλεμο (ό.π.: 70).

β) διάχυση της νεότητας: όραμα ή σύμπτωμα;

Η νεότητα, απαλλαγμένη από τη βιολογική συνθήκη, αποτελεί πλέον συμβολικό προσδιορισμό. Οι άνθρωποι είναι νέοι επειδή υιοθετούν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της: το προσωρινό, την αστάθεια, τη συνεχή «μεταμόρφωση», την ελαστικότητα και την αναζήτηση αυτονομίας. Το ενήλικο σύστημα της αγοράς εργασίας, οι στρατηγικές καριέρας, τα συστήματα οικογένειας, θρησκείας, κοινωνικής τάξης, πολιτικής παράταξης φαίνονται ανάκατα να ικανοποιήσουν τις προσδοκίες όχι μόνο των νέων, αλλά και των ενηλίκων. Καθώς ο χρόνος δεν μετριέται ορθολογικά, το ρολόι γυρίζει προς τα πίσω και τα άτομα μπορούν να αμφισβητήσουν ακόμη και να απορρίψουν επαγγελματικές και προσωπικές αποφάσεις (Melucci 1989: 54, 61-62).

Η «εξέγερση του εξισωτισμού» ενάντια στους βιολογικούς παράγοντες με την τελική επικράτηση της νεότητας, οφείλεται, σύμφωνα με τον Κονδύλη στις συνθήκες ισότητας που δημιουργεί η μαζική δημοκρατία, στην οποία τα άτομα είναι εναλλάξιμα και μοιάζουν λιγότερο με παραγωγούς και περισσότερο με προϊόντα κατανάλωσης (Κονδύλης 1991: 262-264). Τα άτομα αυτοκαταναλώνονται ηδονιστικά

στο «εδώ και τώρα», αφαιρώντας από τον εαυτό τους την ικανότητα « να βιώνει και να ζει» (ό.π.: 270).

Αν και η νεανική και όχι μόνο κουλτούρα συνδέεται άρρηκτα με τη μαζική καταναλωτική κοινωνία, παραμένει ωστόσο απλοποίηση η παραπάνω θέση που θέλει τα υποκείμενα παθητικούς δέκτες, υποτελείς και απαθές κοινό για τους οικονομικούς ή και προπαγανδιστικούς σκοπούς της, θύμα, δηλαδή, ορθολογικών και καλά υπολογισμένων πρακτικών.

Στα ίδια πλαίσια, ο Λιποβετσκί, αυτή τη φορά, θεωρεί το «μείνε νέος, μη γερνάς» ως «επιταγή ανακύκλωσης» (Λιποβετσκί χ.χρ.: 55). Ακολουθώντας την οπτική του Κρίστοφερ Λας στην «Κουλτούρα του ναρκισσισμού» που αναφέρεται στην κουλτούρα της αμερικανικής κοινωνίας, θεωρεί πως η διάχυση της νεότητας συντελεί στη «διάβρωση της αίσθησης ότι ανήκουμε σε μια “διαδοχή γενεών που είναι ριζωμένες στο παρελθόν και επεκτείνονται στο μέλλον”» η οποία «χαρακτηρίζει και γεννά τη ναρκισσιστική κοινωνία» (ό.π.: 46). Συνεχίζοντας, αναφέρεται στην επικέντρωση στο παρόν ως καταφύγιο από ένα «απειλητικό και αβέβαιο» μέλλον. Το παρόν αυτό, απόστημα φόβου, ανακυκλώνεται σε μια «νιότη χωρίς τέλος» (ό.π.: 47).

Συμπτώματα μιας κοινωνίας με έμβλημα το παρόν και το νέο, που φοβάται το μέλλον και αρνείται το παρελθόν ή συμπτώματα του τρόμου του παρατηρητή μπροστά στο ίδιο το παρόν; Όπως και να χει, όσο κι αν βολεύει η απόλυτη άρνηση και η απόλυτη κατάφαση, η πραγματικότητα ακόμα και ως αναπαράσταση είναι πιο σύνθετη.

Η σύγχρονη στάση απέναντι στο παρελθόν θα μπορούσε να σημαίνει απεγκλωβισμό από τις στατικές του πλευρές, κατάρρευση των σταθερών σημείων αναφοράς του, μια «ανάγνωση» του παρελθόντος με νέους όρους. Από την άλλη το μέλλον και το όραμα του παρόντος γι' αυτό συνυφαίνεται με εκείνη την ιδιόρρυθμη άρνηση στο σύνθημα του punk κινήματος, «no future», που δήλωνε ότι «το μέλλον είναι τώρα», στο παρόν, όχι ως προέκτασή του, αλλά ως «διαφυγή από τον ομογενοποιημένο, άδειο, αντικειμενικό και ποσοτικό ωρολόγιο χρόνο» (Μπουμπάρης 200: 103-104).

Η διάχυση της νεότητας, έτσι, δεν αποτελεί ένα εξωτερικό ένδυμα, απλή υιοθέτηση πρακτικών ή συμπεριφορών, δεν πρόκειται για «κοινωνικό παλιμπαιδισμό», αλλά αφορά κυρίως αισθητικές και άρρητες πρακτικές και διαδικασίες όπως ευκνησία, αστάθεια, διακινδύνευση, εγωκεντρισμό και πολυπλοκότητα (ό.π.: 107-108).

γ) ο χρόνος της ηλεκτρονικής μουσικής

Βασικό χαρακτηριστικό του νέου χρόνου είναι η περίληψη των τριών διαστάσεων του (παρελθόν, παρόν, μέλλον) σε ένα στιγμιαίο παρόν, ένα «πλέγμα των ιστορικών στιγμών στο τώρα».

Στη σύγχρονη ηλεκτρονική μουσική, όπως θα δούμε και στο β μέρος, ο ήχος έχει τις ιδιότητες της μονάδας, προβάλλει την «ατελεύτητη ενδοπροβολή του πολλαπλού στο ένα, του μικρόκοσμου στο σύμπαν, του συγκεκριμένου στο συγκεκριμένο, του απεριόριστου στο άπειρο και αντίστροφα» (Μπουμπάρης 2000: 236-237).

Θραύσματα ήχου «αιχμαλωτίζονται» από τον μουσικό σε ένα ρυθμό που αναδεικνύεται ως πολυπλοκότητα και πολυμορφία σε έναν διαρκή μετασχηματισμό (ό.π.: 230-231). Οι τρεις διαστάσεις του χρόνου συνδέονται από την «πολυμορφία του αιώνιου» και παράγουν τη «σύμφυση του αιώνιου με το εφήμερο», της τάξης με την αταξία, του καθορισμένου με το τυχαίο (ό.π.: 204).

Πρόκειται για σχέσεις περάσματος από το ένα μέρος στο άλλο, μεταβάσεις από το πολλαπλό στο ένα που εκφράζει την κατάσταση του όλου ως πλέγμα και κίνηση, όπως του ατόμου που πλανάται σ' αυτό σωματικά, διανοητικά και ψυχικά.

δ) ταυτότητα: οι μεταμορφώσεις του εαυτού

Η πλάνηση μοιάζει με μια διαδικασία ανοίγματος-κλεισίματος μέσα στην οποία συντελείται η «μεταμόρφωση» στο τώρα. Πρόκειται, επίσης, για πέρασμα από τον εσωτερικό στον εξωτερικό χρόνο και αντίστροφα, γεφύρωμα του χάσματος, συνθήκη προσωπικής ισορροπίας και θέασης της κοινωνικής ζωής ως όλο (Melucci 1989: 108). Αποδέκτης των μεταβολών, της τάσης «μεταμόρφωσης» στον παρόντα χρόνο είναι ο εαυτός.

Ο εσωτερικός χρόνος της ατομικής εμπειρίας φέρει μόνο την αίσθηση που το άτομο είναι ικανό να δημιουργήσει (ό.π.: 109). Κάθε στιγμή βιώνεται ατομικά ως επιλογή στιγμών του εξωτερικού/ κοινωνικού χρόνου, δίνοντας το ιδιαίτερο κάθε φορά νόημα στο κοινωνικό.

Η ανάγκη να δοθεί ενότητα στη συνεχώς μεταβαλλόμενη κοινωνική εμπειρία ωθεί το άτομο στην αναζήτηση σημείων αναφοράς ταυτότητας. Η απάντηση στην ανάγκη συνέχειας μέσα στη διαρκή αλλαγή, της γεφύρωσης, δηλαδή, των στοιχείων της πολυπλοκότητας, είναι η «μεταμόρφωση», η πραγμάτωση του εαυτού στο παρόν

ως μοναδική εμπειρία και όχι η πάγια ταύτισή του με κάτι σαφές και απόλυτα καθορισμένο.

Η εσωτερική ικανότητα «μεταμόρφωσης», αλλαγής μορφής επαναπροσδιορισμού του εαυτού συνεχώς στο παρόν, στηρίζεται ακριβώς στην ικανότητα να ανοίγει και να κλείνει, να εισέρχεται και να αποχωρεί, να δημιουργεί εισόδους και εξόδους που επιτρέπουν στο άτομο, αφού έχει εφαρμόσει τους δικούς του ρυθμούς σ' αυτό, να μην εκμηδενίζεται, αλλά να πραγματώνεται ακριβώς εκεί.

Απαραίτητα βοηθήματα αυτής της κίνησης είναι η διαίσθηση και η φαντασία, σχέσεις απτές και άμεσες με τον κόσμο και συνάμα προϋποθέσεις ακύρωσης ενός εργαλειακού ορθολογισμού που στις τρέχουσες συνθήκες καταγιγισμού πληροφορίας θα κατέληγε στην έλλειψη επικοινωνίας και σχέσεων του ανθρώπου με τον κόσμο (ό.π.: 110, 114).

Η ριζωμένη στο παρόν ταυτότητα, θέτει διαρκώς το ερώτημα «ποιος είμαι;» Ο κύκλος εισόδου-εξόδου, ανοίγματος –κλεισίματος, εσωτερικού- εξωτερικού χρόνου, ορίζει την κάθε «μεταμόρφωση» που απαντά στο παραπάνω ερώτημα σύμφωνα με τους ρυθμούς κίνησης του κάθε ατόμου στα όρια που το ίδιο θέτει (ό.π.: 117).

Με τον ίδιο τρόπο επιλέγονται οι ομάδες ή «φυλές» στις οποίες θα προσχωρήσει ανάλογα με το τι έχει σημασία για το ίδιο και το κατά πόσο αυτές απαντούν στις προσωπικές του κυρίως ανάγκες. Σε κάθε μια θα παραμείνει για μικρό χρονικό διάστημα. Τόσο το «μέλος» όσο και η ομάδα ξεδιπλώνουν τη δράση τους στο παρόν, χωρίς να καθοδηγούνται από κάποιο πάγιο προγραμματισμό που κοιτάζει προς το μέλλον, ακολουθώντας κάποιο οικουμενικό σχέδιο (Maffesoli 1996: 6, 76, Melucci 1989: 49, 55).

Οι δρώντες, έτσι, δεν ανήκουν αλλά προσχωρούν (Dagnino 2001: 79) σε ένα «εμείς», τον τόπο στον οποίο *διαμένουν* που σήμερα χαρακτηρίζεται από προσωρινότητα και περιστρέφεται γύρω από παρούσες στιγμές.

3. Η πλάνηση και το σώμα

α) από τη φύση στον κοσμοπολιτισμό

Ο χώρος δεν αφορά μόνο φυσικές διαστάσεις και συχνά η επαφή μας μ' αυτόν δεν βασίζεται στην άμεση φυσική εμπειρία (Melucci 1989: 106).

Ασυνεχής, πολλαπλός, πολυδιάστατος ο χώρος έχει σημείο αναφοράς το «εδώ» που παίρνει τη σημασία του παντού, της γης και της φύσης η οποία νοείται ως ο συνδεδετικός κρίκος όλων των μορφών ζωής και δίκτυο αλληλεξαρτήσεων (Dagnino 2001: 83).

Η φύση χάνοντας την ιερότητά της, δεν αποτελεί πλέον κάτι άγνωστο που καθοδηγείται από σκοτεινές δυνάμεις, αλλά είναι κοσμική. Η άρνηση της ιερότητάς της συνεπάγεται μια νέα κουλτούρα του σώματος. Η φροντίδα για το σώμα και η γνώση γι' αυτό δηλώνουν πως ο άνθρωπος είναι μέρος της φύσης και η φύση αναγνωρίζεται ως γενεσιουργός της ύπαρξής του. Ο άνθρωπος ανακαλύπτει τη φυσικότητά του και γίνεται ον αλληλεξαρτώμενο με τα υπόλοιπα (Melucci 1989: 121-123).

Στα ίδια πλαίσια, η έννοια του κοσμοπολιτισμού ορίζει ότι η ζωή πραγματώνεται γύρω από μια ποικιλία πολιτισμών και παραδόσεων και δηλώνει το πέρασμα από τον ένα πολιτισμικό κώδικα στον άλλο (Βερνίκος, Δασκαλοπούλου 2002: 38). Ξεπερνώντας τις ιεραρχίες μεταξύ αυτών των κωδίκων, τονίζει όχι την ανωτερότητα ή κατωτερότητα κάποιου, αλλά την αλληλεξάρτησή τους. Ο κοσμοπολιτισμός, συνδυασμός των όρων κόσμος και φύση, σημαίνει, όπως σημειώνει ο Ούρλιχ Μπεκ «ότι είμαστε όλοι τμήμα της φύσης ή της ανθρωπότητας ... και μέλη διαφορετικών κρατών με τις ιδιαιτερότητές τους ... περιγράφει μια σχέση που πρέπει να είναι περιεκτική («και το ένα και το άλλο») και όχι αποκλειστική («ή το ένα ή το άλλο»)) (Γιαλκέτσης 2005). Το άτομο, έτσι, συνδέεται με τα μέρη του κόσμου φυσικά και νοητά.

β) η πλάνηση στο 19^ο και τον 20^ο αιώνα

Κατά τη βιομηχανική περίοδο η αναδιάταξη του χώρου της πόλης και η αποκοπή του ανθρώπου από το παραδοσιακό του περιβάλλον συνεπάγονται μια μορφή πλάνησης στην οποία το άτομο μετατρέπει την πόλη και το πλήθος σε κατοικία, εκεί που «νιώθει σαν το σπίτι του». Η πόλη είναι ο τόπος που θα πλανηθεί αναζητώντας σ' αυτήν σημεία ταύτισης, όπως οι τέσσερις τοίχοι του σπιτιού του αντικατοπτρίζονται στα κτίρια και τις στοές της πόλης. Έξω από το ιδιωτικό/ κλειστό και μέσα στο δημόσιο/ ανοιχτό αισθάνεται «αυτόχθονας ξένος της πόλης», παρών και απών αναζητά την πληρότητα στην αποξένωση που χτίζει «αόρατους τοίχους ιδιωτικοποιημένης φαντασίας». Η μετατροπή του πλήθους σε κοινωνική τάξη και

μάζα στα τέλη του 19ου αιώνα, καθώς δεν τον αφομοιώνει, τον ωθεί στην περιθωριοποίηση και παρακμή (Μπουμπάρης 2000: 112-124).

Ο πλάνητας του 19^{ου} αιώνα παρατηρούσε και κατέγραφε τις φευγαλέες στιγμές της καθημερινής κίνησης και πολυπλοκότητας της πόλης. Εσωτερικευοντάς τις συγκροτούσε την ταυτότητά του. Από το περιθώριο που τον έθεσαν οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες στα τέλη του 19^{ου} αι. περνάει κατά το β' μισό του 20^{ου} αι. και ιδιαίτερα στο τέλος του στο επίκεντρο αυτών των συνθηκών.

Περιφερειακές ομάδες και υποδεέστερες πρακτικές ευνοούνται αλλάζοντας την ουσία της πλάνησης (ό.π.: 148). Έτσι, ενώ ο πλάνητας του 19^{ου} αι. παρατηρεί σιωπηλά, φαινομενικά οκνηρά την βιομηχανική πόλη, στον 20^ο αι. ενσωματώνει άμεσα το κοινωνικό περιβάλλον και είναι παρόν στο περιβάλλον αυτό με πρωταγωνιστή το σώμα του. Δεν περιφέρεται με σκοπό να αντλήσει στοιχεία για την ταυτότητά του από την καθημερινότητα που οράται, αλλά ενσαρκώνει το καθημερινό, το τετριμμένο, και το φευγαλέο προσλαμβάνοντάς τα άμεσα (ό.π.: 149-151).

Πρόκειται για πλάνηση σωματική, διανοητική και ψυχολογική, μια «υπαρξιακή μεταφορά», όπως λέει η Dagnino, και «συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι η πραγματικότητα είναι πάντα μεταβατική, εν εξελίξει, ότι η ζωή θα απαιτεί μια συνεχή προσαρμογή σε νέες παραμέτρους ολοένα και περισσότερο διαφορετικές και ολοένα και περισσότερο πολύπλοκες» (Dagnino 2001: 25), όπου το εδώ, σταθερό σημείο αυτού του χώρου περιλαμβάνει το αλλού, όπως το εφήμερο το αιώνιο, με τον τρόπο που το σώμα του εαυτού περιλαμβάνει την ετερότητα.

γ) επανένωση με το πνεύμα

Με μέσα τη φιλοσοφία και την ιατρική μη δυτικών πολιτισμών, ο τόπος αυτής της αναζήτησης, το σώμα, ξαναβρίσκει αυτό που ο επιστημονικός ορθολογισμός της νεωτερικότητας του είχε στερήσει: την εσωτερική, μη υλική του διάσταση και την επανένωσή του με το πνεύμα. Ο άνθρωπος ο οποίος «είναι» και «έχει» σώμα, ταυτόχρονα «είναι» και «έχει» νου και πνεύμα (Melucci 1989:115). Η αρρώστια, έτσι, δηλώνει την απώλεια αρμονίας και ισορροπίας και θεραπεύεται με ολιστικά μοντέλα που βασίζονται στην πεποίθηση της αλληλεξάρτησης των όντων της φύσης (ό.π.: 138-139).

Πρόκειται για μια στροφή σε ό,τι ο ορθολογισμός αποκλείει, σε ό,τι δεν επιδέχεται επαλήθευση ή μέτρηση, σε ό,τι με άλλα λόγια ανήκει στη διάσταση του «ιερού» (ό.π.: 62). Η αναζήτηση νοήματος του κόσμου και ταυτότητας, τροφοδοτούνται από την ανάγκη για εσωτερικά και προσωπικά βιώματα που δεν αντιστοιχούν αποκλειστικά στις επίσημες και καθιερωμένες δομές του εξωτερικού κόσμου.

Εγκαινιάζοντας μια νέα αναζήτηση ταυτότητας, το σώμα πέρα από ύλη είναι κέντρο επιθυμιών και αυθορμησίας, πηγή ενέργειας, κοινωνική σχέση, τρόπος επικοινωνίας με τον εαυτό και τον άλλο (ό.π.: 122).

δ) από την απελευθέρωση στον έλεγχο του σώματος

Από μια άλλη οπτική οι ίδιες διεργασίες καθιστούν το σώμα εργαλείο ελέγχου και αντικείμενο κατανάλωσης (Melucci 1989: 124). Η βιολογική ζωή του ανθρώπου εντάσσεται στο κέντρο των πολιτικών μηχανισμών. Το στρατόπεδο, όπως σημειώνει ο Agamben, είναι μεταφορικά ο τόπος όπου συντελούνται αυτές οι διαδικασίες, ο νέος βιοπολιτικός νόμος. Η ζωή είναι «φονεύσιμη και άθυτη...μπορεί να θανατωθεί ατιμωρητί, χωρίς ωστόσο να αποτελεί άξια θυσιαστήρια προσφορά» (Agamben 2005: 27-28). Το βιοπολιτικό καθεστώς μεταλλάσσει το δημοκρατικό κράτος σε ολοκληρωτικό και καθιστά το σώμα απαραίτητο τόπο για τη νομιμοποίηση της ισχύος του νόμου (ό.π.: 193, 198) τη στιγμή που το στρατόπεδο αποκλείει και επιτρέπει τα πάντα συγχέοντας πραγματικότητα και δίκαιο (ό.π.: 261-262).

Αρκετά θα ήταν τα παραδείγματα που θα επαλήθευαν αυτή την άποψη για το ανίσχυρο σώμα μπροστά στην κυρίαρχη εξουσία. Χωρίς να τα παραβλέπουμε, θα προσπαθήσουμε να αποφύγουμε την μορφή απαισιοδοξίας που συνήθως γεννά η οπτική του δυσοίωνου μέλλοντος στο οποίο οδηγεί ένα αυτοκτονικό ή εγκληματικό παρόν όπου τα άτομα υποτάσσονται. Θεωρούμε εδώ ότι τα άτομα δεν είναι παθητικοί ή υποτελείς αλλά διαντιδρούν με τη δομή, δομώντας την εκ νέου. Βρίσκονται τόσο μέσα όσο και έξω από αυτήν και κινούνται κάπου στο ενδιάμεσο.

ε) στον τόπο του εγκλήματος

Κοιτώντας μόνο απ' την πλευρά μιας παντοδύναμης και ακλόνητης κοινωνικής δομής, θα ήμασταν αρκετά ευάλωτοι να διαγνώσουμε «διαταραχή» ή «παθολογία» ναρκισσισμού και ατομικισμού στην ενασχόληση με τον εαυτό, την αναζήτηση ταυτότητας, αυτοπραγμάτωσης και αυτοκαθορισμού. Εξετάζοντας

μονόπλευρα αυτές τις διαδικασίες αναζήτησης, ο Λιποβετσκί, στη θέση τους τοποθετεί το κενό: «οι ναρκισσιστικές διαταραχές... χαρακτηρίζονται από μια διάχυτη και ενοχλητική δυσφορία, ένα αίσθημα εσωτερικού κενού και παραλογισμού της ζωής, μια ανικανότητα να νιώθουμε τα πράγματα και τα όντα» (Λιποβετσκί χ.χρ.: 66). Κάνοντας λόγο για μια «δεύτερη ατομικιστική επανάσταση», «διάβρωση κοινωνικής ταυτότητας», «αποσταθεροποίηση προσωπικότητας», «ιδεολογική και πολιτική αποξένωση» (ό.π.: 9), «αδιαφορία», «μοναξιά», «απόγνωση» του σύγχρονου ανθρώπου (ό.π.: 67-68) περνά μάλλον απ' το μελόδραμα στο θρίλερ.

Ο τόπος του εγκλήματος, ωστόσο, βρίσκεται όχι στο κενό αλλά στον τρόπο του κενού. Το *horror vacui* -το κενό διάστημα μεταξύ των μοτίβων στην επιφάνεια ενός αγγείου- εκφράζεται στη συνεχή κίνηση του ατόμου από τον ένα χώρο στον άλλο, από τον ένα ήχο στον άλλο που μοιάζει με συνεχή θόρυβο και διαρκή ανησυχία (Maffesoli 1996: 99). Αυτή η ένταση ετερογενών στοιχείων δημιουργεί το συμπαγές του όλου (ό.π.: 100).

Αν αυθαιρετώντας ονομάσουμε –με άκομψους μάλλον όρους- το όλο «μαζική κοινωνία» και το αόριστο και γι' αυτό παθητικό υποκείμενό της «μάζα», οι ενδιαμέσοι χώροι που αυτή κινείται είναι τα δίκτυα που δημιουργούν τα ασταθή αλλά συγκεκριμένα δρώντα υποκείμενα που αποτελούν, κατά τον όρο του Maffesoli, τις φυλές.

4. Από τη μάζα στη φυλή και από τη φυλή στο νομάδα

α) από τη μάζα στη φυλή

Η ανάπτυξη των νέο-φυλών για τον Maffesoli είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη μαζικοποίηση σε μια σχέση αλληλεξάρτησης. Η ανάγκη απεγκλωβισμού από την αόρατη μάζα και τις ομογενοποιητικές της τάσεις ωθεί τα άτομα στην προσχώρηση σε φυλές και τη δημιουργία «χωριών μέσα στην πόλη» (Maffesoli 1996: 97). Παρόμοια, για τους Βερνίκο και Δασκαλοπούλου το πέρασμα από τη μάζα στη φυλή είναι το φυσικό επακόλουθο της δημογραφικής έκρηξης της δεκαετίας του '90, η οποία εμπόδιζε τη διοχέτευση των παραπάνω τάσεων σε ολόκληρο τον πληθυσμό των πόλεων. Συγκροτούνται, έτσι, μικρές αυτόνομες ομάδες ιδιαιτεροτήτων με δικούς τους κώδικες και εδάφη που συχνά συνασπίζονται με άλλες σε δίκτυα τοπικά ή δια-

τοπικά σηματοδοτώντας την αποκέντρωση και την πολυδιάσπαση της ευρύτερης κοινωνίας (Βερνίκος, Δασκαλοπούλου 2002: 448-450).

Αν και σύμφυτη με το μεταναστευτικό ρεύμα των τελευταίων δεκαετιών, τη δημογραφική έκρηξη και την αναδιάταξη του χώρου των πόλεων, η δημιουργία φυλών δεν οφείλεται σε εθνικούς ή εθνοτικούς παράγοντες, αλλά σε πολιτισμικούς, γειτνίασης, οικειότητας και συνάφειας. Οι ομάδες συνάφειας/ affinity groups οργανώνονται γύρω από την οικειότητα των μελών μεταξύ τους και από τη συγγένεια πολιτισμικών κωδίκων και πρακτικών. Παρά τις διαφορές τους, κοινός στόχος όλων είναι η ανάδειξη της ιδιαιτερότητάς και η διεκδίκηση αυτοκαθορισμού της πολιτισμικής τους ταυτότητας.

Απαραίτητη, στην ένταξη σε κάποια φυλή, είναι η γνώση των παραπάνω κωδίκων. Τα άτομα οφείλουν με τη συμπεριφορά τους να αντικατοπτρίζουν τον «πολιτισμικό εθισμό» της ομάδας που προσχωρούν (Βερνίκος, Δασκαλοπούλου 2002: 35-36). Η κοινωνική διαστρωμάτωση αφορά πολιτισμικές και όχι οικονομικές ιδιότητες και τα άτομα περιφέρονται γύρω από πολιτισμικές ομάδες χωρίς να ανήκουν στις παραδοσιακές κοινωνικές τάξεις.

Η συμμετοχή ταυτόχρονα ή διαδοχικά σε φυλές είναι μικρής διάρκειας και στόχος των μελών είναι η ενασχόληση με το συλλογικό παρόν (Maffesoli 1996: 75).

β) από τη φυλή στο νομάδα

Ο όρος φυλή χρησιμοποιείται από τον Maffesoli για να δείξει τον κερματισμό του κοινωνικού συνόλου σε μικρο-ομάδες και την αποκέντρωση των σχέσεων εξουσίας και καθορισμού από την κυρίαρχη δομή. Δηλώνει επίσης τον οργανικό χαρακτήρα των ομάδων. Τα άτομα γίνονται πρόσωπα και παίζουν ρόλους χωρίς να αποτελούν λειτουργικά μέρη. Συντελείται, έτσι, ένα πέρασμα από το ατομιστικό/εγωιστικό και κοινωνικό (social) στην κοινωνικότητα (sociality). Κάθε φυλή αποτελεί μια θεατρική σκηνή όπου τα πρόσωπα περνώντας από τη μια στην άλλη αλλάζουν συνεχώς προσωπεία, κοστούμια, ρόλους. Κάθε μια είναι ένας κύκλος που εφάπτεται σε πολλά σημεία με τους κύκλους που σχηματίζουν οι υπόλοιπες. Η άρθρωση αυτή είναι η κοινωνικότητα (sociality) (Maffesoli 1996: 6, 76-77).

Ο όρος ωστόσο παρουσιάζει κάποια προβλήματα. Η παραδοσιακή φυλή είναι σταθερή στο χώρο, έχει συγκεκριμένους κανόνες στους οποίους αναγκαστικά υπακούουν όλοι και δεν έχουν το δικαίωμα να τα αμφισβητήσουν ούτε να περάσουν σε άλλη φυλή. Η μεταφορά που κάνει ο Maffesoli για τις σύγχρονες ομαδώσεις, οι

ρόλοι των προσώπων και ο οργανικός τους χαρακτήρας μοιάζουν να περιορίζουν τα μέλη τους και παρά την αστάθειά τους καθίστανται τελικά αποκλειστικοί διαμορφωτικοί και δομικοί παράγοντες των υποκειμένων. Γιατί, ακόμα κι αν ισχύει η ελεύθερη κίνηση του ατόμου, κάθε φορά βρίσκεται στα στενά όρια της φυλής, στο συλλογικό παρόν και στις συλλογικές αναζητήσεις ενώ το προσωπικό στοιχείο έρχεται δεύτερο.

Ο Maffesoli, έτσι, αν και ξεπερνάει τη θεώρηση του Durkheim σύμφωνα με την οποία η δομή βρίσκεται πάνω από τα υποκείμενα και τα καθορίζει παρόλα αυτά μεταφέρει αυτή τη θεώρηση στο μικρο-κοινωνιολογικό επίπεδο, σε μια μικρο-δομή. Τις ιδιότητες της κοινωνίας του Durkheim τις αποκτά η φυλή και τα πρόσωπα εξακολουθούν να καθορίζονται από κάτι εξωτερικό και ισχυρότερο απ' αυτά.

Αντίθετα, ο Melucci, χρησιμοποιώντας επίσης έναν όρο παραδοσιακών κοινωνιών, αυτόν του νομάδα, δείχνεται περισσότερο απλόχερος απέναντι στα υποκείμενα. Θεωρεί την ενασχόληση με τον εαυτό και τις προσωπικές αναζητήσεις προϋπόθεση δημιουργίας ομάδας και παραγωγής δράσης. Με αφετηρία τον εαυτό, ο νομάδας φτάνει στον άλλο. Οι μετακινήσεις του εαυτού που προκύπτουν από την ανάγκη εξατομίκευσης δημιουργούν την ανάγκη του «εμείς» και οι ομάδες γίνονται βάση του και δίκτυο αυτών των μετακινήσεων.

Με τον τρόπο αυτό, ο Melucci, ισορροπεί μεταξύ δομής και υποκειμένου, ομάδας και μέλους και δείχνει πως τόσο η ταυτότητα όσο και η δράση πραγματώνονται μέσα από διαδικασίες που ενεργοποιούνται σε ένα ενδιάμεσο όπου συναντώνται και οι δυο πλευρές.

5. Διαδικασίες συγκρότησης ταυτότητας: «εγώ», «άλλος», «εμείς»

α) συνθήκες πολυπλοκότητας

Η ατομική ταυτότητα συγκροτείται μέσα από διεργασίες απάντησης σε προσωπικά ερωτήματα και αναζητήσεις. Ως σχεσιακή προσδιορίζεται τόσο από τον εαυτό όσο και απ' τον άλλο, έχει δηλαδή υποκειμενικά και διυποκειμενικά χαρακτηριστικά (Γκέφου- Μαδιανού 2003: 44). Ισορροπία και ενότητα πετυχαίνονται όταν το υποκείμενο είναι ίδιο στον εαυτό του και ταυτόχρονα διαφορετικό από τα υπόλοιπα.

Η ταυτότητα σε ατομικό επίπεδο αποτελεί διαδικασία εξατομίκευσης όπου το άτομο αυτοπροσδιορίζεται, ενώ σε συλλογικό επίπεδο όπου καλείται να την προσαρμόσει, εκδηλώνεται ως σχέση, δράση και ετεροπροσδιορισμός. Απαραίτητη προϋπόθεση εγγύησης της ταυτότητας είναι η αμοιβαιότητα και η αλληλεγγύη (Ψημίτης 1999: 86, 2002: 48-50). Και τα δυο πραγματώνονται όταν η ενσωμάτωση σε ένα κοινωνικό σύνολο διαδέχεται την αποστασιοποίηση από αυτό μέσα από διαδικασίες ανοίγματος κλεισίματος.

Η κατάρρευση των απόλυτων, καθολικών και σταθερών σημείων αναφοράς (έθνος, τάξη κτλ) μετέβαλε τις εξωτερικές συνθήκες διαμόρφωσης της ταυτότητας.

Η ταυτότητα είναι «άστεγη» και συνεχώς τίθεται το ερώτημα «ποιός είμαι» (Melucci 1986: 109). Η αναζήτηση των απαντήσεων μοιάζει με μια επίπονη διαδικασία που οφείλεται σύμφωνα με τον Ψημίτη στην πολυπλοκότητα της δομής των κοινωνικών μηχανισμών ενσωμάτωσης και στη δυσκολία συμβολικής ταύτισης και διαφοροποίησης του ανθρώπου σε ένα ηθικό επίπεδο. Η πολυπλοκότητα συνυφαίνεται με δυο διαδικασίες «χωροχρονικής μεταβολής».

Η πρώτη αναφέρεται στο χώρο. Πρόκειται για τη *διαφοροποίηση των πλαισίων βιωματικής εμπειρίας* με τα οποία το άτομο επενδύει τη ζωή του, θεμελιώνει την ύπαρξή του, νοηματοδοτεί τον κόσμο. Η ενότητα, η ομοιογένεια και η απλότητα αυτών των πλαισίων στη μετανεωτερικότητα μετατρέπονται σε διάσπαση, ετερογένεια και συνθετότητα. Το άτομο τα βιώνει αντιφατικά αφού το καθένα είναι ένα διαφορετικό «εργαστήριο επεξεργασίας νοήματος». Οφείλει έτσι να προσαρμόζεται στο ιδίωμα του καθένα ξεχωριστά κάθε φορά που περνά από το ένα στο άλλο. Η βιωματική του εμπειρία βρίσκεται κερματισμένη και δεν χαρακτηρίζεται από συνεκτικότητα.

Το άτομο πλανάται σε μια συνεχή εναλλαγή στα «εργαστήρια επεξεργασίας νοήματος» από το οικογενειακό στο φιλικό, από το εκπαιδευτικό στο εργασιακό ή στο περιβάλλον του ελεύθερου χρόνου καθένα από τα οποία παράγει διαφορετικό νόημα. Η σύγκρουση των νοημάτων μεταξύ διαφορετικών πλαισίων και χώρων θέτει την ταυτότητα ως πρόβλημα και διερώτηση (Ψημίτης 1999: 89-90, 2002: 61-62). Πρόκειται, σύμφωνα με τον Ψημίτη, για μια «πολυκεντρική οργάνωση της παραγωγής νοήματος σε σφαίρες παραγωγής διαφορετικών προσδιορισμών της πραγματικότητας, που αναδεικνύουν την ταυτότητα ως «πρόβλημα» στο μέτρο που μετατρέπουν μέσα στο ίδιο το άτομο τη σύγκρουση των κόσμων που εκπροσωπούν» (Ψημίτης 2002: 62).

Η δεύτερη αναφέρεται στο χρόνο και πρόκειται για τη *διαρκή μεταβλητότητα πολιτισμικών προτύπων και την αστάθεια σημείων αναφοράς και βιωματικής εμπειρίας*. Τα πολιτισμικά πρότυπα μεταλλάσσονται διαρκώς και οι πολιτισμικές δυνατότητες πλεονάζουν αντιστρόφως ανάλογα των πραγματικών δυνατοτήτων επιλογής που επιβάλλει ο φυσικός περιορισμός της διάρκειας ζωής ενός ανθρώπου. (Ψημίτης 1999: 90-91, 2002: 62-63). Καλείται, έτσι, κάθε φορά που έρχεται αντιμέτωπος με αυτή την ποικιλία και τις απεριόριστες δυνατότητες επιλογής, να θέσει εκ νέου το ερώτημα «ποιός είμαι» και τον εαυτό του σε «μεταμόρφωση».

Ωστόσο, οι μεταμορφώσεις ωστόσο και οι επιλογές που κάνει δεν είναι τυχαίες αλλά εξαρτώνται από ένα είδος *habitus* -της παρελθούσας ιστορίας του που είναι εγγεγραμμένη στο σώμα του και τον κινεί συνεχώς μεταβαλλόμενη- ή με άλλα λόγια από ένα «ηθικό πεδίο», το αξιακό εκείνο σύστημα το οποίο ορίζει τι είναι σημαντικό γι' αυτόν και τον προσανατολίζει.

β) πολλαπλή ταυτότητα και ετερότητα

Στις συνθήκες πολυπλοκότητας συγκροτείται μια ταυτότητα που δεν έχει πλέον σταθερό και γραμμικό χαρακτήρα αλλά είναι πολιτισμική. Το άτομο συνεχώς «επιλέγει τις επιλογές» του ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται κάθε φορά, προσαρμόζοντας σ' αυτό τον εαυτό και τη συμπεριφορά του (Ψημίτης 1999:91). Επιπλέον, η ταυτότητα εσωτερικεύοντας τις εξωτερικές συγκρούσεις δεν μπορεί παρά να είναι κι η ίδια το ίδιο πολύπλοκη, ασταθής και υπό διαπραγμάτευση.

Σ' αυτά τα πλαίσια, η σταθερότητα και η ακαμψία μοιάζουν με συμπτώματα αρρώστιας (Dagnino 2001: 12).

Σήμερα, ο πολλαπλός εαυτός του Pessoa ή το «εγώ είναι ένας άλλος» του Rimbaud μοιάζουν με το αίτημα των σύγχρονων υποκειμένων. Η πολλαπλότητα της ταυτότητας φαίνεται να απορρίπτει τον εγωισμό του εγώ, να τον υπερβαίνει αφού ο εαυτός μεταμορφώνεται συνεχώς και μοιάζει να υπαινίσσεται την ετερότητα.

Οι αναζητήσεις του ατόμου και των ομάδων συνδέονται άμεσα με πνευματικά, οικολογικά θέματα και εναλλακτικές πρακτικές. Αυτοοργάνωση, αυτονομία, αυτοπραγμάτωση, επαναοικειοποίηση χώρων είναι μερικές από τις διεκδικήσεις και αιτήματα των νέων συλλογικοτήτων.

Η νέα συνείδηση του εγώ που έρχεται στο προσκήνιο μοιάζει να βρίσκει ήδη τις ρίζες της στο παρελθόν της δυτικής κοινωνίας, αλλά και στις κοινωνίες που,

μολονότι σύγχρονες, θεωρούνταν για πολλούς αιώνες ότι ανήκαν σε ένα παρελθοντικό χρόνο.

Έτσι, από τη μια το κίνημα του '68, η ψυχεδελική επανάσταση, η νέα μορφή αντίληψης και τα καινούργια επίπεδα συνειδητότητας που οραματιζόταν, επανέρχεται με νέα μορφή, νομιμοποιημένο και απομυθοποιημένο από την απόλυτη και αυθεντική ελευθεριακότητα και προσεγγίζεται από ευρύτερες ομάδες πληθυσμού.

Από την άλλη η επανανακάλυψη των ανατολικών θρησκειών και φιλοσοφιών καταλαμβάνει τα τελευταία χρόνια το προσκήνιο. Η γνωριμία με τις μη δυτικές κοινωνίες και τα χαρακτηριστικά του μακρινού «άλλου» θέτουν σε αμφισβήτηση τις «αλήθειες» και τις «σταθερές» της δυτικής κοινωνίας.

Η σύγχρονη αναζήτηση της ταυτότητας του εαυτού μοιάζει ήδη από τη ρίζα του να προέρχεται από τον άλλο μακρινό στο χρόνο ή στο χώρο. Η ταυτότητα αποτελεί «κοκτέιλ» πολιτισμών περιέχοντας, έτσι, την ετερότητα (Melucci 1986: 114).

γ) η ταυτότητα στον ύστερο καπιταλισμό

Άμεσα συνδεδεμένες με την πολυπλοκότητα, οι συνθήκες του ύστερου καπιταλισμού για τον Ψημίτη έχουν οδηγήσει στην αποδιάρθρωση του κοινωνικού κράτους. Οι νομιμοποιητικές διαδικασίες και η απόσπαση συναίνεσης έχουν μεταφερθεί από το συλλογικό επίπεδο στο ατομικό αντικαθιστώντας τις σχέσεις πολιτικής ισχύος με σχέσεις αγοράς, την ταξική αλληλεγγύη με την ανταποδοτική λογική, το κοινωνικό υποκείμενο με τον απομονωμένο πολίτη και το κύρος ως κοινωνική δέσμευση με το κύρος ως οικονομική επιφάνεια. Οι κοινωνικές ανισότητες και αποκλεισμοί δεν αφορούν την ταξική και οικονομική διαστρωμάτωση αλλά παίρνουν πολιτιστικές και διανοητικές μορφές (Ψημίτης 1999: 94-95, 2002: 64-65).

Στα ίδια πλαίσια η από-πολιτισμικοποίηση, η απουσία της ιδιαιτερότητας με την επιβολή μιας ξένης παγκοσμιοποιημένης κουλτούρας και οι αντιφάσεις μεταξύ των δυο ρητορικών, της παγκοσμιοποίησης και της περιφερειοποίησης, δημιουργούν επιπλέον διχοτομικές εξελίξεις: ανοχή/ ρατσισμός, πολυπολιτισμικότητα/ ξενοφοβία, μαζικοποίηση/ υποκειμενοποίηση, παγκοσμιότητα/ κοινοτισμός (Ψημίτης 2002: 50-51)

Τα άτομα έρχονται αντιμέτωπα με τις παραπάνω διαδικασίες και διαμορφώνουν ατομικές και συλλογικές ταυτότητες και δράση σε συνδυασμό με τις προσωπικές τους αναζητήσεις. Οι άξονες στους οποίους κινούνται είναι η διαφορά, η

αλληλεγγύη, η συλλογικότητα (Ψημίτης 1999: 99). Δημιουργούνται νέα πεδία συλλογικής δράσης με αφορμή, διακύβευμα και στόχο την ταυτότητα ως απάντηση στον κερματισμό και τη διχοτόμηση που προκαλούν οι δομικές συνθήκες του ύστερου καπιταλισμού (Ψημίτης 2002: 47).

Σε ακραίες, αλλά καθόλου σπάνιες περιπτώσεις δημιουργούνται ομάδες από την αναγνώριση της ομοιότητας μεταξύ των μελών τους, τα οποία ταυτίζονται απόλυτα με την ομάδα έχοντας βίαιη και επιθετική στάση απέναντι στη διαφορά. Άλλες, αντίθετα, με μια θετική μορφή αμφισβήτησης του κυρίαρχου συστήματος και χωρίς να περιθωριοποιούνται πάντα από αυτό, προσπαθούν να αντλήσουν νόημα ζωής και να δώσουν νόημα στη δράση τους ερμηνεύοντας την πολυπλοκότητα του κόσμου μέσα από την επεξεργασία της ταυτότητάς τους με σκοπό την αναγνώριση της ιδιαιτερότητας τόσο της ομάδας και των μελών της όσο και των άλλων.

6. Περιεχόμενα και κίνητρα δράσης

Η ταυτότητα όπως την είδαμε, είναι διπλής κατεύθυνσης. Συγκροτείται, στηρίζεται και αναγνωρίζεται από τον εαυτό και τον άλλο. Στις συνθήκες πολυπλοκότητας όπου τα πάντα είναι ρευστά, η ανάγκη αυτοπραγμάτωσης, αμοιβαιότητας και αλληλεγγύης αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Το άτομο απαντά με συνεχή μεταμόρφωση και συνεχή ένταξη και συμμετοχή σε ομάδες που έχουν με αυτό τις ίδιες περίπου πεποιθήσεις για τα πράγματα, που δίνουν το ίδιο περίπου νόημα στον κόσμο που τους περιβάλλει. Πρωταρχικός σκοπός της ομάδας που προηγείται οποιασδήποτε δράσης είναι η δημιουργία μιας συλλογικής ταυτότητας, ενός «εμείς».

Η δράση αποτελεί μια συνέχεια διαδικασιών νοηματοδότησης. Είναι μια απάντηση στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, αμφισβήτηση των δομικών συνθηκών και προσπάθεια αυτοκαθορισμού και αυτοπραγμάτωσης που ενεργοποιείται μέσα από την πολιτισμική επεξεργασία της ταυτότητας (Ψημίτης 2002: 47).

Όταν η ομάδα και η δράση στηρίζονται στην ταυτότητα κι όταν η τελευταία είναι σχεσιακή τότε η βάση της οποιασδήποτε κοινότητας είναι η εμπειρία του άλλου ως ανακάλυψη και επιβεβαίωση της διαφοράς (Maffesoli 1996: 73, Melucci 1986: 114).

Η αποτελεσματικότητά της έγκειται στην «απτή» σχέση που έχουν τα μέλη με την ομάδα, στην «εναίσθηση»(empathy) και στην «αισθητικότητα» (sensitivity), στην εμπλοκή των αισθήσεων που σχηματίζουν το υπόστρωμα της αναγνώρισης και της εμπειρίας του άλλου. Η εγγύτητα μεταξύ των μελών δημιουργεί μια μορφή θρησκευτικής ή μυστικής δέσμευσης η οποία τα «δένει» μεταξύ τους, επιβεβαιώνοντας την αλληλεγγύη και διαφοροποιώντας την ομάδα από τον υπόλοιπο κόσμο (Maffesoli 1996: 77, 89-90).

Όποια μορφή κι αν παίρνει πρόκειται πάντα για την προσπάθεια κατασκευής της αίσθησης του «εμείς» (Melucci 1986: 64). Είναι, γι' αυτό το λόγο, η ομάδα και οι δράσεις της πεδίο προσωπικών επενδύσεων στο οποίο τα άτομα επιχειρούν να ανακτήσουν το δικαίωμα καθορισμού του εαυτού τους ενάντια στα κριτήρια αναγνώρισης που ορίζουν τα κανονιστικά συστήματα (ό.π.: 61). Έχει, έτσι, χαρακτήρα αναστοχαστικό.

Σ' αυτό το σημείο, πολλοί όπως ο Λιτοβετσκί που είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, στηρίζουν το κατηγορώ τους απέναντι στα σύγχρονα υποκείμενα χαρακτηρίζοντάς τα απαθή και απολιτικά. Αν και οι περισσότερες σύγχρονες συλλογικότητες δεν έχουν αμιγώς πολιτικό χαρακτήρα ή δεν βρίσκονται κάτω από την ομπρέλα μιας πολιτικής ιδεολογίας, οι δραστηριότητές τους ωστόσο είναι πολιτικές με μια μη καθιερωμένη και μη παραδοσιακή σημασία του πολιτικού. Ενεργούν σε ένα «προ-πολιτικό» ή «πέραν του πολιτικού» χώρο.

Πηγαίνοντας μερικές δεκαετίες πίσω, βλέπουμε πως από το Μάη του '68 και έπειτα, η μουσική απέκτησε σημαντικό ρόλο στις κοινωνικές διεκδικήσεις. Τα τραγούδια που μετέδιδαν κοινωνικά και πολιτικά μηνύματα άρχισαν να αποκτούν μεγαλύτερη απήχηση και οι μεγάλες συναυλίες μοιάζανε με πολιτικές διαδηλώσεις.

Η μουσική και γενικότερα η τέχνη συνοδεύουν και υποκαθιστούν συχνά τις πολιτικές εκδηλώσεις (Melucci 1989: 59). Ταυτόχρονα όλο και περισσότερο περιέχουν κοινωνικά μηνύματα ακόμα κι όταν βρίσκονται εκτός του αμιγώς πολιτικού χώρου. Εκφράζουν συμβολικά την αντιπαράθεση προς το σύστημα, είναι αυτοαναφορικές αφού αφορούν την ταυτότητα και δηλώνουν την ανάγκη αυτοπραγμάτωσης στην καθημερινή ζωή.

Τα κίνητρα της συλλογικής δράσης είναι «συλλογικά αρθρωμένες πολιτισμικές και συμβολικές σημασίες», δηλαδή, πλαίσια νοήματος από τα οποία αντλείται η επιθυμία κοινής δράσης για την υπεράσπιση της πολιτισμικής ταυτότητας (Ψημίτης 2002: 48). Υπερβαίνουν, έτσι, το πολιτικό στοιχείο, δίνοντάς του

διαφορετική σημασία. Λειτουργούν σε ένα προ- πολιτικό πεδίο ή ενσωματώνοντας το πολιτικό ενεργούν πέραν αυτού.

ΜΕΡΟΣ Β

Το Κενό Δίκτυο

Θεωρία Ουτοπία Συναίσθηση Εφήμερες Τέχνες

Η πρώτη επαφή με το Κενό Δίκτυο είχε γίνει το 2002 στη Μυτιλήνη στα πλαίσια των εκδηλώσεων της «εβδομάδας περιβάλλοντος» που διοργανώνονται κάθε χρόνο από τους φοιτητές του πανεπιστημίου Αιγαίου. Γύρω στα δέκα άτομα είχαν έρθει, μετά από πρόσκληση των φοιτητών, για να παίξουν μουσική, να προβάλλουν σλάιτς και ταινίες, να απαγγείλουν ποιήματα, να συναντηθούν με τοπικές ομάδες, να γνωρίσουν το νησί.

Σε όσους δεν γνώριζαν την ομάδα, όπως στην περίπτωση μου, το όνομα «Κενό Δίκτυο» ή «Ομάδα στον Τρόμο του Κενού» ή «τρομοκενικοί», όπως αλλιώς λέγονται, ηχούσαν κάπως περίεργα. Οι εκδηλώσεις συνδύαζαν ambient, trance και ethnic μουσική, ποίηση, εικόνες αφηρημένης τέχνης, φωτογραφίες από διακοπές και ταξίδια της παρέας, από τη φύση, την πόλη, από πολιτικές διαδηλώσεις, από διάφορα μέρη της γης, άλλες με πιο ξεκάθαρο περιεχόμενο και άλλες όχι. Μαζί με αυτά προβάλλονταν ταινίες video art, animation, μικρά σποτ με λόγια και δίστιχα. Το περιεχόμενό τους είχε ίχνη από κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία, δύσης και ανατολής, κυρίως της Ινδίας και του βουδισμού, των καταστασιακών, των μπίτνικς. Όλα αυτά δεν ήταν τελικά περίεργα, αντίθετα ήταν πράγματα με τα οποία, λίγο πολύ, ασχολείται ένα μεγάλο κομμάτι του φοιτητικού κόσμου, των νέων και όχι μόνο.

Αν και γνώρισα από κοντά κάποια άτομα από την ομάδα, η επαφή μας χάθηκε μέχρι το Μάιο του 2005, όπου στην Αθήνα πια, με αφορμή την παρούσα εργασία ξαναήρθαμε σε επαφή για να τους γνωρίσω καλύτερα, να δω πως συνδέονται μουσική, φιλοσοφία, τέχνη μεταξύ τους, ποιος ο στόχος της ομάδας, τι συνδέει τους συμμετέχοντες σ' αυτήν, τι ακριβώς είναι το Κενό δίκτυο και τι κάνει.

Δυο ώρες μετά το πρώτο τηλεφώνημα δώσαμε ραντεβού μπροστά στο An club στα Εξάρχεια. Το εμπειρικό κομμάτι της εργασίας είχε ξεκινήσει και οι απαντήσεις στα ερωτήματα που είχα θέσει, άρχισαν να έρχονται σταδιακά: πώς το κοινωνικό και το πολιτικό διαχέονται μέσα από μια φαινομενικά πολιτιστική εκδήλωση, πώς το ένα εκφράζει το άλλο, πως συνδυάζονται μουσική, εικόνα, λόγος, ποιος ο συνδετικός κρίκος ατόμων, ομάδας και δραστηριοτήτων, με τι όρους θα μιλήσουμε για την ταυτότητα, ποιο το νόημα των λέξεων θεωρία, ουτοπία,

συναίσθηση, εφήμερη τέχνη, που ακολουθούν το όνομά του, τι συγκροτεί τελικά το Κενό Δίκτυο;

Στην εθνογραφική αυτή μελέτη ή επιτόπια έρευνα χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης, συγκεκριμένα της «συμμετοχής σαν παρατήρηση». Η ομάδα, δηλαδή, γνώριζε από την αρχή την ιδιότητά μου και τι ακριβώς ήθελα να κάνω¹.

Το υλικό που συγκεντρώθηκε είναι πρωτογενές και δευτερογενές. Το πρώτο αποτελείται από ημερολόγια που έγραφα μετά σχεδόν από κάθε συνάντηση και εκδήλωση και από ορισμένες φωτογραφίες που τράβηξα όπου αυτό ήταν δυνατό. Οι συναντήσεις γινόντουσαν σε σπίτια, στο χώρο των εκδηλώσεων από την προετοιμασία και μέχρι τη λήξη τους, σε μπαρ, σε στέκια που συχνάζουν οι συμμετέχοντες στο Κενό Δίκτυο, στην Αθήνα και στην Ανάφη.

Το δευτερογενές υλικό αποτελείται από κείμενα, φωτογραφίες, flyers, αφίσες, σημειώσεις διαλέξεων και συζητήσεων που γίνανε στο παρελθόν, υλικό που μου έδωσε η ομάδα, που «κατέβασα» από το δικό της ή άλλα site στο internet. Κάποια από τα κείμενα παρατίθενται στις επόμενες σελίδες, τις περισσότερες φορές, ασχολίαστα. Οι φωτογραφίες βρίσκονται στο παράρτημα.

Επειδή από μια επιτόπια έρευνα ανακύπτουν περισσότερα από τα αρχικά ζητήματα θα ήταν υπερβολικά δύσκολο να τα εξετάσουμε όλα. Θα εστιάσουμε την προσοχή μας σε εκείνα που αφορούν σχέσεις, ταυτότητες και δράσεις. Εκείνα που δεν αφορούν το κενό δίκτυο στο σύνολό του και στα οποία οι γνώσεις μας δεν επαρκούν (πχ. βουδιστική φιλοσοφία και θεωρία του χάους) θα τα παρουσιάσουμε μάλλον επιφανειακά.

Το αποτέλεσμα της (κάθε) επιτόπιας έρευνας και συνάμα η... πικρή της αλήθεια είναι ότι κατασκευάζουμε το πλαίσιο μελέτης, επιλέγοντας στοιχεία του πραγματικού για να συγκροτήσουμε μια αφαιρετική κοινωνική ή κοινωνιολογική πραγματικότητα.

Θα ήταν πλεονασμός να πούμε ότι τα κεφάλαια που ακολουθούν έχουν το βαθμό αντικειμενικότητας που αναλογεί σε προσωπικές απόψεις, σκέψεις και συμπεράσματα.

Επιχειρούμε, λοιπόν, παρακάτω να παρουσιάσουμε το κενό δίκτυο όσο αυτό είναι εφικτό με τη ματιά ενός τρίτου και παρατηρητή.

¹ Αντίθετα, στην «παρατήρηση σαν συμμετοχή» η ιδιότητα του μελετητή είναι κρυφή.

1. Η Ομάδα στον Τρόμο του Κενού ή το Κενό Δίκτυο

Το Κενό Δίκτυο σχηματίστηκε το 1990 αρχικά με το όνομα Ομάδα στον Τρόμο του Κενού από μια παρέα δεκαπέντε περίπου φίλων, ηλικίας γύρω στα είκοσι. Κάποιοι γνωρίζονταν ήδη από τα μαθητικά τους χρόνια, ενώ κάποιοι άλλοι γνωρίστηκαν μέσα από τη μουσική (ανεξάρτητη ροκ και ηλεκτρονική) και τις συναυλίες στις οποίες έπαιζαν τα συγκροτήματα που συμμετείχαν. Ένα από αυτά, το Horror Vacui έδωσε το όνομα στην ομάδα.

Το όνομα υπαινίσσεται μια καλλιτεχνική τεχνοτροπία και συνδηλώνει έννοιες ανατολικής φιλοσοφίας, φυσικής και κοινωνικής κριτικής.

Ο Τρόμος του Κενού (horror vacui) αναφέρεται καταρχήν στην καλλιτεχνική τεχνοτροπία αρχαίων αγγείων που κάλυπτε με σχέδια ολόκληρη την επιφάνεια τους χωρίς να αφήνει κενό διάστημα μεταξύ τους. Παραπέμπει, όμως, επίσης, στην έννοια του βουδιστικού κενού σύμφωνα με την οποία τίποτα δεν είναι αυτάρκες και ανεξάρτητο, αλλά όλα τα όντα έχουν κοινή προέλευση και αλληλεξαρτώνται. Η κενότητα, όπως αναφέρεται σε ένα flyer, είναι η «υπέρβαση της λογικής του ξεχωριστού και διαχωρισμένου όντος» και η «κατανόηση και συναίσθηση του αλληλένδετου και ενιαίου όλων των όντων και όλων των φαινομένων», είναι κάτι που δεν μπορεί να κυβερνηθεί, δεν έχει όρια ούτε ορισμό, είναι έννοια της αλληλεξάρτησης και του ανοιχτού ορίζοντα. Δηλώνει ακόμα την έννοια του κβαντικού κενού, το ενιαίο πεδίο, αλλά και το κενό νοήματος και ταυτότητας που βιώνει ο άνθρωπος σήμερα, τον τρόμο, δηλαδή, απέναντι στην κενότητα της καθημερινής ζωής.

Το όνομα Κενό Δίκτυο προστέθηκε αργότερα για να δηλώσει μαζί με το «κενό» την οριζόντια και ανοιχτή δομή της ομάδας και την έλλειψη των ορίων κάθε είδους².

Αφήνοντας τις συνδηλώσεις του ονόματος θα περάσουμε να δούμε συνοπτικά το ιστορικό της βασικής κατηγορίας που κατά τη γνώμη μας «δένει» και «περιφέρεται» γύρω το Κενό Δίκτυο και την καθιστά ομάδα συνάφειας (affinity group): την *ατμόσφαιρα*.

² Στο εξής θα χρησιμοποιούμε μόνο αυτό το όνομα γιατί τα τελευταία χρόνια είναι το επικρατέστερο.

Η ομάδα προέκυψε αυθόρμητα ως φυσική εξέλιξη της *ατμόσφαιρας* που αναδυόταν από ένα πυρήνα ατόμων που γνωρίζονταν αρκετά καλά, βίωναν τις ίδιες καταστάσεις και εμπειρίες, είχαν παρόμοιο τρόπο σκέψης, ενδιαφέροντα, μιλούσαν την ίδια γλώσσα. Οι κοινοί δεσμοί και η εμπιστοσύνη μεταξύ τους, τους επέτρεψε να δρουν και να πραγματοποιούν ομαδικά τους στόχους τους. Την *ατμόσφαιρα* αυτή προσπάθησε να μοιραστεί με ένα ευρύτερο κοινό, να τη μεταφέρει έξω από τα πλαίσια της παρέας και να διευρύνει την ίδια την ομάδα.

Ξεκίνησε, έτσι, να διοργανώνει μια σειρά εκδηλώσεων, αρχικά μουσικών. Η πρώτη μουσική εκδήλωση –πάρτυ έγινε το 1992. Αντίθετα με τους υπόλοιπους διοργανωτές πάρτυ, εκείνα του Κενού Δικτύου γίνονταν σε ανοιχτούς και δημόσιους χώρους, χωρίς εισιτήριο και είχαν μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα.

Με κοινό στοιχείο τη μουσική οι δραστηριότητές τους επεκτείνονται από πάρτυ, συναυλίες και ποιητικές βραδιές μέχρι διαλέξεις, συζητήσεις και διαδηλώσεις. Πρωταρχικός στόχος είναι η δημιουργία *ατμόσφαιρας* μέσα από την κατασκευή καταστάσεων μουσικής, εικόνας, λόγου. Η επιλογή του περιεχομένου μιας εκδήλωσης παίζει, έτσι, σημαντικό ρόλο. Είναι ένα παζλ στοιχείων που με αναφορές σε κινήματα και προτάγματα του ευρύτερου αντιεξουσιαστικού και φιλοσοφικού χώρου παράγει την *ατμόσφαιρα*.

Προϊόν διάφορων μορφών τέχνης και κοινωνικών ρευμάτων, η *ατμόσφαιρα* ευρύτερο στόχο έχει την «ανάδειξη νέων ποιοτήτων ελεύθερης συνύπαρξης χωρίς περιορισμό δράσης και σκέψης», τη «ριζοσπαστικοποίηση της καθημερινής ζωής», τη «διάχυση ελευθεριακών ιδεών, τη διαμόρφωση αυτόνομης ζώνης».

Όπως αναφέρεται στο ιστοσελίδα του, το Κενό Δίκτυο είναι *«μια ελεύθερη ένωση ελεύθερων ανθρώπων, ενεργών κοινωνικών όντων, καλλιτεχνών, επιστημόνων και ταξιδευτών που συνδιαμορφώνουν δυναμικές αλληλεπίδρασης, θεωρίας, ουτοπίας, συναίσθησης και εφήμερης τέχνης»*, «στόχος μας ...είναι πάντοτε η δημιουργία μιας *ατμόσφαιρας* που συνολικά αποτελεί ισχυρό ερέθισμα για την επερχόμενη μεταμόρφωση της ανθρώπινης συνείδησης. Είναι ακριβώς αυτές οι συνθήκες που προάγουν οι καταστάσεις, οι οποίες διαθέτουν την δυναμική ενός προτάγματος πανανθρώπινης χειραφέτησης. Εκδηλώσεις, δηλαδή, βασισμένες στις έννοιες αλληλοβοήθειας της κοινωνίας του δώρου και της ελεύθερης ανοιχτής οικειοποίησης του δημόσιου χώρου από ανθρώπους που έρχονται και συμμετέχουν (ή θα θέλαμε να έρχονται και να συμμετέχουν) ως σύντροφοι και όχι ως απλοί θεατές. Το όραμά μας μεγεθύνεται καθημερινά αναζητώντας και πράττοντας, νέες μορφές δημιουργίας καταστάσεων μέσα

στην πόλη είτε μέσα από τον προσωπικό δρόμο ζωής του καθενός μας –μια εκρηκτική ανάφλεξη χρωμάτων διευρυμένης συνειδητότητας-, είτε μέσα από διαρκώς ανανεώμενες συλλογικές μορφές κίνησης και δράσης στην πόλη και έξω από αυτήν. Δίπλα στους περιπλανώμενους ταξιδευτές, τους υπερβατικούς διαλογιζόμενους ανθρώπους του «η ζωή είναι τέχνη» και της νέας παγκόσμιας ελευθεριακής κουλτούρας του *underground*, όπως και δίπλα στις προσπάθειες να βιωθεί στην πράξη η ουτοπία και η διαφορετική θέσμιση, η ομάδα στον τρόπο του κενού ή κενό δίκτυο πυροδοτεί υπογείως, μέσα από τις γενιές των ανθρώπων που το απαρτίζουν, τη θρυαλλίδα ενός σώματος πολιτισμικής αναγέννησης, μιας αναγέννησης η οποία ελπίζουμε να υπερβεί με τη δυναμική της, τους σκοτεινούς καιρούς της κυριαρχίας, της άγνοιας, της μισαλλοδοξίας και της εκμετάλλευσης, τους οποίους διανύουμε»

Το καταστασιακό πρόταγμα της επανάστασης της καθημερινής ζωής, της ζωής ως τέχνης μέσω της δημιουργίας καταστάσεων, οι εφήμερες αυτόνομες ζώνες, ο οντολογικός αναρχισμός του Hakim Bey και ο ευρύτερος αντιεξουσιαστικός, ελευθεριακός χώρος είναι μερικά από τα στοιχεία εκείνα που αποτελούν το «χάρτη των ιδεών» ή τον θεωρητικό «χώρο» που κινείται το κενό δίκτυο. Μέσα από την επεξεργασία αυτού του χάρτη, αντλεί σκέψεις, νόημα, κριτική για το σύγχρονο κόσμο και τον μεταφέρει με ιδιαίτερο τρόπο στις εκδηλώσεις τους.

Παρακάτω θα δούμε πως αυτές οι ιδέες μετουσιώνονται σε δράσεις μέσα από τέσσερις μορφές συνεύρεσης ή «εργαστήρια»: ποίησης και φιλοσοφίας, κοσμοπολιτικής συνείδησης, οπτικής τέχνης του κενού και εφήμερης ατμόσφαιρας, ηλεκτρονικής και πειραματικής μουσικής. Τα «εργαστήρια» αυτά δημιουργούν τόσο την «πράξη» όσο και το «λόγο» του Κενού Δικτύου, τις δραστηριότητες και το νόημά τους.

Τέλος, επειδή οι απαντήσεις που έπαιρνα πολλές φορές όταν ρωτούσα κάποιον «είσαι στο κενό δίκτυο;» ήταν αόριστες όπως «τι πάει να πει είμαι στο κενό δίκτυο» «και είμαι και δεν είμαι», ενώ άλλες φορές μου απαντούσαν για τον εαυτό τους ή για άλλους ξεκάθαρα «ναι είμαι» ή «ήμουν» και «ο τάδε είναι/ ήταν» ή «ο τάδε δεν είναι» και επειδή σύμφωνα με όσα λένε οι ίδιοι, το Κενό Δίκτυο δεν αποτελεί «κανονική» ομάδα με «μέλη» και δεν είναι προσωποπαγής, θεώρησα ότι κάποιος «δεν είναι», αλλά «φέρει» το κενό δίκτυο το οποίο μάλλον ξεπερνά τα όρια μιας ομάδας που έχει δυναμικά και όχι στατικά χαρακτηριστικά.

Έτσι, όταν δεν είναι απαραίτητο δεν θα αναφέρονται ονόματα. Λόγω έλλειψης, όμως, καλύτερου όρου και προς χάριν ευκολίας θα χρησιμοποιούμε εδώ

τους όρους «ομάδα» και «συμμετέχοντες», όπου είναι δύσκολο να τους αποφύγουμε.

2. Διοργάνωση, προετοιμασία, προβολή και νόημα εκδηλώσεων

Το Κενό Δίκτυο, όπως ήδη είπαμε, δεν αποτελεί ομάδα με μέλη με τη συμβατική έννοια. Οι συναντήσεις, έτσι, είναι περισσότερο αυθόρμητες παρά προσχεδιασμένες. Δεν μαζεύονται όλοι και όλες μαζί μετά από κάποιο προκαθορισμένο ραντεβού όπως δεν κάνουν συνελεύσεις και δεν ψηφίζουν για τις αποφάσεις που πρόκειται να πάρουν. Επίσης, δεν υπάρχουν καθήκοντα και ευθύνες απόλυτα μοιρασμένα.

α) πρωτοβουλία

Με τα γνωρίσματα που είδαμε προηγουμένως είναι επόμενο πως η ιδέα, η διοργάνωση, η προετοιμασία και η συμμετοχή σε μια εκδήλωση ή δράση ξεκινάει περισσότερο ως μια αυθόρμητη πρωτοβουλία, παρά πρόκειται για κάτι αυστηρά προγραμματισμένο και προκαθορισμένο.

Οποιοσδήποτε, έτσι, μπορεί να πάρει μια πρωτοβουλία για εκδήλωση ή δράση. Μοιράζεται την ιδέα με κάποιον ή κάποιους που μπορεί να βρίσκονται εκείνη την ώρα μαζί του ή επικοινωνεί τηλεφωνικά με κάποιους άλλους..

Αν η πρωτοβουλία είναι η αφορμή μια εκδήλωσης, η σωστή συνεννόηση και επικοινωνία με τους υπόλοιπους είναι η απαραίτητη συνθήκη για γίνει πραγματικότητα. Ορισμένοι επικοινωνούν καλύτερα μεταξύ τους, σχεδόν «χωρίς να χρειάζεται να μιλάνε», ενώ άλλοι συνεννοούνται λιγότερο εύκολα.

Σε συνδυασμό με το μη προσωποπαγή χαρακτήρα της ομάδας, πρωτοβουλία σημαίνει, επίσης, ότι κάποιος μπορεί να κάνει σαν Κενό Δίκτυο μια εκδήλωση, δράση, γιορτή εκτός των φυσικών ορίων που κινείται, κατά κύριο λόγο, η ομάδα (Αθήνα, Ελλάδα), αλλά όπου κι αν βρίσκεται (πχ. Μ. Βρετανία, Ινδία). Απ' την άλλη μπορεί να κάνει κάτι μέσα σε διάστημα λίγων ωρών οπουδήποτε και με οποιουδήποτε κι αν βρίσκεται αρκεί να μοιράζονται και οι υπόλοιποι την ίδια περίπου ιδέα και πνεύμα και να υπάρχουν τα ελάχιστα τεχνικά μέσα. Μπορεί έτσι να αναδυθεί μια μικρογραφία των μεγαλύτερων εκδηλώσεων και της ατμόσφαιρας στην

παραλία, σε πανεπιστημιακό χώρο, σε ένα σπίτι με τη βοήθεια μουσικής και εικόνων από στοιχειώδη μηχανήματα.

Όλα αυτά από τις μεγάλες και πολυπληθείς εκδηλώσεις ως τις πιο μικρές, γίνονται στο όνομα του Κενού Δικτύου γιατί παρήχθησαν από την *ατμόσφαιρα* που αυτό και τα πρόσωπα που το αποτελούν φέρουν.

β) κοινωνικά και πολιτικά γεγονότα

Εκδηλώσεις, πραγματοποιούνται, επίσης, με αφορμή κοινωνικών ή πολιτικών γεγονότων. Πρόκειται περισσότερο για δράσεις ακτιβιστικές. Κάποιες από αυτές είναι:

- εκδηλώσεις στο λόφο του Φιλοπάππου το 2003, σε συνεργασία με την πρωτοβουλία κατοίκων της περιοχής, αντίθετες στην περίφραξη του χώρου και την επιβολή εισιτηρίου από τις δημοτικές αρχές
- συμμετοχή στις εκδηλώσεις στη Θεσσαλονίκη τον Ιούνιο του 2003 στη σύνοδο κορυφής της ευρωπαϊκής ένωσης
- διαδηλώσεις ενάντια στον πόλεμο του Ιράκ το 2003 στις οποίες το Κενό Δίκτυο «κατέβηκε» με μπλοκ που το αποτελούσαν άνθρωποι ντυμένοι στα μαύρα κρατώντας λευκές σημαίες και παίζοντας τύμπανα.

γ) χώροι, χρηματοδότηση και συνεργασίες

Οι εκδηλώσεις που γίνονται σε τακτά χρονικά διαστήματα είναι προκαθορισμένες και απευθύνονται σε μεγαλύτερο «κοινό». Απαιτούν μεγαλύτερη προετοιμασία και προγραμματισμό, αναζήτηση χώρου και εξωτερικούς συνεργάτες. Τέτοιες εκδηλώσεις είναι το indie free festival, το ambientrancedelica, τα περιβάλλοντα λέξεων και οι διαλέξεις.

Οι χώροι είναι τις περισσότερες φορές ανοιχτοί και δημόσιοι: πανεπιστημιούπολη, ΤΕΙ Πειραιά, πεδίο του Άρεως, πολυτεχνείο, λόφος του Στρέφη, «ελεύθερος κοινωνικός χώρος Nosotros³» στα Εξάρχεια, χώροι που «κλείνονται» μετά από συνεννόηση με τους υπευθύνους χωρίς να χρειάζεται καταβολή χρηματικού ποσού.

³ Nosotros σημαίνει στα ισπανικά «εμείς».

Τα έξοδα, έτσι, μειώνονται και τα χρήματα της προετοιμασίας αφορούν στην ενοικίαση μηχανημάτων, την πληρωμή συνεργείων ήχου και φωτισμού, την αγορά ποτών, την εκτύπωση των αφισών και των flyers.

Εισιτήριο δεν υπάρχει ή το αντίτιμό του είναι συμβολικό. Η κατανάλωση ποτών, σε χαμηλή επίσης τιμή, είναι η μοναδική πηγή εσόδων με τα οποία καλύπτονται τα έξοδα. Στις περιπτώσεις που αυτό δεν γίνεται τα «χρέη» καλύπτονται είτε «από τις τσέπες» των συμμετεχόντων, είτε από επόμενες εκδηλώσεις.

Αυτοχρηματοδοτούμενες οι εκδηλώσεις εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο και στόχο και αποτελούν «πειράματα οικονομίας χωρίς κέρδος», χωρίς διαφημίσεις ή χορηγίες. Γράφει σχετικά το site:

«Η κατάργηση του κέρδους αποτελεί ένα μόνο από τα πρωταρχικά βήματα προς την κατεύθυνση της οικονομίας χωρίς κέρδος. Η υπέρβαση του παρόντος πολιτισμού της ανταλλαγής, η κατάργηση κάθε μορφής ιδιοκτησίας, μισθού, ανταλλακτικής αξίας ή χρήματος και το πέρασμα στην Διαρκή Ελεύθερη Διανομή είναι για εμάς όπως και για πολλούς άλλους ελευθεριακούς το βασικό πρόταγμα δράσης και στοχασμού, δηλαδή, το υλοποιημένο μας φαντασιακό».

Πέρα από όσα κάνει μόνο του το Κενό Δίκτυο, συχνά πραγματοποιεί εκδηλώσεις μαζί με άλλες ομάδες και συλλογικότητες. Για παράδειγμα, από τον Ιούνιο του 2005 συμμετέχει ενεργά στο Nosotros μαζί με ομάδες πολιτικές, οικολογικές, καλλιτεχνικές, μεταναστών κ.ά. Το Nosotros στεγάζεται σε ένα παλιό κτίριο που ανακαίνισαν συλλογικά όλες οι ομάδες μαζί. Οι εκδηλώσεις στο Nosotros προγραμματίζονται μετά από συνέλευση στις αρχές κάθε μήνα. Στο χώρο αυτό το Κενό Δίκτυο ξεκίνησε τις δραστηριότητες του με πρώτη τον «μικροκινηματογράφο: 24 νύχτες, 24 ταινίες». Μέχρι σήμερα ακολούθησαν αρκετές: διαλέξεις και συζητήσεις για τη βία, τον κινηματογράφο, τη λογοτεχνία, κινήματα του παρελθόντος και του παρόντος, την παιδική ηλικία, βραδιές ποίησης, μουσικής κ.ά.

δ) προβολή εκδηλώσεων: flyers και αφίσες

Τα flyers και οι αφίσες σχεδιάζονται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή από άτομα που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με το κενό δίκτυο. Μοιράζονται χέρι με χέρι σε στέκια του κέντρου της Αθήνας ιδιαίτερα των Εξαρχείων, σε καφέ, μπαρ, αυτόνομους χώρους, σε συναυλίες.

Οι αφίσες, επίσης, τοιχοκολλούνται στο κέντρο της Αθήνας, σε περιοχές όπου κινούνται νέοι και σε πανεπιστήμια.

Στους χώρους αυτούς η ομάδα με τα χρόνια είναι ήδη γνώριμη, έχει αποκτήσει «όνομα», πράγμα που διευκολύνει την προβολή των εκδηλώσεων και τη συνδέει με τον ευρύτερο πολιτιστικό χώρο. Αυτό, επίσης, καθιστά ευκολότερη την πρόσβαση σε παρόμοιες εκδηλώσεις και την εντάσσει ή τη συνδέει ως ένα βαθμό με τα mainstream⁴ πολιτιστικά τεκταινόμενα.

Συχνές αναφορές υπάρχουν, επίσης, σε εφημερίδες και περιοδικά έντυπα ή ηλεκτρονικά. Αν και υπάρχουν ενστάσεις ως προς αυτού του είδους την προβολή από κάποιους συμμετέχοντες, θεωρείται γενικά ένας τρόπος «κοινωνικοποίησης» των στόχων και των ιδεών τους που αποκλείει την περιθωριοποίηση.

Επιστρέφοντας στα flyers και στις αφίσες, πέρα από τη γραφιστική ιδέα, τις πληροφορίες για τον τόπο και χρόνο της εκδήλωσης, περιλαμβάνουν συχνά ποιήματα ή κείμενα που μπορεί να αναφέρονται στην ιδέα της εκδήλωσης, στους ευρύτερους στόχους του Κενού Δικτύου, να περιέχουν προβληματισμούς και σκέψεις για τον κόσμο και την κοινωνία. Με αυτόν τον τρόπο συνδυάζονται γραπτά πολιτιστικό και πολιτικό και γίνεται πιο εμφανής η σχέση τους.

Πολλές φορές μοιράζονται flyers ή τοιχοκολλούνται αφίσες με τέτοια κείμενα χωρίς την αφορμή κάποιας εκδήλωσης απλά για να «πουν» κάτι, να εκφράσουν ένα προβληματισμό ή μια ιδέα.

Τα κείμενα αυτά υπογράφονται ως «εργαστήριο κοσμοπολιτικής συνείδησης» ή «Κενό Δίκτυο», ενώ τα ποιήματα με το όνομα του δημιουργού τους. «Εργαστήριο» σημαίνει ότι τα γράφουν δυο ή τρία άτομα μαζί, κάθε φορά διαφορετικά και αποτελούν προϊόν του Κενού Δικτύου και της *ατμόσφαιρας* που αναδύεται από τη συνεύρεση των ανθρώπων του.

ε) συμμετοχή στις εργασίες των εκδηλώσεων: δέσμευση και ευθύνη

Στην προετοιμασία των εκδηλώσεων συμμετέχουν όσοι είναι στο Κενό Δίκτυο ή έχουν ένα δεσμό μ' αυτό. Μπορεί να είναι, έτσι, όσοι είναι περισσότερο ενεργοί στην ομάδα, βρίσκονται περισσότερα ή λιγότερα χρόνια σ' αυτήν, συνδέονται με δεσμούς φιλίας ή συνεργασίας από προηγούμενες εκδηλώσεις, διαπνέονται από το ίδιο πνεύμα ή βρέθηκαν εκεί στη συγκεκριμένη εκδήλωση.

Βασικές εργασίες κάθε εκδήλωσης εκτός από αυτές που ανατίθενται σε συνεργεία είναι η διανομή flyers και η τοιχοκόλληση αφισών, η κατασκευή του μπαρ,

⁴ Με τον όρο mainstream εννοούμε την επικρατούσα και κατεστημένη στάση απέναντι στις τέχνες, τον πολιτισμό και την κοινωνία γενικά στην οποία εναντιώνεται το underground.

η διατήρηση των ποτών σε αυτοσχέδια ψυγεία και η πώλησή τους, η προβολή σλάιτς και ταινιών από τους προτζέκτορες. Όποιος βοηθάει σ' αυτές «είναι» εκείνη τη στιγμή στο Κενό Δίκτυο γιατί για την ομάδα «συμμετέχει» και γιατί ο ίδιος «δεσμεύεται» απέναντι στην εκδήλωση και στην ανάδειξη της *ατμόσφαιρας*.

Η δέσμευση έχει τη σημασία της ευθύνης, ατομικής και συλλογικής. Βιώνεται πολλές φορές σαν μια ιδιαίτερη μορφή καταναγκασμού, σαν κάτι που «πρέπει να κάνω» γιατί «δεν μπορεί να το κάνει άλλος», σαν ευθύνη απέναντι σ' αυτό που γίνεται εκείνη τη στιγμή, αλλά και σαν συμμετοχή στη συλλογική εργασία, ότι «είμαι κομμάτι αυτής της ατμόσφαιρας» και «μαζί με τους υπόλοιπους τη δημιουργώ».

Αυτή τη δέσμευση τη συνάντησα και η ίδια κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων όπου συμμετείχα μαζί με άλλα άτομα στην πώληση των ποτών. Συχνά ένιωθα, όπως και οι υπόλοιποι στο ίδιο πόστο, ότι «ασφυκτιούμε»: σωματική κούραση, περασμένη ώρα, ορθοστασία, συνεχής αλλαγή πάγου στα βαρέλια με τις μπύρες, παγωμένα χέρια, κόσμος να περιμένει να εξυπηρετηθεί. Αυτή η δέσμευση κυμαινόταν μεταξύ του καταναγκασμού από τις περιστάσεις και της ευθύνης απέναντι στην εκδήλωση. Ο καταναγκασμός και η δυσχέρεια, ωστόσο, μετριάζονταν όταν αντιλαμβανόσουν ότι το ίδιο ένιωθαν και οι υπόλοιποι, ότι αυτό ήταν κάτι που το κάναμε όλοι μαζί, όταν επικεντρωνόμασταν στη μουσική που μας «ανέβαζε», όταν κοιταζόμασταν και γελάγαμε με την κατάσταση, όταν ο κόσμος που περίμενε να εξυπηρετηθεί μας κοιτούσε με κατανόηση και γελούσε. Η κούραση και ο καταναγκασμός διαδέχονταν την αίσθηση της συλλογικής προσπάθειας και ευθύνης, με σύμμαχο τη δυνατή μουσική, το χορό και τον κόσμο που υπήρχε γύρω.

Αυτά τα «δεσμά» της ευθύνης, η βοήθεια σε κάποια εκδήλωση και η συμμετοχή είναι ένας τρόπος να γνωρίσει κάποιος τα άτομα της ομάδας, να μπει στο κλίμα που δημιουργείται και να αποκτήσει ίσως μια πιο στενή σχέση αργότερα.

Ταυτόχρονα, όμως, υπάρχει απουσία δέσμευσης και η οργάνωση είναι «χαλαρή». Σε μικρής εμβέλειας εκδηλώσεις, έτσι, μπορεί να μην υπάρχει δέσμευση όσον αφορά το χρόνο. Η ώρα που μπορεί να έχει προγραμματιστεί κάτι δεν είναι σταθερή, κάποιοι αργούν με αποτέλεσμα να καθυστερεί η έναρξη της εκδήλωσης. Δημιουργούνται έτσι μικρές προστριβές όταν κάποιοι θεωρούν ότι έχουν επωμιστεί πολλές ευθύνες, ενώ κάποιοι άλλοι «περιμένουν το χρόνο να φέρει τα πράγματα».

Ωστόσο, αυτό είναι κάτι που δεν χαλάει την εκδήλωση ούτε τις σχέσεις μεταξύ τους, αλλά μάλλον τους δένει περισσότερο καθώς δεν εγκλωβίζει την ομάδα στον αυστηρό ρόλο του διοργανωτή εκδηλώσεων. Παράλληλα δεν φυλακίζει τα

άτομα και την προσωπική τους ζωή στα στενά πλαίσια της ομάδας. Έχοντας, οι συμμετέχοντες, ελευθερία κινήσεων και χρόνου αλλά ταυτόχρονα και ευθύνη απέναντι σ' αυτό που κάνουν, οι δραστηριότητες τους χαρακτηρίζονται περισσότερο από ενθουσιασμό και αυθορμητισμό. Για τον ίδιο λόγο δεν μένουν στην ιδέα, αλλά πραγματοποιούνται, αντίθετα με ότι θα φανταζόμασταν αν βλέπαμε όλη τη διαδικασία από μια ορθολογική σκοπιά διαχείρισης, διοργάνωσης και ακριβή προγραμματισμού.

ζ) περιεχόμενο εκδηλώσεων: μουσική, εικόνα, λόγος

Όλες οι εκδηλώσεις περιλαμβάνουν το τρίπτυχο μουσική - εικόνα - λόγος. Στα μουσικά φεστιβάλ και τα πάρτυ, κεντρικό ρόλο παίζει η μουσική αλλά πίσω από τη σκηνή υπάρχει οθόνη όπου προβάλλονται με προτζέκτορες σλάιτς με φωτογραφίες, animation, ταινίες ή μικρά κείμενα. Στις ποιητικές εκδηλώσεις (περιβάλλοντα λέξεων) μουσική ambient συνοδεύει την απαγγελία. Κι εδώ πάντα προβάλλονται εικόνες κινούμενες ή στατικές ενώ στις διαλέξεις, εκ των πραγμάτων, η μουσική είτε απουσιάζει είτε παίζει παρασκηνιακό ρόλο.

Τα flyers και οι αφίσες, όπως είδαμε, περιλαμβάνουν, συνήθως, περισσότερο από τον απαραίτητο λόγο πληροφοριών των εκδηλώσεων και σε συνδυασμό με την εικόνα εκφράζουν σκέψεις και προβληματισμούς.

Οι εικόνες προβάλλονται σε μια σειρά η μία μετά την άλλη και είναι σχετικές με το θέμα και το είδος κάθε εκδήλωσης. Αποτελούνται από φωτογραφίες που τράβηξε το Κενό Δίκτυο ή που «κατέβασε» από το internet. Έχουν ποικίλο περιεχόμενο και σχετίζονται αντιθετικά μεταξύ τους. Μια σειρά από εικόνες διαφημίσεων-μαζί-με-εικόνες-πολέμου αλλάζει το αρχικό τους νόημα. Η εικόνα, έτσι, δεν μιλάει από μόνη της, αλλά το νόημά της παράγεται από τη σχέση της με τις υπόλοιπες και το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο βρίσκεται.

Και τα τρία συστατικά –μουσική, εικόνα, λόγος- καθένα με ξεχωριστό βάρος κάθε φορά παίζουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία της *ατμόσφαιρας*, αλλά και στο νόημα ή στο μήνυμα που το Κενό Δίκτυο θέλει να μεταδώσει στις εκδηλώσεις του.

στ) οι εφήμερες αυτόνομες ζώνες

Το Κενό Δίκτυο ονομάζει τις εκδηλώσεις και δράσεις του «πειράματα οικονομίας χωρίς κέρδος», «γιορτές» και «εφήμερες αυτόνομες ζώνες».

Οι εφήμερες ή προσωρινές αυτόνομες ζώνες είναι ο όρος που χρησιμοποιεί ο Hakim Bey⁵ στο βιβλίο του «TAZ temporary autonomous zones» για να περιγράψει ένα είδος εξέγερσης και αναρχικής πράξης.

Ο Bey παρομοιάζει τις TAZ με τα δίκτυα των πειρατών του 18^{ου} αιώνα, τις «πειρατικές ουτοπίες». Χωρίς να δίνει ακριβή ορισμό της έννοιας, χαρακτηρίζει μια TAZ ως εγχείρημα, ποιητική φαντασία, πρόταση ή εξέγερση διακρίνοντας την τελευταία από την επανάσταση.

Η επανάσταση, για τον Bey, έχει αποτελέσματα μόνιμα και διαρκή, οδηγεί σε φαύλο κύκλο χωρίς να επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές. Αντίθετα, η εξέγερση έχει προσωρινό χαρακτήρα και αποτελεί «υπέρτατη εμπειρία». Γράφει σχετικά: «όπως οι γιορτές, οι εξεγέρσεις δεν μπορούν να συμβαίνουν κάθε μέρα-αλλιώς δεν θα ήταν “αντικανονικές”. Όμως, τέτοιες στιγμές έντασης, δίνουν μορφή και νόημα σε μια ολόκληρη ζωή... Η TAZ μοιάζει με μια εξέγερση, η οποία δεν συγκρούεται άμεσα με το κράτος, μια αντάρτικη επιχείρηση που απελευθερώνει μια περιοχή (τόπου, χρόνου, φαντασίας) και μετά διαλύεται στα εξ ων συνετέθη, για να ξανασχηματιστεί κάπου αλλού, κάποτε άλλοτε, πριν το κράτος προλάβει να τη συντρίψει» (Bey 1998: 11-12).

Είναι μια γιορτή που συμβαίνει παντού, αλλά αμέσως εξαφανίζεται, γι' αυτό και δεν μπορεί να ελεγχθεί, είναι η «ουτοπία τώρα» (ό.π.: 37). Μοιάζει με δίκτυο εξεγέρσεων, δεν έχει, έτσι, γεωγραφικά σύνορα ούτε αποτελείται από ένα ιεραρχικό σύστημα σχέσεων γιατί επικεντρώνεται στο παρόν, είναι αδιαμεσολάβητη, άμεση και απτή.

Το Κενό Δίκτυο δανείζεται την έκφραση του Bey για να περιγράψει και να παρομοιάσει αυτό που κάνει. Με τον ίδιο τρόπο, οι εκδηλώσεις αποτελούν καταστάσεις, δηλαδή συνθήκες μέσα από τις οποίες οι άνθρωποι επαναπροσδιορίζουν τη ζωή τους, όπου η ζωή βιώνεται χωρίς διαμεσολαβήσεις, ως τέχνη, έξω από αυτό που ο Guy Debord ονόμασε «κοινωνία του θεάματος». Με άλλα λόγια, το να προσλαμβάνεται η πραγματικότητα και τα πράγματα όχι ως δεδομένα, αλλά ως ενδεχόμενα και ως δυνάμει κατασκευασμένες καταστάσεις.

Τα δάνεια αυτά, ωστόσο, αποτελούν κατευθυντήριες γραμμές, ένα «χάρτη ιδεών» για να δοθεί ένα νόημα στη δράση της ομάδας και να την εντάξει σε κάποια ευρύτερα πλαίσια και δεν σημαίνουν ότι όλοι και όλες είναι σύμφωνοι/ες ή ότι έχουν ασχοληθεί μ' αυτά στον ίδιο βαθμό.

⁵ Ψευδώνυμο του Peter Lamborn Wilson.

Το Κενό Δίκτυο επιχειρεί να πραγματοποιήσει το ελάχιστο έστω αυτών που υπαινίσσονται οι παραπάνω έννοιες και ρεύματα, γνωρίζοντας ότι αναδύθηκαν στο παρελθόν, κάτω, δηλαδή, από διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες και ότι δεν είχαν πάντα αίσιο τέλος, όπως συνέβη για παράδειγμα με την καταστασιακή διεθνή. Έτσι, συχνά ασκούν κριτική τόσο στα προτάγματα όσο και στις πρακτικές των καταστασιακών.

Ανεξάρτητα από τους όρους που χρησιμοποιούν, σημαντικότερο ρόλο για το σύνολο των συμμετεχόντων παίζει η προσπάθεια ανάδυσης *ατμόσφαιρας* μέσα από το πρόταγμα ενός «κοινωνικοπολιτικού οράματος». Γι' αυτό, οι «εφήμερες αυτόνομες ζώνες» ή «γιορτές» «προεικονίζουν νέες μορφές κοινωνικών σχέσεων», που προβάλλονται ως ιδέα άλλες φορές άμεσα και άλλες έμμεσα και πραγματώνονται μέσα από τις εκδηλώσεις κάθε είδους.

Παρακάτω θα επιχειρήσουμε να δούμε πιο προσεχτικά κάποιες από αυτές: το indie free festival, το ambientrancedelica, τα περιβάλλοντα λέξεων και τις διαλέξεις και συζητήσεις, που πραγματοποιούνται συχνότερα. Μέσα από αυτά θα μας δοθεί η ευκαιρία να σχολιάσουμε και θέματα που δεν αφορούν άμεσα το Κενό Δίκτυο, αλλά το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο κινείται.

3. Indie free festival: ανοιχτοί χώροι και συγκρούσεις

Το indie free festival είναι ένα φεστιβάλ ανεξάρτητης μουσικής που διοργανώνεται μία φορά το χρόνο στο πεδίο του Άρεως. Τα συγκροτήματα που συμμετέχουν ανήκουν κυρίως στη ροκ σκηνή, αλλά αρκετά παίζουν έθνικ ή κρουστά.

Ο όρος indie προέρχεται από την αγγλική λέξη independent και περιλαμβάνει κάθε είδος μουσικής και γκρουπ που βρίσκονται έξω από την εμπορική μουσική παραγωγή και τις μεγάλες δισκογραφικές εταιρείες.

Το indie free είναι από τα ελάχιστα φεστιβάλ indie μουσικής στην Ελλάδα χωρίς εισιτήριο, είναι μέσο προβολής μουσικών σχημάτων και μέσα από αυτό αναδείχθηκαν αρκετά δημοφιλή σήμερα συγκροτήματα. Είναι, ίσως, η γνωστότερη στην Αθήνα εκδήλωση που πραγματοποιεί η ομάδα, αποτελεί κατά κάποιο τρόπο «θεσμό» για τα μουσικά τεκτενόμενα της πόλης.

Ο σκοπός του αναφέρεται στο παρακάτω κείμενο από το flyer του 15^{ου} φεστιβάλ που έγινε τον Ιούνιο του 2005:

«*To indie free festival 15* είναι μια γιορτή αυτονομίας, ένα πείραμα... Μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την άμεση βοήθεια και τη συμμετοχή όλων... Για δεκαπέντε χρόνια το *Κενό Δίκτυο* δίνει όλες του τις δυνάμεις ώστε να δοκιμάσει την πιθανότητα της διοργάνωσης ενός μεγάλου μουσικού φεστιβάλ χωρίς εισιτήριο, χωρίς αμοιβές, χωρίς ιδιωτικούς χορηγούς και εταιρίες security, χωρίς κρατικές επιχορηγήσεις, χωρίς εκμεταλλευτικές και εμπορευματικές σχέσεις, χωρίς κανένα απολύτως οικονομικό κέρδος.

To indie free festival, όπως και όλες οι άλλες εκδηλώσεις του *Κενού Δικτύου*, είναι βασισμένο στις έννοιες της αλληλοβοήθειας, του «κοινωνικού δώρου» και της *Ελεύθερης, Ανοιχτής οικειοποίησης του δημόσιου χώρου* από ελεύθερους ανθρώπους. Προσφέρει στα ανεξάρτητα συγκροτήματα την άμεση ευκαιρία να παρουσιάσουν την δουλειά τους σε συντρόφους και όχι σε θεατές, να εκφραστούν ανεξάρτητα από τη βιομηχανία του θεάματος, φέρνοντας ένα μήνυμα που να την υπερβαίνει.

Αποτελεί ένα ραντεβού των *Ουτοπιστών, των Ρομαντικών, των Ελευθεριακών* και όλων αυτών που αναζητούν την έξοδο από τις κυρίαρχες ιδεολογίες της οικονομικής, πολιτιστικής και πολιτικής «πραγματικότητας».

Το κατά πόσο όλα αυτά είναι εφικτά έστω και στο ελάχιστο είναι πολλές φορές κάτι, που ανεξάρτητα με το τι θέλει ή ονειρεύεται κανείς, σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί μια κοινωνία ή μια πόλη και τις σχέσεις των πολιτών και των ομάδων που ζουν σ' αυτήν.

Η ιστορία του συγκεκριμένου φεστιβάλ συμπλέει με κάποια δυσάρεστα γεγονότα που συμβαίνουν στην Αθήνα. Πρόκειται για τις συγκρούσεις μεταξύ ατόμων και ομάδων με την αστυνομία.

—Κατά τη διάρκεια του 14^{ου} φεστιβάλ το 2004, στο πεδίο του Άρεως και στη γύρω περιοχή, είχαν σημειωθεί σε μεγάλη έκταση τέτοιου είδους συγκρούσεις. Οι ρίψεις δακρυγόνων και οι συλλήψεις που ακολούθησαν είχαν ως αποτέλεσμα να «χαλάσει» το φεστιβάλ.

Τέτοιου είδους συγκρούσεις είναι αρκετά συχνές σε συναυλίες που γίνονται σε δημόσιους χώρους. Δημιουργούνται μέσα από μια «στρατηγική εκτροπής» της ανοιχτής εκδήλωσης σε ανοιχτή σύγκρουση, που παρασύρει μαζί της ένα μέρος του παρευρισκόμενου πλήθους.

Προκλητικές και οι δυο πλευρές μοιάζουν να αποζητούν η μία την άλλη. Ο ρόλος αυτών των ομάδων στις ανοιχτές μουσικές εκδηλώσεις, ο ρόλος της αστυνομίας και η χρήση της βίας είναι ένα ιδιαίτερα ευρύ ζήτημα που δεν μπορεί να

συζητηθεί εκτενώς εδώ. Θεωρούμε ότι ανήκουν σε ένα είδος κουλτούρας της βίας, μιας θεσμικής και νόμιμης και μιας παράνομης ή, με τους όρους του Βέμπερ, ασκείται μια έννομη βία από την πλευρά του κράτους και μια παράνομη από την πλευρά των υποτελών του.

Το Κενό Δίκτυο εμπλέκεται έμμεσα σε όλα αυτά διοργανώνοντας το indie free. Το τελευταίο φεστιβάλ, έτσι, είχε ήδη δημιουργήσει ανησυχίες για τη διοργάνωση του 15^{ου} καθώς είχε ιδιαίτερη σημασία για τις μελλοντικές διοργανώσεις και την επιτυχία τους, την έλευση κόσμου, το αν θα βγαίνανε τα έξοδα.

Πράγματι, το φεστιβάλ δεν πήγε καλά και δεν ήρθε αρκετός κόσμος. Οι λόγοι ήταν κυρίως ο φόβος για το ενδεχόμενο επεισοδίων και οι φήμες για την πρόκλησή τους που κυκλοφορούσαν εκείνες τις μέρες.

Η ταύτιση του συγκεκριμένου φεστιβάλ μ' αυτά και η έντονη παρουσία της αστυνομίας από νωρίς το απόγευμα στην περιοχή, ο σωματικός έλεγχος, η επιβολή επίδειξης της ταυτότητας και ο έλεγχος των σακιδίων σε όλους όσους επιχειρούσαν να μπουν στο πεδίο του Άρεως ή απλά περιδιάβαιναν την περιοχή, καθιστούσε αποτρεπτική την είσοδο στο συναυλιακό χώρο, αλλά και την παραμονή εκεί μάλλον ανασφαλή. Αν και δεν συνέβη τίποτα δυσάρεστο τελικά, ωστόσο μέσα σε αυτό το γενικότερο κλίμα φόβου, η *ατμόσφαιρα* που προσδοκούσε το Κενό Δίκτυο δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί.

4. Περιβάλλοντα λέξεων: ήχοι λόγου και μουσικής

«Ambient πειραματικοί dj's παράγουν ήχο με τον οποίο το φως και ο οπτικός χώρος από video και slide projection δημιουργούν το πολυεκφραστικό-δρώμενο ποίησης "περιβάλλοντα λέξεων".

Τα περιβάλλοντα λέξεων είναι μια πολυεκφραστική λειτουργία μιας γλώσσας που επαναπαρουσιάζεται ως ο πανάρχαιος συνδυασμός μουσικού ήχου, ποιητικής απαγγελίας και εικονικού χώρου σε ενιαία δράση, αμφίδρομα λειτουργική. Μέσα από αυτό το παλμικό σύνολο οι ποιητές χαράσσουν απέραντο ήχο».

(κείμενο σε flyer)

Τα περιβάλλοντα λέξεων είναι μια «συντονισμένη δράση ποιητών», ένα «multimedia δρώμενο» στο οποίο πρωταγωνιστικό ρόλο έχει η ποίηση. Ηλεκτρονική μουσική συνοδεύει την απαγγελία. Ο dj και ο ποιητής, η μουσική και ο λόγος βρίσκονται σε μια σχέση αλληλεξάρτησης, επιτελούνται το ένα αναφορικά με το

άλλο, με παύσεις, εντάσεις του ήχου της φωνής και της μουσικής. Κάποιες φορές, έτσι, η μουσική μοιάζει να επισκιάζει την ποίηση και να απορροφά αυτόν που παρακολουθεί, ενώ άλλες φορές συμβαίνει το αντίστροφο.

Η προβολή εικόνων ή βίντεο έχουν περισσότερο παρασκηνακό χαρακτήρα, στολίζουν μάλλον και ολοκληρώνουν την *ατμόσφαιρα*, συμβάλλοντας στο εξωτερικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η ποίηση.

Τα ποιήματα απαγγέλλονται από τον ίδιο ποιητή που συνήθως εμπλέκεται άμεσα ή έμμεσα με το Κενό Δίκτυο, μπορεί να είναι φίλος ή οποιοσδήποτε άλλος επιθυμεί να συμμετέχει.

Παρακάτω αντιγράφουμε κάποια αποσπάσματα από ποιήματα:

*«Άγρια θάλασσα που ποτίζεις τους συνειρμούς σου με αλμύρα
και η δροσιά σου είναι
απέλπιδη υγρή και παγωμένη- όσο φαίνεται...όσο φαίνεται
είσαι μια υποψία
και όχι μια βεβαιότητα»*

(Γιάννης Ραουζαίος, απόσπασμα από την «Άγρια θάλασσα», από τη συλλογή «Άσματα των νυχτών της απελπισίας»)

*«Ο Ήλιος κρύβεται από τη Σελήνη και εμείς,
κοιτάζουμε τη ζωή από ένα κρυφό παράθυρο.
Με άδεια μάτια παρατηρούμε όλες τις ευχές
τις ευκαιρίες, τις προθέσεις*

να περνούν από μπροστά μας (χωρίς ποτέ να προλαβαίνουμε)

τη σωστή στιγμή, τα μάτια μας έχουν αγριέψει.

Αμυδροί ήχοι από τη Ζωή φτάνουν στα κρυφά

δωμάτιά μας, φωτίζουν τους τοίχους,

μετακινούν τις εντυπώσεις,

ενεργοποιούν τους μελίχιους φόβους,

τους πόθους,

αμυδροί ήχοι της ζωής φτάνουν εκεί βαθιά

στα ασφαλή και τακτοποιημένα μας κρησφύγετα

και φανταζόμαστε μέσα απ' αυτούς ένα δικό μας κόσμο,

δικές μας εικόνες, ζέχωρες,

μια δικιά μας εικόνα ξέχωρη...

κοιτάζουμε τη Ζωή από κρυφά παράθυρα,

είμαι κουρασμένος, τα μάτια μου είναι έτοιμα να κλείσουν,

κοιτάζουμε τη Ζωή από ένα κρυφό παράθυρο.

Η ελπίδα που χαιδεύει τα μαλλιά μας, είναι το δικό μας

παλιό και ξεχασμένο χέρι, ο ήχος της μια ατροφική απόφαση,

το νερό που εξατμίζεται, τα σχήματα της αντανάκλασης,

οι λάμπεις απ' τα φώτα στο γυαλί, η φωτιά, ο καπνός

ενός αφημένου τσιγάρου, μας έλκουν, μας σαγηνεύουν

γιατί έχουμε πάψει εδώ και καιρό

να κοιτάζουμε ο ένας τον άλλον στα μάτια.

Το έχεις κανακούσει, το ξέρω,

έχουμε πάψει να κοιτάζουμε ο ένας τον άλλον

στα μάτια, είμαστε υπνωτισμένοι σε κύκλους παράταιρους...

Είμαι κουρασμένος.

Κοιτάζω τη Ζωή από ένα κρυφό παράθυρο,

ξέροντας

οτιδήποτε είναι ελαφρύ και μπορεί να φύγει στον Ουρανό

το ίδιο φεύγει και στη Γη και χάνεται στα έγκατα.

Αυτό το ίδιο μυστήριο κρύβω στους εφιάλτες μου

το κλείνω βαθιά μες το μυαλό μου και περιμένω.

Περιμένω τη σωστή στιγμή...

(Τάσος Σαγρής, απόσπασμα από το ποίημα «Κοιτάζοντας τη ζωή από ένα κρυφό παράθυρο» από το βιβλίο «Υπεραίωση»)

5. Ambientrancedelica και κοινωνικές σημασίες της μουσικής

Ambientrancedelica είναι οι μουσικές εκδηλώσεις –πάρτυ που γίνονται δυο με τρεις φορές το χρόνο σε εξωτερικούς και μεγάλους χώρους με ηλεκτρονική χορευτική ή μη μουσική. Ο όρος αποτελείται από τα συνθετικά ambient, trance και psychedelic.

Πριν περάσουμε στο συγκεκριμένο είδος εκδήλωσης είναι απαραίτητο να κάνουμε μερικές σύντομες διευκρινίσεις για τα στοιχεία που τη συνθέτουν.

α) σύντομη ιστορία της ηλεκτρονικής μουσικής

Ηλεκτρονική είναι γενικά η μουσική που παράγεται από ηλεκτρονικά μηχανήματα. Η προϊστορία της βρίσκεται, ήδη, στη δεκαετία του '40 με τον πρωτεργάτη της *musique concrete*, Pierre Schaeffler ο οποίος χρησιμοποίησε τα μέσα που διέθετε η εποχή του για να επεξεργαστεί ήχους (Μπουμπάρης 2003).

Από τότε μέχρι σήμερα η ανάπτυξη της τεχνολογίας και οι παράλληλες κοινωνικές συνθήκες ανέδειξαν διάφορα είδη και ρεύματα που ανήκουν στη γενική κατηγορία «ηλεκτρονική μουσική»: *industrial*, *techno*, *house*, *acid house*, *post-rock*, *ambient*, *trance* κ. ά. Ανάλογα με το ρυθμό τους, γρήγορο ή αργό, αν είναι χορευτικά ή όχι μπορεί να ονομάζονται: *electric listening music*, *intelligent dance music (IDM)*, *electronic dance music (EDM)* ή *electronica*.

Συνήθως η μουσική δεν αφορά σε συγκεκριμένα κομμάτια, στην πιστή εκτέλεση και αναπαραγωγή τους, αλλά σε *remix* κομματιών ή αυτοσχεδιασμούς που δημιουργούνται με διάφορες τεχνικές και μηχανήματα όπως *synthesizer*, *sampler* (παραμορφωτικό μηχανήμα ήχου), *drum machines*, ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Η μουσική επιτελείται, αποτελεί συμβάν. Συμβαίνει, δηλαδή, μόνο μία φορά και δεν επαναλαμβάνεται. Γι' αυτό το λόγο η συγκεκριμένη μουσική εξελίσσεται απρόβλεπτα και δημιουργεί πολλά παρακλάδια.

Η χορευτική ηλεκτρονική μουσική τη δεκαετία του '90 ονομάστηκε *rave* (ξέφρενος χορός). Ο όρος αναφέρεται, επίσης, σε μια ευρύτερη κουλτούρα και τρόπο θέασης της πραγματικότητας που έχει ως σύνθημα το ακρώνυμο *PLUR* από τα αρχικά *peace, love, unity, respect* (Hutson 2000: 35.40). Ξεκίνησε στη Μ. Βρετανία και εξέφραζε την αντίθεση στους απαγορευτικούς νόμους και τις κατασταλτικές πρακτικές που εφαρμόστηκαν με αφορμή το «θόρυβο» που προκαλούσε η μουσική και τη χρήση ναρκωτικών στα πάρτυ.

Αν και εξακολουθεί να υπάρχει και σήμερα *rave* κουλτούρα, ο όρος χρησιμοποιείται μάλλον διστακτικά λόγω της εμπορευματοποίησης που υπέστη, την οικειοποίησή της από τη *mainstream* κουλτούρα και λόγω της συγχώνευσης πολλών στυλ και της επακόλουθης σύγχυσης των όρων που τους δίνονται.

Ambient είναι γενικά η ατμοσφαιρική ηλεκτρονική μουσική διαφόρων στυλ. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά τη δεκαετία του '70 από τον Brian Eno. Είναι η μουσική που «τυλίγει» τον ακροατή χωρίς να του αποσπά την προσοχή.

Trance είναι είδος χορευτικής ηλεκτρονικής μουσικής που αναπτύχθηκε τη δεκαετία του '90 στη Γερμανία. Βασικό χαρακτηριστικό της είναι το μέτρο 4/4 και ο

γρήγορος ρυθμός 130-150 χτύποι το λεπτό (bpm). Οι χτύποι μοιάζουν με αυτούς του μετρονόμου, με «επίθεση» αλλά και «αντήχηση», «καθυστέρηση» ή «εξασθένιση».

Trance σημαίνει έκσταση και καταληψία. Παραπέμπει σε τελετουργίες, χορούς και ρυθμούς κρουστών στις παραδοσιακές κοινωνίες και γι' αυτό συχνά νοσηματοδοτείται ως η επανανακάλυψη των απαρχών της μουσικής. Θεωρείται ότι ο ρυθμός της επιδρά άμεσα στον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου.

Κατηγορία της trance είναι η goa trance⁶, η χρήση ανατολικών και ιδιαίτερα ινδικών μελωδιών και ήχων. Συχνά, επίσης, χρησιμοποιούνται ήχοι από φιλμ επιστημονικής φαντασίας.

Η psychedelic trance, αναπτύχθηκε, επίσης, στη Γερμανία μετά το '97. Η ψυχεδελική μουσική, ωστόσο, έχει τις ρίζες της στη δεκαετία του '60, τον Timothy Leary και τη δημοτικότητα του lsd⁷ την εποχή εκείνη. Ο όρος προέρχεται από τις λέξεις ψυχή και δηλείν και σημαίνει «εκδήλωση της ψυχής».

Αναφέρεται, έτσι, αρχικά στην επίδραση ψυχοτρόπων ουσιών. Προκαλεί διεύρυνση (σύμφωνα με μια άποψη) ή αλλοίωση (σύμφωνα με κάποια άλλη) της συνείδησης και όξυνση των αισθήσεων.

Οι άμεσες αναφορές στο lsd και γενικά στις ουσίες που προκαλούν ψυχεδελική εμπειρία επηρέασε το μεγαλύτερο μέρος της ροκ του '60, τη psychedelic rock⁸.

Ο όρος ψυχεδέλεια, ωστόσο, δεν ταυτίζεται πάντα με τη χρήση ουσιών και η ψυχεδελική εμπειρία βιώνεται με ποικίλους τρόπους. Αποτελεί, επίσης, ρεύμα ή κίνημα που αντανακλάται στην τέχνη, τη μουσική και συνδέεται ή συνδυάζεται με κοινωνικές ή και επιστημονικές εξελίξεις. Για παράδειγμα, η fractal art της δεκαετίας του '80, χαρακτηρίζεται ως ψυχεδελική: εικόνες που «σπάνε» σε πολλά πανομοιότυπα κομμάτια που επαναλαμβάνονται, έχουν έντονα χρώματα, φωτεινότητα και ενδελεχή λεπτομέρεια.

⁶ Goa είναι επαρχία της δυτικής Ινδίας. Αποτελέσε «Μέκκα» των χίπις στη δεκαετία του '60, ενώ από τις αρχές του '90 προσελκύει αρκετούς λάτρεις της trance μουσικής.

⁷ Lysergic acid diethylamide (διαιθυλαμίδιο του λυσεργικού οξέος). Ανακαλύφθηκε από τον Albert Hofmann το 1943. Θεωρήθηκε το «φάρμακο της ψυχής» και χρησιμοποιήθηκε στην ψυχιατρική ως το 1966 οπότε και τέθηκε εκτός νόμου. Τα τελευταία χρόνια επανέρχεται στο προσκήνιο από την ψυχιατρική. (βλ. Βρανάς 2006 και <http://www.erowid.org>)

⁸ η psychedelic rock πεθαίνει -κυριολεκτικά και μεταφορικά- στις αρχές της δεκαετίας του '70 εξαιτίας της χρήσης ηρωίνης και κοκαΐνης. Η πρώτη προκαλεί το θάνατο αρκετών μουσικών και η δεύτερη ρίχνει τα θεμέλια της επονομαζόμενης «we generation» καθώς ενεργεί εντείνοντας την αίσθηση του εγώ. Εξαιτίας της κοκαΐνης, η γενιά του '70 και ιδιαίτερα του '80 ονομάζεται συχνά «me generation».

Η οπτική τέχνη και κυρίως η μουσική είναι τα βασικά συστατικά του ambientrancedelica. Οι dj's παίζουν σε δυο σκηνές (stages), μία μεγάλη με trance και μία μικρότερη (chill out⁹) με ambient. Πίσω τους προβάλλονται εικόνες και βίντεο με τη βοήθεια προτζέκτορα ή ηλεκτρονικού υπολογιστή. Το νόημα που δίνει το Κενό Δίκτυο σε τέτοιου είδους εκδηλώσεις το βλέπουμε παρακάτω.

β) «Οι γιορτές και η επιθυμία του ανθρώπου...»

...να τις οργανώνει και να συμμετέχει σ' αυτές είναι φαινόμενα συνυφασμένα διαχρονικά με κάθε ανθρώπινη κοινότητα... Υπάρχουν κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που συντελούν στη δημιουργία αυτού που ονομάζουμε πάρτυ. Αυτά είναι κυρίως δύο: οι άνθρωποι και η μουσική. Άνθρωποι που γνωρίζονται μεταξύ τους ή άνθρωποι που θα γνωριστούν συνευρίσκονται, χορεύουν μαζί και επικοινωνούν... Δεν είναι μια επικοινωνία ιδεών αλλά πρωτίστως συναισθημάτων... Ηλεκτρονική μουσική σε υψηλή ένταση, επαναλαμβανόμενο ρυθμό και κρυμμένες μελωδίες σε συγκεκριμένες συχνότητες, όλα προσεχτικά βαλμένα μαζί για να αγγίζουν και να βγάζουν απ' το λήθαργο την αρχέγονη τάση του ανθρώπου για εκστατικό χορό. Έντονος, γρήγορος, τρελός χορός γεμάτος πάθος που μπορεί να εκδηλωθεί μόνο όταν η μουσική καταλαμβάνει το πνεύμα. Τότε ακολουθεί η χαρά ανεξήγητη κι όμως πολύ αληθινή που εντείνεται χάρη στην παρουσία της δύναμης του πλήθους των ανθρώπων... Και καθώς το συναίσθημα μεταδίδεται, η έντασή του αυξάνει μετατρέποντας το ατομικό σε συλλογικό. Μόνο τότε το πάρτυ μεταμορφώνεται σε αληθινή γιορτή, όταν δηλαδή τα ίδια συναισθήματα βιώνονται ταυτόχρονα απ' όλους τους παρευρισκόμενους, αναδεικνύοντας έτσι το συλλογικό στοιχείο το οποίο, επειδή συνενώνεται με το εκστατικό στοιχείο, επιτρέπει τη θέαση των πραγμάτων έξω απ' τις γνωστικές δομές που επιβάλλει το εγώ.

Η ανάδειξη του εκστατικού στοιχείου ως βίωμα που εν δυνάμει μεταμορφώνει την αντίληψη του ατόμου για τον κόσμο αποτελεί, κατά τη γνώμη μας, και την ουσιαστικότερη αξία της trance μουσικής και των parties και την πιο σημαντική τους συμβολή στις σύγχρονες κοινωνίες που αυτά εμφανίζονται. Το σημείο αυτό αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα αν αναλογιστούμε ότι στη Δύση, εξαιτίας κυρίως της επίδρασης του Χριστιανισμού, οι εναλλακτικές καταστάσεις συνείδησης από αιώνες όχι μόνο δεν

⁹ Chill out (χαλαρώνω) ονομάζονταν αρχικά οι ειδικοί χώροι των κλαμπ για τους θαμώνες που ήθελαν να ξεκουραστούν από τη δυνατή ένταση του ήχου και το χορό ακούγοντας ambient, πιο «χαλαρή» δηλαδή μουσική.

ενθαρρύνονται αλλά συστηματικά καταπιέζονται από μια θεώρηση που με κύριο άξονά της την ιδέα της εγκράτειας παρουσιάζει ως ιδανικό τον άνθρωπο που ελέγχει τα «πάθη» του και με ευσέβεια στέκεται «κάτω» από το θείο.

...

Η αληθινή έκσταση, απόρροια της ίδιας της εγκεφαλικής μας λειτουργίας, μας φέρνει κοντά στη συνειδητοποίηση της ομορφιάς και της ενότητας του κόσμου που μας περιβάλλει και μας απαλλάσσει από ψευδαισθήσεις που δημιουργεί το ίδιο το πολιτισμικό μας περιβάλλον για τη φύση των μορφών και των φαινομένων. Σε αυτό συνίσταται, εν μέρει, η ψυχεδελική εμπειρία και απ' αυτό αντλούν τα parties τον απελευθερωτικό τους χαρακτήρα που κατά τη γνώμη μας διαθέτουν.

...

Όταν λοιπόν μιλάμε και σκεφτόμαστε για τα parties και την trance μουσική έχουμε κατά νου την παρουσία ενός συνόλου στοιχείων και χαρακτηριστικών που συναποτελούν μια ολότητα, μια αυθεντική και ανεξάρτητη κατάσταση ικανή να επηρεάσει σε τέτοιο βαθμό τις ιδέες του ατόμου ώστε να οδηγεί σε ένα είδος ανοιχτής και άμεσης επικοινωνίας μεταξύ ανθρώπων απαλλαγμένης κατά το δυνατόν από παραδεδομένους κοινωνικούς ρόλους.

...

Το απελευθερωτικό πρόταγμα καταδεικνύει μια ριζοσπαστική αναζήτηση της παθιασμένης ζωής, μια διαφάνεια στις ανθρώπινες σχέσεις και ένα συλλογικό τρόπο μετασχηματισμού του κόσμου.

Εναποθέτουμε τις ελπίδες μας, εκτός των άλλων και στην ικανότητα του ανθρώπου να εντάζει στη ζωή του στιγμές όπου η μέθη μιας μεγάλης γιορτής και η μυστηριακή συγχώνευση της ατομικότητας μέσα στο πλήθος, του φανερώνει την μυσταγωγία της συλλογικής χαράς. Στο εκστατικό στοιχείο κρύβεται η συνειδητοποίηση της βαθύτερης φύσης του εαυτού όπως αυτή αποκαλύπτεται μέσα από την υπέρβαση του γνωστικού μας χάρτη και μέσα από τη δύναμη της κατανόησης που μπορεί να εμβαθύνει πέρα από τις μορφές που μας περιβάλλουν.

Το στοιχείο αυτό απουσιάζει από την δυτική κοινωνία, μια αστική κοινωνία που υπερασπίζεται ένα πολιτισμό αδράνειας του πνεύματος, υπακοής, υποκρισίας, εκμετάλλευσης και επιχρυσωμένης επιφάνειας που αλλοτριώνει τα βαθύτερα αισθήματα και τις δυνατότητες του ανθρώπου».

εργαστήριο κοσμο-πολιτικής συνείδησης

(κείμενο δημοσιευμένο στο fanzine Dancephotocopy, Ιανουάριος 2005)

γ) μέθεξη και ετερότητα

Το περιεχόμενο του *ambientrancedelica*, ο λόγος με τον οποίο το Κενό Δίκτυο αναφέρεται σ' αυτό, είναι ο τρόπος με τον οποίο βλέπει τον κόσμο. Το πάρτυ είναι μια πολιτιστική εκδήλωση, φαινομενικά μόνο. Στην πραγματικότητα είναι μια αφορμή, ένα από τα μέσα με τα οποία εκφράζει την στάση του απέναντι στον κόσμο, η οπτική του γι' αυτόν, η κριτική αλλά και το όραμά του.

Το Κενό Δίκτυο θεωρεί τα πάρτυ τμήμα αυτού που κάνει στα πλαίσια της συνολικότερης αντίληψης και δράσης του. Είναι μια αφορμή για να δημιουργήσει την «ατμόσφαιρα», τις «γιορτές», τις «προσωρινές αυτόνομες ζώνες», μέσα κι αυτά επίτευξης και προσέγγισης ευρύτερων στόχων.

Το *ambientrancedelica* είναι συνδυασμός μουσικής, εικόνας και χορού. Οι παρευρισκόμενοι δημιουργούν ομάδες στο χώρο ή πυρήνες που χορεύουν όλοι μαζί, όχι μόνοι ή σε ζευγάρια.

Ο dj τμήμα αυτής της ενοποιημένης δομής, ανώνυμος αφού χρησιμοποιεί πάντα ψευδώνυμο, βρίσκεται πάνω στη σκηνή σχεδόν κρυμμένος από τα μηχανήματα που έχει μπροστά του.

Η *ατμόσφαιρα*, εδώ, εκφράζεται με τις έννοιες της εκστατικότητας, της συναίσθησης και της ψυχεδελικής εμπειρίας. Δημιουργείται τόσο μέσα από τη μουσική και τις ιδιότητες του ήχου, το χορό, τις εικόνες και τα οπτικά εφέ όσο και από την επαφή των σωμάτων που χορεύουν, τις ανάγκες τους και τις κοινωνικές σχέσεις, δηλαδή, από εξω-μουσικά στοιχεία.

Οι εικόνες κινούμενες και στατικές που προβάλλουν οι προτζέκτορες μαζί με τη μουσική δημιουργούν συναίσθηση, «ανακατεύουν», δηλαδή, τις αισθήσεις. Η εικόνα ακούγεται μέσω της μουσικής και η μουσική βλέπεται μέσω της εικόνας και αποκτά χρώματα.

Επιπλέον, ο ήχος «πλανάται» στο χρόνο, είναι μνήμη γιατί αναγνωρίζεται και παρούσα στιγμή, γιατί χάνεται αμέσως, είναι σύζευξη αιώνιου και εφήμερου, «στιγμή που διαστέλλεται στην ιστορία» και «ιστορία που διαστέλλεται στη στιγμή» (Μπουμπάρης 2003).

Ο ήχος, επίσης, καταλαμβάνει χώρο. Προϋποθέτει ένα σώμα στο οποίο πραγματώνεται και σώματα που αλληλεπιδρούν στο χώρο (ό.π.). Το σώμα, ατομικό και συλλογικό, καταλαμβάνεται από τον ήχο, βρίσκεται σε κατάσταση καταληψίας (*trance*) και εκστατικότητας λειτουργώντας ως «αντηχείο» του ήχου και της μουσικής

(ό.π.). Ο ήχος, ενσωματωμένος στο σώμα, μοιάζει με *habitus*, την αντίληψη εκείνη του κόσμου που ενεργοποιεί την πρακτική, αποτελώντας εσωτερίκευση και εξωτερίκευση του κόσμου, δηλαδή, κατασκευαστική δύναμη. Συγκροτεί τόσο την ταυτότητα όσο και τον κόσμο και έχει δυναμικό χαρακτήρα.

Μέσω του ήχου, η σχέση του σώματος του εαυτού και του σώματος του άλλου γίνεται απτή. Το σώμα περιέχει τον άλλο, συμπάσχει μαζί του καθώς αισθάνεται το ίδιο μ' αυτόν, αναγνωρίζοντάς τον παράγοντας έτσι ένα συλλογικό σώμα. Η ετερότητα απορρέει από το σώμα που χορεύει. Χωρίς αυτό να ταυτίζει τον εαυτό με τον άλλο, σημαίνει ότι και οι δύο «είναι» και «έχουν» σώμα το οποίο γίνεται αντιληπτό μέσω του δεσμού που δημιουργούν οι ήχοι και το συλλογικό περιβάλλον της μουσικής, ο κοινός τους χώρος. (Μπουμπάρης 2000:246-255)

Συμβαίνει αυτό που σημειώνει ο εθνομουσικολόγος Τζων Μπλάκινγκ: συμφιλιώνεται η βιολογική και κοινωνική υπόσταση του ανθρώπου μέσω της ενεργοποίησης του σώματος από τη μουσική (Μπλάκινγκ 1981: 91, 107).

Πέρα από εκστατικότητα και συναίσθηση η *ατμόσφαιρα* του πάρτυ δημιουργεί ψυχεδελική εμπειρία. Ο συμμετέχων στο χορό εισέρχεται σε περιοχές της συνείδησης διαφορετικές από εκείνες του «πραγματικού» κόσμου και ξεφεύγει από την εγωιστική ατομικότητα βιώνοντας τη σύνδεση με όλα τα όντα και το περιβάλλον του.

Η *ατμόσφαιρα* εκστατικότητας, συναίσθησης και ψυχεδελικής εμπειρίας έχει τα χαρακτηριστικά της μέθεξης που βιώνεται στο ενδιάμεσο στάδιο των διαβατήριων τελετών, την οριακότητα (*liminality*) κατά τον Victor Turner. Η μέθεξη είναι συναισθηματική και ψυχική συμμετοχή διαδικασία μετάβασης από μια κατάσταση ή ένα status σε άλλο. Σ' αυτήν βιώνεται ένας βαθμός ενότητας, ισότητας και επικοινωνίας που δεν βιώνεται στον πραγματικό κόσμο, αποτελεί για το λόγο αυτό αντι-δομή. Επιπλέον, δεν συμβαίνει πάντα, αλλά μόνο σε ειδικές περιπτώσεις. Αναγεννά αυτόν που τη βιώνει και συμβάλλει σε αυτό που ο Hutson ονομάζει «πνευματική θεραπεία» (*spiritual healing*) μέσω της μουσικής και του χορού (Hutson 2000) ώστε όταν έρθει σε πέρας ο συμμετέχων αντιμετωπίζει με μια άλλη οπτική την πραγματικότητα.

Στη μέθεξη που συντελείται στα πάρτυ, όπως εκφράζεται μέσα από τις τρεις νοηματοδοτήσεις της *ατμόσφαιρας* (εκστατικότητα, συναίσθηση, ψυχεδελική εμπειρία) και τις ιδιότητες της μουσικής το σώμα, ο εαυτός και ο άλλος μοιάζουν να συνιστούν απόλυτες ετερότητες, κάλεσμα και άπειρη επιθυμία του άλλου. Μια τέτοια επιθυμία, σύμφωνα με τον Levinas, είναι ακόρεστη και παραμένει πάντα

ανικανοποίητη (Levinas 1989: 25-28, 66-68). Η ετερότητα, έτσι, δεν γίνεται κτήμα ενός «ιμπεριαλιστικού» εγώ, αντίθετα το θέτει υπό αμφισβήτηση. Στη μέθεξη, η ενότητα με τους άλλους, εξαλείφει τον εγωισμό και στη συνέχεια αναζωογονεί τους συμμετέχοντες που επανεξετάζουν και δημιουργούν εκ νέου την ταυτότητά τους.

Η μουσική και τα πάρτυ εντάσσονται σε μια ευρύτερη αντίληψη και τρόπο αντιμετώπισης της πραγματικότητας. Αντλούν το νόημά τους σχεσιακά με το κοινωνικό περιβάλλον.

Πρόταγμα της σύγχρονης μεταθητικής, η ετερότητα διαπλέκεται στις νοηματοδοτήσεις των πάρτυ. Ήχοι, μουσική, χορός, αλλά και εικόνες και λόγος που προβάλλονται παράλληλα έχουν ως σημείο αναφοράς την ετερότητα. Ίσως, γιατί οι σύγχρονες κοινωνικές συνθήκες και ρόλοι απομακρύνουν από αυτήν. Η ετερότητα, έτσι, ως εαυτός, ως άλλος, ως σώμα, κοινωνική σχέση αλλά και ως ήχος μοιάζει με στοίχημα.

6. Διαλέξεις και συζητήσεις

Οι διαλέξεις είναι «πειράματα ανοιχτής συζήτησης» που οργανώνονται σε τακτά χρονικά διαστήματα. Αφορούν συνήθως κοινωνικά ή πολιτικά θέματα και μπορεί να έχουν αφορμή συγκεκριμένα γεγονότα ή άλλα ευρύτερου και ειδικού ενδιαφέροντος θέματα. Ομιλητές μπορεί να είναι οι συμμετέχοντες στο Κενό Δίκτυο ή άλλοι, ειδικοί επιστήμονες και συγγραφείς. Με το τέλος της ομιλίας ακολουθεί συζήτηση. Παράλληλα γίνονται προβολές σλάιτς, animation ή ταινιών, ενώ η μουσική ακολουθεί μετά το τέλος της συζήτησης.

Συχνά οι ομιλίες εντάσσονται στο πρόγραμμα διήμερων ή τριήμερων εκδηλώσεων μαζί με συναντήσεις, περιβάλλοντα λέξεων ή προβολές ταινιών, όπως ήταν το «ουτοπίας ζειν», το 1997. Σ' αυτό έγιναν συζητήσεις με θέματα τις εφήμερες αυτόνομες ζώνες, τον ιδανικό χώρο και πόλη, την τεχνολογία, την ουτοπική και μελλοντική κοινωνία.

Από τις αρχές του 2005 ξεκίνησε η περιοδεία «Συζητώντας για την ολική ελευθερία», που θα διαρκέσει ως το 2008. Περιλαμβάνει ομιλίες, συζητήσεις, μουσικές εκδηλώσεις κάποιες από τις οποίες ήδη γίνανε στο Λονδίνο και στην Αθήνα. Θέματα της είναι: ο εθνικισμός, τα έθνη -κράτη, τα σύνορα των κρατών, οικολογικά προβλήματα, το ζήτημα της αυτονομίας, της εξουσίας, της βίας κ.ά.

Οι συζητήσεις, όπως είπαμε ήδη, περιλαμβάνουν μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων. Το Νοέμβριο του 2005, στο χώρο του Nosotros, προσκλήθηκε ο ανθρωπολόγος Σωτήρης Δημητρίου να μιλήσει για τη βία και τις μορφές της. Παρόμοια συζήτηση είχε γίνει, επίσης, τον Οκτώβριο του 2003 με αφορμή την ταινία «the weather underground» για το κίνημα των Weathermen που έδρασε στις δεκαετίες '60 και '70. Ενώ η πρώτη συζήτηση αφορούσε γενικότερα το φαινόμενο της βίας και τις εννοιολογήσεις της, η δεύτερη επικεντρώθηκε στη χρήση της βίας ως μεθόδου επίτευξης πολιτικών στόχων.

Περισσότερο κοινωνιολογική ήταν η ομιλία της Δήμητρας Μακρυγιάννη για την κατασκευή, τον έλεγχο και την επιτήρηση της παιδικής ηλικίας. Σε συνεργασία επίσης με άλλες ομάδες γίνονται συζητήσεις για οικολογικά, κοινωνικά ή πολιτικά θέματα.

Τον Ιούνιο του 2004 με αφορμή την παγκόσμια περιοδεία του θιβετιανού δασκάλου Lama Lobsang Dhonden, έγιναν διαλέξεις για την «κενότητα» και την «τέλεια συμπόνια» που ακολούθησαν προβολές ταινιών για τον θιβετανικό πολιτισμό.

Παράλληλα οργανώνονται ομιλίες για τον κινηματογράφο και τη λογοτεχνία και κοινωνικά και πολιτιστικά κινήματα του παρελθόντος. Έτσι, το «αναγνωστήριο του κενού» μετέφρασε και διάβασε σε μορφή περφόρμανς μια συζήτηση που έγινε το 1969 στο San Francisco μεταξύ Timothy Leary, Gary Snyder, Alan Watts, Allen Ginsberg σχετικά με την πολιτισμική επανάσταση και την κοινωνική απελευθέρωση.

Τέσσερα άτομα «έπαιξαν» έναν από τους παραπάνω ομιλητές, ενώ από πίσω τους προβάλλονταν βίντεο. Οι τρεις από τους τέσσερις ανήκαν στην ομάδα, ενώ ο τέταρτος όχι. Δεν είναι απαραίτητο αυτοί που συμμετέχουν σε μια εκδήλωση να έχουν άμεση σχέση με το κενό δίκτυο.

Η συζήτηση περιστρεφόταν γύρω από την έννοια του drop-out, το να αποσυρθεί κάποιος από τη συμβατική κοινωνία, να «την κάνει». Επικεντρώθηκε στο σήμερα και στο κατά πόσο αυτό είναι εφικτό ακόμα κι αν έχει περάσει από το μυαλό όλων. Αρκετοί θεώρησαν πως κατά κάποιο τρόπο οι ομάδες των Εξαρχείων διάγουν ένα τρόπο ζωής που πλησιάζει το drop-out.

Οι περισσότερες συζητήσεις ακόμα κι αν δεν έχουν κοινωνικό χαρακτήρα καταλήγουν σχεδόν πάντα να είναι κοινωνικές, «ξεφεύγουν» από το αρχικό πλαίσιο εντάσσοντάς το σε επίκαιρα κοινωνικά ζητήματα, προβληματισμούς, σκέψεις για πιθανές δράσεις.

Το παρακάτω κείμενο περιέχει αποσπάσματα από μια συζήτηση για το Ορθολογικό, το Ανορθολογικό και την Εκστατική Ελευθερία:

Ενάντια στα «Σύνορα του Πραγματικού» (Χωρίς Φόβο Μετά τα Φυσικά)

Μην κοιτάξεις με το Μάτι σου

Κοίταξε Μέσα απ' το Μάτι σου

Το πρώτο δικαίωμα του ανθρώπου είναι το δικαίωμα στη φαντασία.

Αυτοί που δε φαντάζονται, ακρωτηριάζουν το δημιουργικό μέρος του σώματος.

Είναι πιο εύκολο να σκεφτόμαστε λογικά παρά να φανταζόμαστε, γιατί ο συλλογισμός είναι επανάληψη ενώ η φαντασία είναι δημιουργία.

Σ' ένα κόσμο που αδιάκοπα μεταβάλλεται, μόνο αυτοί που δημιουργούν (και αυτοί που καταστρέφουν) νιώθουν άνετα...

Αυτοί που επαναλαμβάνουν νιώθουν ζάλη μπροστά στη μεταβολή.

Ουσία της πραγματικότητας είναι η αλλαγή και η αλλαγή είναι ενέργεια, δραστηριότητα, πληροφορία, γνώση, πράξη, Έρωτας και Αιώνια Χαρά.

Η ρασιοναλιστική σκέψη δεν προσφέρει χαρά, γιατί ο ρασιοναλισμός είναι αντι – ερωτικός, ιερογλυφικός.

Ο συλλογισμός είναι ένα τικ – τακ που ενθαρρύνει το νου να μπλεχτεί σαν εκκρεμές σε αμέτρητα επιμέρους ζητήματα.

Με τους συλλογισμούς κάνεις το γύρο του κόσμου σε ογδόντα μέρες, με την φαντασία σε μια μέρα γυρνάς ογδόντα κόσμους.

Καθένας ας διαλέξει το ταξίδι του, χωρίς όμως και να επιβάλει τοπ αεροπλάνο του Νεύτωνα στη θέση του μαγικού χαλιού.

Ας χρησιμοποιήσουμε το νου για να δημιουργήσουμε πάνω σε αυτό που βλέπουμε, το πραγματωμένο όραμα αυτού που θα μπορούσαμε να ζήσουμε...

Ο Ρασιοναλιστής, ο «λογικός», αυτός που τα πόδια του πατούν γερά στην υποτιθέμενη για αυτόν «πραγματικότητα» με συλλογιστική αυτο – ικανοποίηση κάνει αναλυτικές αυτοψίες βάζει κάθετες γραμμές καταταγμένες, συντεταγμένες, ορισμούς και όρια.

Το πρόβλημα δεν είναι ο «ρασιοναλισμός», η Λογική.

Το πρόβλημα είναι ο «Ρασιοναλιστής».

Η Λογική δεν είναι μια διαχωρισμένη έννοια.

Είναι φυσική διαδικασία του ανθρώπινου νου.

Ο Άνθρωπος ακτινοβολεί σφαιρικά ζωτική ενέργεια, μεταμορφώνοντας ό,τι τον περιτριγυρίζει σε εικόνα του ταξιδιού του, η «υποκειμενική φλόγα» δεν είναι μια διαχωρισμένη έννοια, είναι η υποκειμενική φλόγα της προσωπικότητας που χρωματίζει τη φύση.

Να σκέφτεσαι ή να χορεύεις; Να κοιτάς ή να μιλήσεις; Να παρατηρείς ή να ακτινοβολείς; Αντικειμενικότητα ή υποκειμενικότητα; Ορθολογισμός ή Ανορθολογισμός; Πώς να διαχωρίσεις φυσικές λειτουργίες του ανθρώπινου νου;

Ο ρασιοναλισμός χαράζοντας ένα όριο είναι εν μέρει αντιδραστικός. Η λογοκρατούμενη κοσμολογία είναι σχεδιασμένη για να κατανοεί τον κόσμο όπως «νομίζουμε» πως είναι ...μέσω διαφόρων θεωριών αλλά δεν είναι δυνατόν σε αυτή να εκφράσει για εμάς το πώς ο «κόσμος» θα μπορούσε να είναι.

Ο Ρασιοναλισμός είναι μια κοσμολογία παθητικά θεωρησιακή που αφιερώνεται στο κοίταγμα του καθρέφτη. Να κοιτάς ή να σκέφτεσαι είναι ήδη επιλογή ενός ταξιδιού. Εκείνο που δείχνει ο καθρέφτης είναι μια «μαθηματική μορφή», το αυτόματο, χωρίς συνείδηση σύμπαν που δεν έχει αρχή, σκοπό, πάνω ή κάτω, ένα σύμπαν που υποβάλλει την υποταγή και την αποδοχή αυτού που είναι, την υποστήριξη του προβλέψιμου, το φόβο του απρόβλεπτου, την αδυναμία...

Ο Ρασιοναλισμός ζει σε ένα σύμπαν περιορισμένο και για αυτό περιορίζει την δημιουργία. Η τυποποίηση και η εξαφάνιση της πολλαπλότητας, του αυθορμητισμού, του ερωτισμού και της ατομικής προσωπικότητας είναι τα πνευματικά αίτια του φασισμού.

Το ρασιοναλιστικό αρχιτεκτόνημα με τους γεωμετρικούς χώρους και την ατονική μουσική... Η άχαρη ερημιά της καρδιάς...

η φωνή είπε (Επόμενος Σταθμός///Ψυχική Ερήμωση)

εκείνος σκέφτηκε για μια στιγμή ότι

«ο ρασιοναλισμός είναι η πνευματική καταπίεση ανθρώπου από άνθρωπο...»

Σε πρακτικό επίπεδο///

Δυο μέτωπα (εκτός των άλλων) υπάρχουν Ανοιχτά

Ένα Μέτωπο με τον Καπιταλισμό

που είναι –υλική εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο και καταστροφή της Φύσης

Και Ένα μέτωπο με τον Ρασιοναλισμό

που είναι –πνευματική καταπίεση Ανθρώπου από άνθρωπο που χρησιμοποιεί
«αποδεδειγμένα Σωστές Μεθόδους».

*Η Φαντασία, ο ενθουσιασμός, η εκστατική ενατένιση, η έμπνευση, η προσωπική
ποιητικότητα, ο οργιαστικός εορτασμός, η πειραματική συμπεριφορά, η ελεύθερη ένωση
–ελεύθερων ανθρώπων, η ατομικότητα, ο μανιώδης διάλογος, έχουν να πολεμήσουνε
τα κατασκευασμένα «σύνορα του πραγματικού», με την πνευματική μηχανοποίηση της
προσωπικότητας και με κάθε κοινωνική και νοητική μορφή καταπίεσης.*

*Ο Κόσμος που Ποθούμε Είναι πιο Αληθινός από αυτόν στον οποίο αποδεχόμαστε
παθητικά να ζήσουμε.*

Ο Τόπος που Ποθούμε να Ζήσουμε Είναι πιο Αληθινός από τον τόπο που ζούμε.

(Εργαστήριο Ποίησης και Φιλοσοφίας)

7. Πολιτισμός και πολιτική στο Κενό Δίκτυο

Στα προηγούμενα κεφάλαια προσπαθήσαμε να δείξουμε ποιος είναι ο στόχος των δραστηριοτήτων του Κενού Δικτύου και ποιο το νόημά τους. Είδαμε πως συγκεκριμένες εκδηλώσεις, ενώ φαινομενικά ανήκουν σ' αυτό που θα ονομάζαμε πολιτιστικό, έχουν ευρύτερες συνδηλώσεις και νοηματοδοτούνται μέσα από μια γενικότερη αντίληψη για την κοινωνική πραγματικότητα και τον κόσμο. Η «ουτοπία», τα «πειράματά οικονομίας χωρίς κέρδος», οι «εφήμερες αυτόνομες ζώνες», η «ατμόσφαιρα ελευθερίας» και οι «γιορτές» πηγάζουν από μια κοινωνική κριτική και αποτελούν προτάγματα και προτάσεις.

Ακολουθώντας έναν «χάρτη» ελευθεριακών και αντιεξουσιαστικών ιδεών, το Κενό Δίκτυο σκέφτεται και δρα μέσα στο «χώρο» αυτό. Παρόλα αυτά δεν είναι αμιγώς πολιτική ομάδα. Προβάλλει και εκφράζει το πολιτικό με πρακτικές και λόγους που δεν ακολουθούν οι παραδοσιακές πολιτικές ομάδες. Έτσι, λένε «δεν θέλουμε να κάνουμε επανάσταση», «δεν θέλουμε να αλλάξουμε τον κόσμο», «δεν είμαστε κόμμα, δεν κάνουμε συνελεύσεις και δεν ψηφίζουμε».

Η στάση τους αυτή, το γεγονός ότι δεν δρουν παραδοσιακά πολιτικά κάνει συχνά τρίτους να μην κατανοούν τι ακριβώς είναι το Κενό Δίκτυο. Στα πρώτα χρόνια αρκετοί ταυτίζανε την ομάδα με τα πάρτυ, «μας χαρακτηρίζανε χίπιδες και παρτάκηδες επειδή δεν είμαστε μαυροντυμένοι και δεν ακούμε σκληρό ροκ».

Το πολιτικό και κοινωνικό στοιχείο πέρα από το γραπτό ή προφορικό λόγο εκφράζεται, όπως είδαμε, και με άλλους τρόπους. Μέσα από την όλη διαδικασία της προετοιμασίας των εκδηλώσεων, τον τρόπο διοργάνωσής τους, τη συμμετοχή και συνεργασία με παρεμφερείς ομάδες, την ίδια τη μουσική και την τέχνη.

Τι σημαίνει τέχνη του κενού αναφέρεται στο παρακάτω κείμενο γραμμένο σε flyer:

«τέχνη του κενού, τέχνη των εξεγερμένων, αυτών που μένουν ξύπνιοι μες στο σκοτάδι του εαυτού τους, αυτών που αφουγκράστηκαν τη σιωπή, αυτών που πήραν ένα φλεγόμενο κύκλο στην αγκαλιά τους, τέχνη χωρίς καλλιτέχνη, τέχνη χωρίς θεατές, ζωγραφική από ανθρώπους με κλειστά μάτια, τέχνη του εσωτερικού διαστήματος, τέχνη για τις μέρες που ζήσαμε φυλακισμένοι...ο ήχος της αφόρητης πίεσης...ο ήχος μιας πόλης που είναι έτοιμη να εκραγεί...».

Οι εκδηλώσεις είναι περισσότερο δράσεις που έχουν τη σημασία της «ζωής ως τέχνη», της δημιουργίας, δηλαδή, καταστάσεων αυτοπροσδιορισμού και έκφρασης της ανάγκης επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Ζωή ως τέχνη σημαίνει ότι τόσο η τέχνη όσο και η ζωή είναι αδιαμεσολάβητες, άμεσες και προσβάσιμες.

Μέσω της τέχνης κάθε μορφής βγαίνουν από το περιθώριο και κοινωνικοποιούνται σκέψεις, προβληματισμοί, όνειρα, αντιεξουσιαστικές ιδέες.

Η δράση του Κενού Δικτύου μπορεί να ενταχθεί σ' αυτό που ονομάζεται πολιτισμικός ακτιβισμός. Συνδυασμός πολιτιστικού, κοινωνικού, πολιτικού και δράσης, ο πολιτισμικός ακτιβισμός στην περίπτωση του Κενού Δικτύου θεωρούμε ότι προέρχεται και από τη συνάφεια της ομάδας.

Η τελευταία προϋποθέτει και στηρίζεται τόσο στην αλληλεγγύη όσο και στην οριζόντια δομή της. Η αλληλεγγύη ξεκινάει από το εσωτερικό της ομάδας, δένει τους συμμετέχοντες μεταξύ τους και διαχέεται προς τα έξω, ξεπερνώντας τα στενά όρια της ομάδας, καθιστώντας την κομμάτι ενός δικτύου.

Οι δράσεις στο λόφο του Φιλοπάππου, η συμμετοχή στη Θεσσαλονίκη 2003, σε αντιπολεμικές διαδηλώσεις, στην ομάδα reclaim the streets για την επανάκτηση των δημόσιων χώρων ήταν δράσεις αλληλεγγύης.

Η οριζόντια δομή και η αλληλεγγύη, ο λόγος που εκφέρεται για τις εκδηλώσεις και οι ίδιες οι εκδηλώσεις ακόμα και οι μουσικές ή ποιητικές έχουν έντονα πολιτικό χαρακτήρα και καθιστούν αδιαχώριστα το κοινωνικό, το πολιτιστικό και το πολιτικό. Είναι, επίσης, καταφατικά με την έννοια ότι με αφορμή την κοινωνική κριτική περνούν στη δράση, καταφάσκουν απέναντι στον κόσμο προτείνοντας τρόπους και μέσα αναδημιουργίας του.

Το παρακάτω κείμενο είναι γραμμένο σε flyer:

«Όπως η διανοητική καθοδήγηση των επαναστάσεων πάντα εκφράστηκε με στρατιωτικούς όρους και επομένως σύμφωνα με την τέχνη να οδηγούμε οι άνθρωποι σε μια αποτελεσματικότητα που τους διαφεύγει, τους υπερβαίνει και τους χρησιμοποιεί... έτσι και η ατομική τρομοκρατία διατηρεί μια νοοτροπία στρατώνα.

Δεν είναι καθόλου συμπτωματικό που η αποτυχία των αντάρτικων πόλης, πέρα από την επίθεση των κρατικών μηχανισμών, συμπίπτει με το γεγονός ότι πολλοί απηύδωσαν να φοράνε κάθε μέρα μια ενοχοποιητική θωράκιση που τους επιστρατεύει μονίμως ενάντια στον ίδιο τους τον εαυτό. Η ζωή έχει όλα τα δικαιώματα, με πρώτο από όλα το να καταστρέφει κάθε τι που την απειλεί. Όποιος αγαπάει δεν τιμωρεί. Όποιος αγαπάει καταστρέφει με την ύπαρξή του κάθε κοινωνία τιμωρίας, κάθε σχέση τιμωρίας. Γιατί θα' πρεπε να ανεχθούμε μια κοινωνία που η διαλεκτική του εμπορεύματος απαιτεί να γίνει η απόλαυση οδυνηρή προσπάθεια το χάδι βιασμός και η ελεύθερη δράση καταναγκασμός και πως μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι θα βάλει ένα τέλος σε όλα αυτά μέσα στην οδύνη, με τον βιασμό και μέσω ενός καταναγκασμού;

Οι άνθρωποι είναι τόσο συνηθισμένοι να φοβούνται, να περιφρονούν και να μισούν, ώστε προσπαθούν να αφανίσουν οποιονδήποτε τους καταδείξει ότι ίσως ξεγελιούνται και ότι η στάση τους αυτή δεν είναι τίποτα άλλο παρά το μίσος για την ίδια τους τη ζωή. Προτιμούν τα διάφορα υπνωτικά και πράξεις που καταστέλλουν ή εκτονώνουν την απελπισία και η ψευδαίσθηση ότι την θεραπεύουν τους ενθουσιάζει όμως το σαρακι που τους κατατρώνει είναι πάντα παρόν, δεν χάνεται, δεν αλλάζει.

Η χειραφέτηση, η ολική απελευθέρωση δεν έχει χειρότερους εχθρούς από εκείνους που διακηρύσσουν την πρόθεσή τους να αλλάξουν την κοινωνία και δεν παύουν να αποκρύπτουν, εξορκίζοντάς τον, τον παλιό κόσμο που έχουν μέσα τους.

Εξουσιοδοτημένοι εκπρόσωποι της επανάστασης, χλευαστές που ειρωνεύονται την ριζοσπαστικότητα, κυνικοί μηδενιστές, μεμψίμοιροι της αρετής, θιασώτες της

ανικανότητας θωρακισμένοι με νευρώσεις ορίστε με ποιους πρωταρχικούς αντιπάλους έχει να συγκρουστεί ό,τι αρχίζει να πάλλεται στο ρυθμό μιας ζωής χωρίς καταναγκασμούς».

(TALKING ABOUT TOTAL FREEDOM, void network European tour 2005-2008

Εφήμερη εκστατική ζώνη)

8. Η έννοια της ατμόσφαιρας

Έχουμε επαναλάβει αρκετές φορές ότι όσοι συμμετέχουν στο Κενό Δίκτυο δεν συγκροτούν «κανονική» ομάδα, δεν είναι «μέλη», δεν έχουν όλοι τις ίδιες απόψεις ούτε ασχολούνται με τα ίδια πράγματα. Ο «χάρτης ιδεών» δεν αποτελεί ιδεολογία ούτε δόγμα. Το ποιος είναι στο Κενό Δίκτυο αλλά και το τι είναι το Κενό Δίκτυο δεν είναι ποτέ απόλυτα.

Επισημάναμε από την αρχή την αοριστία που εμπεριέχουν οι απαντήσεις στο ερώτημα «είσαι στο κενό δίκτυο». Διαφορετικές απαντήσεις πήραμε, επίσης, όταν ρωτήσαμε «ποιος και πως μπαίνει στο κενό δίκτυο», αν αυτό είναι εύκολο ή δύσκολο, αν είναι κλειστή ή ανοιχτή ομάδα.

Πως μπορεί να υπάρχει μια συλλογικότητα και πως μπορούν να συμβαίνουν και να πραγματοποιούνται οι δράσεις και οι εκδηλώσεις της όταν υπάρχει αυτή η αοριστία; Με τι όρους θα μιλήσουμε για την ταυτότητα; Μπορούμε να ονομάσουμε τους συμμετέχοντες «νομάδες» και την ομάδα «φυλή»; Τι είναι αυτό που συγκροτεί το Κενό Δίκτυο και δίνει τους συμμετέχοντες μεταξύ τους;

Σε ένα μικρό διαμέρισμα στα Εξάρχεια, ήμασταν μαζεμένα πέντε έξι άτομα, πίνοντας καφέ, μιλώντας περί ανέμων και υδάτων, ακούγοντας μουσική σε ένα κλίμα παρείστικο. «Αυτή είναι η φάση του κενού δικτύου», μου είπε κάποιος. Μια παρέα όπως όλες οι άλλες, φίλοι και φίλες από τα παλιά ή καινούργιοι, που συνδέονται μέσω κάποιου δεσμού, που μπορεί να γνωρίζονται από το σχολείο, να είναι αδέρφια ή συγγενείς, σύντροφοι, συγκάτοικοι, να γνωρίστηκαν τυχαία σε διακοπές ή σε κάποια δραστηριότητα, να έχουν κάποια κοινά ενδιαφέροντα, άτομα που βρίσκονται στην ίδια «φάση», διαπνέονται από το ίδιο περίπου πνεύμα, έχουν κάποιο βαθμό εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης μεταξύ τους. Πρόκειται περισσότερο για παρέα παρά για ομάδα.

Τα άτομα που την απαρτίζουν αυξάνονται ή μειώνονται, έρχονται και φεύγουν. Ωστόσο, ακόμη κι όσοι δεν «ανήκουν» πια στο Κενό Δίκτυο, αποτελεί γι'

αυτούς μεγάλο κομμάτι της ζωής τους και το «φέρουν». Υπάρχουν παλιοί και καινούργιοι, περιφερειακοί και σταθεροί. Κάποιοι, λοιπόν, είναι και ταυτόχρονα δεν είναι στο κενό δίκτυο.

Επίσης, κάποιοι «μπαίνει» εύκολα σ' αυτό, αλλά καθώς χρειάζεται χρόνος για να αναπτυχθεί μια φιλία και να υπάρξει εμπιστοσύνη, αυτό είναι επίσης δύσκολο. Είναι, έτσι, ανοιχτή, αλλά και κλειστή παρέα.

Αποτελεί ομάδα συνάφειας από φίλους -και όχι μέλη. Δεν τους συνδέει, για παράδειγμα, ένα καταστατικό, καθήκοντα και ρόλοι ανατεθειμένοι στον καθένα και δεν υπάρχει καταμερισμός εργασίας. Κάτι τέτοιο θα ήταν περιοριστικό. Η συνάφεια, αντίθετα, βασίζεται, αλλά και προϋποθέτει την εμπιστοσύνη και την αλληλεγγύη. Επίσης, δημιουργείται αλλά και δημιουργεί την *ατμόσφαιρα*. Η αλληλεγγύη, όπως είδαμε, περνάει από το εσωτερικό της ομάδας και τις σχέσεις μεταξύ των μετεχόντων προς τα έξω, σε τρίτους, ενεργοποιώντας έμμεσες και άμεσες πολιτικές και κοινωνικές δράσεις, τον πολιτιστικό ακτιβισμό.

Όσο κι αν απουσιάζουν τα τυπικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας και των μελών της, στο Κενό Δίκτυο αυτά αντικαθίστανται από έναν πυρήνα ανθρώπων. Ο πυρήνας περιλαμβάνει σταθερά και συγκεκριμένα άτομα που είναι οι παλαιότεροι. Η γενικότερη του σύνθεση, όμως, αλλάζει συνεχώς. Αυτό σημαίνει ότι για ένα χρονικό διάστημα τυχαίνει να αποτελείται από κάποιους ανθρώπους οι οποίοι παίρνουν τις περισσότερες πρωτοβουλίες και «ηγούνται» κατά κάποιο τρόπο των δραστηριοτήτων. Στη συνέχεια η σύνθεση αλλάζει. Γίνεται κάτι σαν κύκλος. Για να λειτουργήσει ο πυρήνας είναι απαραίτητο τα άτομα που τον αποτελούν να «συνεννοούνται» και να «επικοινωνούν» αποτελεσματικά και άμεσα.

Παρά την οριζόντια δομή της ομάδας, την εναλλαγή των ατόμων στον πυρήνα της και τη διαφορετικότητα των συμμετεχόντων, η εξουσία και οι ιεραρχικές σχέσεις δεν ακυρώνονται απόλυτα. Μπορεί να εμφανίζονται ως λανθάνουσες συμπεριφορές ή προβολές τέτοιων συμπεριφορών από -και για- κάποιον που είναι περισσότερα χρόνια στην ομάδα, που έχει περισσότερες γνώσεις ή εμπειρίες, είναι μεγαλύτερος σε ηλικία και ο λόγος του «μετράει» περισσότερο. Η εξουσία είναι, έτσι κι αλλιώς, σχεσιακή και ενσωματωμένη, έχει ή θέλει πομπό, αλλά και δέκτη. Ο βαθμός εξάλειψης και ακύρωσής της έχει να κάνει με τον τρόπο «διαχείρισης» της και από τις δυο πλευρές. Το «πάρε πρωτοβουλία και μην τα περιμένεις όλα από τους άλλους» είναι, νομίζουμε, ένας τέτοιος τρόπος.

Η διαφορετικότητα ανθρώπων, ιδεών και πρακτικών αν και αποτελούν συχνά αιτίες προστριβών (πχ. για το αν θα πρέπει να προβάλλονται οι εκδηλώσεις στις εφημερίδες) προσδίδουν ωστόσο ένα δυναμικό χαρακτήρα στην ομάδα και αποτελούν πηγή δημιουργικότητας, ενώ ταυτόχρονα δεν την καθιστούν σύνολο ομοιομορφων ανθρώπων.

Το Κενό Δίκτυο αν και περιστρέφεται γύρω από ένα σταθερό πλαίσιο μοιάζει να αλλάζει συνεχώς τόσο ως προς αυτά που σκέφτεται ή πράττει σαν ομάδα, αλλά και ως προς τα άτομα που το συνθέτουν.

Αν θέλαμε να δώσουμε ένα χαρακτηρισμό στην πολύπλοκη και πολλαπλή του ταυτότητα θα λέγαμε ότι είναι μάλλον μια ... υπερκινητική ομάδα. Πλανάται, όπως ο νομάδας σωματικά, διανοητικά και ψυχικά, δεν είναι, όμως, φυλή με τις ιδιότητες που έχει εκείνη του Maffesoli γιατί οι συμμετέχοντες δεν έχουν απόλυτα προκαθορισμένους ρόλους και καθήκοντα. Οι περισσότερες δραστηριότητες ξεκινούν από πρωτοβουλίες που παίρνει ο καθένας και μετά τις μοιράζεται με τους υπόλοιπους.

Το Κενό Δίκτυο δημιουργήθηκε, νομίζουμε, από την ανάγκη να βρεθούν μεμονωμένα άτομα μαζί, να δημιουργήσουν ένα «εμείς» χωρίς όρια, με μορφή δικτύου που να περιλαμβάνει, έστω νοητά, και όλους τους άλλους και μέσα από αυτό να δρα.

Η δράση του είναι διαδικασία. Μπορεί να ξεκινάει από μια πρωτοβουλία, αλλά ενεργοποιείται συλλογικά μέσω της *θεωρίας*: της εξέτασης και επανεξέτασης, της δημιουργίας και επαναδημιουργίας ενός «χάρτη ιδεών», μέσω της *ουτοπίας*: της εφήμερης, στο εδώ και τώρα, αυτόνομης ζώνης, μέσω της *συναίσθησης*: της ενεργοποίησης όλων των αισθήσεων στην προσέγγιση της ετερότητας και μέσω της *εφήμερης τέχνης*: της απτής, χωρίς οικονομική αξία και διαμεσολάβηση ζωής ως τέχνη.

Αυτή η διαδικασία δεν καταλήγει σε σταθερές, βρίσκεται διαρκώς υπό διαπραγμάτευση και επαναπροσδιορισμό. Αυτό που την κινεί είναι η *ατμόσφαιρα*. Λειτουργεί σε πολλά επίπεδα, συνδέει και δένει άτομα, ομάδα, εκδηλώσεις και δράσεις.

Είναι *ατμόσφαιρα* μέθεξης, έκστασης, συναίσθησης που δημιουργείται από τη μουσική, την εικόνα, το λόγο, το χορό. Μέσω αυτής συνειδητοποιείται η ενότητα με τους άλλους και το ατομικό βίωμα μετατρέπεται σε συλλογικό δημιουργώντας το «εμείς». Είναι, έτσι, *ατμόσφαιρα* συλλογική που διαλύει την εγωιστική ταυτότητα.

Είναι, επίσης, *ατμόσφαιρα* ουτοπίας, «αναδεικνύει αξίες που μπορούν να μεταμορφώσουν τον άνθρωπο σε όλα τα επίπεδα της ζωής του», είναι «κοινό βίωμα πραγματωμένης ελευθερίας». Είναι προϋπόθεση και σκοπός κάθε δραστηριότητας.

Πάνω απ' όλα, η *ατμόσφαιρα* είναι κοινωνική σχέση: συνδέει τον καθένα με τους υπόλοιπους και την ομάδα με τον κόσμο. Είναι αυτό που φέρουν όλοι είναι τώρα ή όλοι περάσανε κάποτε από το Κενό Δίκτυο. Είναι, έτσι, για κάποιους το παρελθόν τους, για άλλους όλη τους τη ζωή και το μέλλον τους, για άλλους το παρόν ή μόνο η παρούσα στιγμή.

Η *ατμόσφαιρα* είναι η βασική κατηγορία που αποτελεί το συνδετικό κρίκο του Κενού Δικτύου. Μέσα από τις μορφές και τα νοήματα που κάθε φορά παίρνει προσδιορίζει συνεχώς την ταυτότητα, τη δράση και την ετερότητα στην οποία αυτή η δράση στρέφεται.

Αν η ετερότητα, δεν μπορεί να είναι παρά απόλυτη και άπειρη, τότε αυτό που υπαινίσσονται οι δραστηριότητες του Κενού Δικτύου είναι η ουτοπία, η επιθυμία εκείνη που καταφάσκει απέναντι στον κόσμο.

Επίλογος

Η ουτοπία στην ταυτότητα και τη δράση

Στο πρώτο μέρος είδαμε ότι οι σύγχρονες κοινωνικές συνθήκες χαρακτηρίζονται από ρευστότητα, αστάθεια και πολυπλοκότητα. Τοποθετούν το ερώτημα «ποιος είμαι» στο κέντρο της καθημερινής ζωής που απαντάται έπειτα από «επιλογές μεταξύ επιλογών» που παίρνουν τη μορφή μια πολλαπλής πολιτισμικής ταυτότητας. Κριτήρια των επιλογών είναι η ομοιότητα και η διαφορά ή η εγγύτητα και η απόσταση από τα στοιχεία που συνιστούν την πραγματικότητα (Γκέφου-Μαδιανού 2003: 66-69, Cohen 1993).

Η ταυτότητα, έτσι, ενέχει την ετερότητα και αποτελεί μια συνεχή διαδικασία νοηματοδοτήσεων της πραγματικότητας, του εαυτού και του άλλου. Το πεδίο στο οποίο ενεργοποιούνται αυτά τα νοήματα και αναδημιουργούν τον κόσμο είναι η δράση.

Η ταυτότητα και η δράση, έτσι, ως νοήματα και επιλογές συνυφαίνονται τόσο με τον πολιτισμό όσο και με την πολιτική γιατί προσπαθούν να απαντήσουν καταρχήν σε ερωτήματα του παρόντος που αφορούν όμως το μέλλον.

Όπως είδαμε στο δεύτερο μέρος, το Κενό Δίκτυο νοηματοδοτεί τον εαυτό του, τον κόσμο και τη δράση του μέσα από την έννοια της *ατμόσφαιρας*. Αναδύθηκε από την *ατμόσφαιρα* μιας ομάδας συνάφειας και οι εκδηλώσεις του πραγματοποιούνται μέσα από μια *ατμόσφαιρα* ενθουσιασμού την οποία προσπαθεί να μεταδώσει στους παρευρισκόμενους. Στις εκδηλώσεις και τις δράσεις έχει τη σημασία της «γιορτής, της «ελευθερίας», της «εφήμερης αυτόνομης ζώνης». Πηγάζει από μια κριτική απέναντι στην κοινωνική πραγματικότητα που την μετατρέπει σε μια αντιπρόταση γι' αυτήν. Οι συνδηλώσεις της *ατμόσφαιρας* δεν αφορούν τόσο αυτό που υπάρχει, αλλά περισσότερο αυτό που θα ήθελε το Κενό Δίκτυο να υπάρχει. Αφορούν, δηλαδή, την ουτοπία.

Η ουτοπία είναι μια αντιπαράθεση με το παρόν (Κονδύλης 1992: 125) που μετατρέπεται σε επιθυμία αλλαγής με τη μορφή θετικής δράσης. Το όνειρο γι' αυτό που θα θέλαμε να υπάρχει μεταφέρεται σε πράξη, προπαγανδίζοντας νέες επιθυμίες (Μπαμπασάκης 2000).

Όπως σημειώνει ο Ροζάνης, η ουτοπία είναι «ενεργητικότητα του μη-είναι-ακόμα» και «δυνατότητα μεταστοιχείωσης του υπάρχοντος, μιας θεμελιώδους

δυνατότητας του ανθρώπου, η οποία δεν φράζει, αλλά αντίθετα, διανοίγει την πραγματικότητα» (Ροζάνης 2004: 18). Αποτελεί, έτσι, κατάφαση απέναντι στον κόσμο. Αυτό δεν σημαίνει ότι αλλάζει την πραγματικότητα, αλλά ότι δείχνει τον δρόμο για την αλλαγή. Όπως η ετερότητα, η ουτοπία δεν είναι παρά απόλυτη επιθυμία που μένει πάντα ανικανοποίητη. Με τον τρόπο που η ετερότητα κινητοποιεί την αμφισβήτηση του ίδιου, η ουτοπία αμφισβητεί το παρόν στρέφοντας το βλέμμα της στο μέλλον.

Σήμερα, είναι διάχυτη η δυσaréσκεια απέναντι στην πραγματικότητα που μας περιβάλλει. Εκφράζεται κάποιες φορές ως άρνηση με παραίτηση και παθητική στάση, με κριτική χωρίς αντεπιχείρημα, με αυτοοικτισμό, αναθεματισμό και στη χειρότερη περίπτωση με βία και κάποιες άλλες ως κατάφαση με κριτική που αντιπροτείνει ή με δράση που πραγματώνει στο παρόν την επιθυμία του μέλλοντος.

Οι επιλογές που κάνουν τα άτομα και οι ομάδες μέσα από τη διαδικασία νοσηματοδότησης της πραγματικότητας, συγκροτώντας την ταυτότητά τους, αντικατοπτρίζουν την οπτική τους απέναντι στον κόσμο. Επιλέγουν, έτσι, μια από τις παραπάνω στάσεις που είναι η ματιά που ρίχνουν στον κόσμο και η ματιά που τελικά τους επιστρέφεται.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

INDIE FREE FESTIVAL

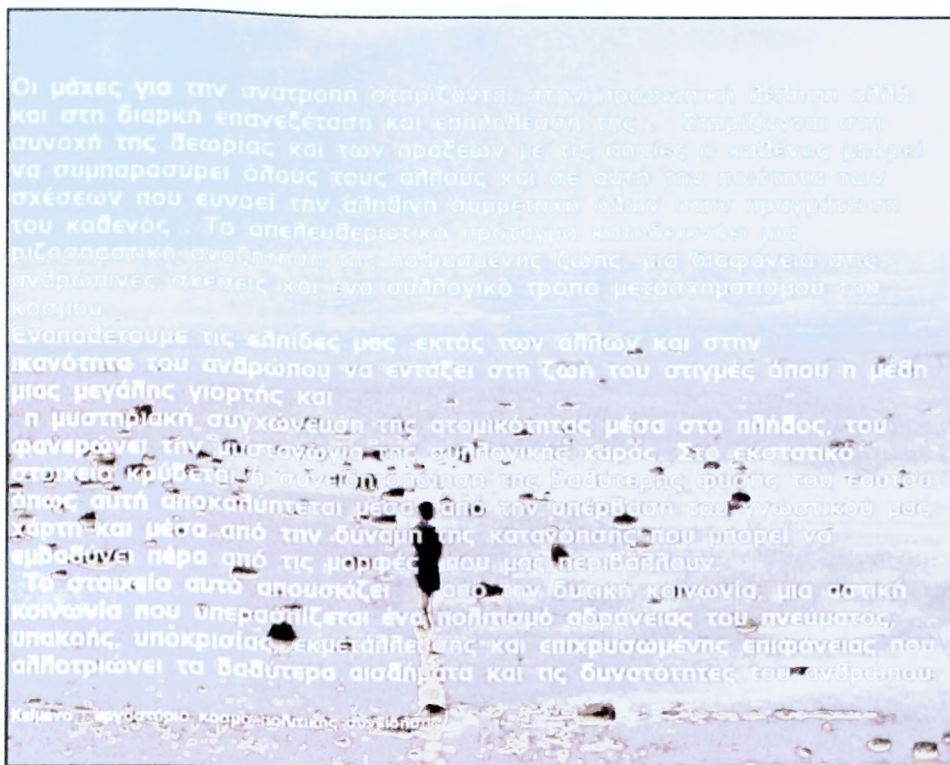
Τρόποι που καπιοτρέφουν το
Indie free festival :
1. Η αγορά μπίρας από
τα περίπτερα
2. Η ψυχολογική πώληση για
κέρσους
3. Η προζένηση εταιρειών
γύρω και μέσα στο πάρκο
Στο φεστιβάλ αυτό δεν
πληρώνεται κανένας μουσικός
και κανένας από τους
εθελοντές που δουλεύουν στο
παρκ και τη γενική
διοργάνωση... Είναι ένα
τελευταίο που μπορεί να
συναχθεί να υπάρχει μόνο με
τη βοήθεια όλων
Τιμή μπίρας
1,50 ευρώ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΛΕΞΕΩΝ

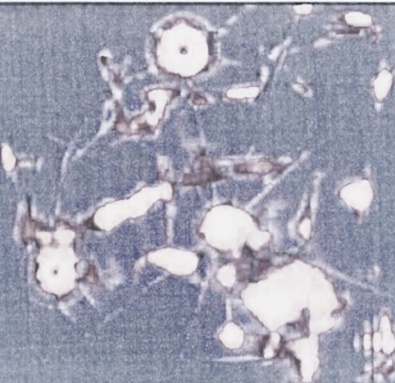
Η ΟΜΑΔΑ ΣΤΟΝ ΤΡΟΜΟ ΤΟΥ ΚΕΝΟΥ
ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ

ambientrancedelics

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 9 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ '98

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥΠΟΛΗ

ΕΙΣΟΔΟΣ ΑΠΟ ΚΑΤΕΛΑΧΗ & ΟΥΛΟΦ ΠΛΑΙΝΕ

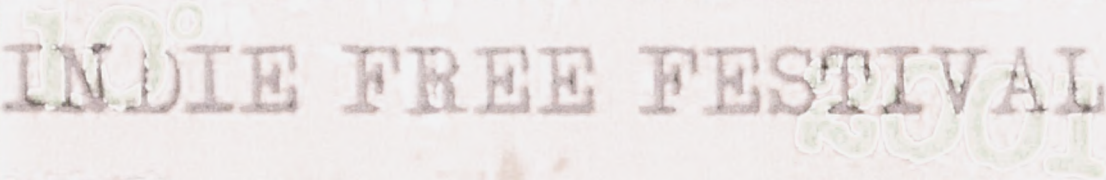

INDIE FREE FESTIVAL

ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ

TRANSPARENT, ΝΙΘΑΛΙΑ, JOY, LORD IS, TIDAL FLOOD, LUNACY BOOTH, THISTESSA, ABATON, PALTERRIA, PURPLE OVERDOSE, TERMINAL CURVE, BOKOMOLECH, ΔΙΑΦΑΝΑ ΚΙΤΙΝΑ, LOST BODIES, TOOMACHINES, ΑΕΡΑ ΠΑΤΕΡΑ, ΚΙΤΙΝΟΣ ΔΑΚΤΥΛΟΣ

ΚΕΝΟ

Αυτό που πρέπει να αλλάξει δεν είναι ο κόσμος, αλλά το βλέμμα με το οποίο ο άνθρωπος κοιτάζει τον κόσμο

ΚΕΝΟ ΔΙΚΤΥΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΟΣΜΟ-ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

απελευθερώστε

τον λόφο του Φιλοπάππου
από την κραυγή της κυβέρνησης και των επιχειρήσεων
να τον περιφράξουν και να επιβάλλουν είσοδο 12 Ευρώ

Σάββατο 1 Νοεμβρίου 2003

(σε περίπτωση βροχής η εκδήλωση αναβάλλεται αυτόματα για το σάββατο 7 νοεμβρίου)

Είσοδος από Λουμπανιδίον - Όρα έναρξης 5 το απόγευμα

9 > 9: ambient d.i's : ElektroVoid Laboratory
9 > 9.30: ποίητικό δράμα / 9.30: προβολή ταινίας Nephelakti
11.30 > 12: συζήτηση, ενημέρωση από κατοίκους της περιοχής για το ζήτημα
του Φιλοπάππου και για τα σχέδια της κυβέρνησης και των εταιριών

12.00 > ambientrancedelica

για την απελευθέρωση της συνείδησης

αργούμεστε και θα συνεχίσουμε να αργούμε την οποιαδήποτε
ύψωσή κυριαρχοκρατορίας και περιφράξου της πρόσβασης

Ο μεγαλύτερος ελεύθερος χώρος της Αθήνας (700 στρεμμάτων) αλλάζει χρήση, περιφράσσεται με κάγκελα, με εισόδους όπου θα απαιτείται εισιτήριο 12 Ευρώ, σαν αρχαιολογικός χώρος.

Ταυτόχρονα σε αυτή την πράσινη όαση, που δεν υπήρχε ίχνος τσιμέντου παρά μόνο πράσινο, μνημεία, λιθόστρωτα και πέτρινα του Πικιώνη, εισβάλλουν οι εργολάβοι και οι μπαυλιντζήδες, κόβουν δέντρα, "φουτεύουν" κάγκελα, ανοίγουν δρόμους, τσιμεντώνουν δρόμους για αυτοκίνητα, καταστρέφουν πλακόστρωτα, ανεγείρουν οικοδομές για πωλητήριο ολυμπιακών ειδών, με χιλιάδες τόνους μπετόν οικοδομών εκθέσεις γλυπτικής, θέατρο τύπου Λυκαβηττού και αναψυκτήρια.

Οι κάτοικοι της περιοχής και μαζί τους κάθε ευαίσθητος άνθρωπος, θέλουν ο λόφος να μείνει ανοιχτός όλες τις ώρες στους πάντες, να μην ιδιωτικοποιηθεί, ούτε έμμεσα ούτε άμεσα, να απαγορευθεί η είσοδος στα αυτοκίνητα, να σταματήσουν οι επεμβάσεις. Αν ο, ήδη χαρακτηρισμένος ως αρχαιολογικός χώρος, λόφος του Φιλοπάππου περιφραχτεί, το εισιτήριο των 12 ευρώ μπορεί σύντομα να γίνει πραγματικότητα. Και τότε δεν θα ενοχλούνται μόνο οι περίοικοι, αλλά καθένας που θα θέλει να περιπλανηθεί όσκαπα στο λιθόστρωτο και τα χώματα του Φιλοπάππου. Πριν είναι αργά, πριν δηλαδή ερπυρεματοποιηθεί και το τελευταίο μνημείο της Αθήνας, κάποιοι (ρομαντικοί, ερωτευμένοι, ανειροπόλοι, ματαιοπονούστες ακτιβιστές,) επαγρυπνούν κι αντιστέκονται ...

Επιστούμε την προσοχή σε όλους τους συμμετέχοντες για το ιδιαίτερος ευαίσθητο της εκδήλωσης.

1. Ο Χώρος πρέπει να προστατευθεί από κάθε πιθανότητα φθοράς, σκόνη και μύ (φωτιές, σκουπίδια, σπασίματα κλαδιών, γυάλινα μπουκάλια κ.λ.π.)
2. Πρατίζουμε η πρόσβαση στο μέρος να γίνει χωρίς τη χρήση αυτοκινήτων λόγω των κυκλοφοριακών προβλημάτων που θα δημιουργηθούν στη περιοχή και την έλλειψη parking.
3. Ζητούμε και ελπίζουμε μία αυσιωτική επαφή με τους κατοίκους της περιοχής.
4. Πλαισιώστε την εκδήλωση από το απόγευμα

15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2003 ΔΙΑΔΗΛΩΣΗ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

> ΠΡΟΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΠΡΟΠΥΛΑΙΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

11:30 Μ.Μ. ΑΚΡΙΒΗΣ ΏΡΑ

> ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

> BLOCK: ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΣΤΟΝ ΤΡΟΜΟ ΤΟΥ ΚΕΝΟΥ

> ΜΑΥΡΕΣ ΦΟΡΕΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΝΘΟΣ, ΛΕΥΚΕΣ

ΣΗΜΑΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΜΑΧΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

> ΜΟΝΟΡΥΘΜΙΚΑ ΤΥΜΠΑΝΑ ΚΑΙ ΘΟΡΥΒΟΣ

ΑΠΟ ΜΕΤΑΛΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

> ΑΝΟΙΧΤΟ ΚΑΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΝΟΙΑ, ΤΗΝ ΔΥΣΤΥΧΙΑ

ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ.

ΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ ΝΑ ΔΙΑΝΟΗΘΟΥΜΕ
ΤΟ ΣΤΑΜΑΤΗΜΑ ΟΠΟΙΟΥΔΗΠΟΤΕ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΌΤΑΝ ΣΥΝΕΧΙΖΟΥΝ ΝΑ ΔΙΑΤΗΡΟΥΝΤΑΙ
ΝΑ ΕΠΕΚΤΕΙΝΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΝΑ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΖΟΝΤΑΙ
ΟΙ ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΕΣ ΕΛΙΤ, ΟΙ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ
ΣΡΑΤΟΙ, ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ, ΟΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΟΠΛΩΝ,
Η ΑΠΛΗΣΤΙΑ ΤΗΣ ΠΛΟΥΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΛΟΥΤΟ, ΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ
ΕΛΕΓΧΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΡΑΤΙΚΕΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΜΥΣΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΤΕΛΙΚΑ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ...
ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΡΧΙΚΑ... Ο ΤΡΟΠΟΣ ΜΕ ΤΟΝ
ΟΠΟΙΟ ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΜΑΣ ΠΑΙΡΝΟΥΝ ΤΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥΣ...

Βιβλιογραφία

- Agamben G., 2003, *Χρόνος και ιστορία. Κριτική του στιγμιαίου και του συνεχούς*, Ίνδικτος
- Agamben G., 2005, *Homo sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Scripta
- Αστρινάκης Α., Στυλιανούδη Α. (επιμ.), 1996, *Χέβυ μέταλ, ροκαμπίλι, φανατικοί οπαδοί, νεανικοί πολιτισμοί και υποπολιτισμοί στη δυτική αττική*, Ελληνικά Γράμματα
- Βερνίκος Ν., Δασκαλοπούλου Σ., 2002, *Πολυπολιτισμικότητα. Οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας*, Κριτική
- Bey H., 1998, *T.A.Z. Η προσωρινή αυτόνομη ζώνη*, Futura
- Βρανάς Ρ., 2006, «Θεραπεία με lsd», *τα Νέα*, 12/1/06 (http://ta-neia.dolnet.gr/print_article.php?e=A&f=18436&m=N50&aa=1)
- Γιαλκέτσης Θ., 2005, «Κοσμοπολίτικο βλέμμα». *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 14/8/2005
- Γκέφου-Μαδιανού Δ., 1999, *Πολιτισμός και εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*, Ελληνικά Γράμματα
- Γκέφου-Μαδιανού Δ., 2003, «Εννοιολογήσεις του εαυτού και του “άλλου”: ζητήματα ταυτότητας στη σύγχρονη ανθρωπολογική θεωρία», στο Δ. Γκέφου-Μαδιανού (επίμ.) *Εαυτός και “άλλος”. Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και στην Κύπρο*, Gutenberg
- Cohen A. P., 1993, “Culture as identity: an anthropologist’s view”, *New literary History*, vol. 24, n.1 (p.195-209) (<http://xroads.virginia.edu/~DRBR/cohen.html>)
- Dagnino A., 2001, *Οι νέοι νομάδες, Πρωτοπόροι της αλλαγής, Κουλτούρες της εξέλιξης, Νέα επαγγέλματα*, Οξύ
- Hebdige D., 1998, *Υπο-κουλτούρα: το νόημα του στυλ*, Γνώση
- Hutson S. R., 2000, “The rave: spiritual healing in modern western subcultures” στο *Anthropological quarterly*, January 2000, volume 73, number 1
- Κονδύλης Π., 1991, *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού. Από τη μοντέρνα στη μεταμοντέρνα εποχή κι από τον φιλελευθερισμό στη μαζική δημοκρατία*, Θεμέλιο
- Κονδύλης Π., 1992, *Η ηδονή, η ισχύς, η οντοπία*, Στιγμή
- Levinas E., 1989, *Ολότητα και άπειρο. Δοκίμιο για την εξωτερικότητα*, Εξάντας, Αθήνα
- Λιποβετσκί Ζ., χ.χρ., *Η εποχή του κενού*, Νησίδες

-Μπαμπασάκης Γ. Ι., 2000, «Ουτοπία. Η νοσταλγία του μέλλοντος», *Βιβλιοθήκη Ελευθεροτυπίας*, 17/11/2000

-Μπλάκινγκ Τζ., 1981, *Η έκφραση της ανθρώπινης μουσικότητας*, Νεφέλη

-Μπουμπάρης Ν., 2000, *Νεανική κουλτούρα και επικοινωνία στην ύστερη νεωτερικότητα*, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Τμήμα επικοινωνίας και μέσων μαζικής ενημέρωσης, Αθήνα

-Μπουμπάρης Ν., 2003, «Αναλύοντας την ακουσματική εμπειρία – προς μια πολιτισμική κοινωνιολογία του ήχου» στο *Επιστήμη και Κοινωνία. Επιθεώρηση πολιτικής και ηθικής θεωρίας*. Τεύχος 10, άνοιξη 2003 (www.media.uoa.gr/sas/issues/10_issue/mpoumpar.html)

-Maffesoli M., 1986, *The time of the tribes, The decline of individualism in mass society*, Sage publications

-Melucci A., 1989, *Nomads of the present, social movements and individual needs in contemporary society*, Temple University Press

-Melucci A., 1992, "Frontier land: collective action between actors and systems", στο Mario Diani, Ron Eyerman (ed.), *Studing collective action*, Sage publications, p. 238-258

-Ροζάνης Στ., 2004, *Για το πνεύμα της ουτοπίας*, Μεταίχμιο

-Ψημίτης Μ., 1999, «Η ατομική επιλογή ως παράγοντας πολιτισμικής ταυτότητας σε συνθήκες πολυπλοκότητας: η περίπτωση της αλληλεγγύης», στο Χρ. Κωνσταντοπούλου κ.ά. (επιμ.) *«Εμείς» και οι «άλλοι» αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα*, Τυπωθήτω-Γ. Δάρδανος, Αθήνα

-Ψημίτης Μ., 2002, «Κοινωνική και πολιτισμική συγκρότηση συλλογικών ταυτοτήτων», *Το Βήμα των κοινωνικών επιστημών*, τ. 33

-Επίσης χρησιμοποιήθηκαν πολλές πληροφορίες, ιδιαίτερα για την ηλεκτρονική μουσική, από την ιστοσελίδα της **Wikipedia, the free encyclopedia**
http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page

-Αρκετό υλικό χρησιμοποιήθηκε από την ιστοσελίδα του Κενού Δικτύου
<http://www.voidnetworksociety.org/>

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

10 ΝΟΕ. 2011

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000087776